

Muukeelse elanikkonna eesti keele õppe vajadusuuring

Sihtrühma ootused ja eelarvamused uue
eksamisüsteemi suhtes

Soovitused kommunikatsiooniprogrammi
arendamiseks

Euroopa Liidu PHARE
eesti keele õppe programm
European Union PHARE
Estonian Language
Training Programme

Oktoober-november 2002

Sisukord

Saateks	4
1. Sihtrühmade suurus	8
1.1 Saateks	8
1.2 Sihtrühma suurus ja profiil	9
1.3 Sihtrühmad eesti keele õppe ja eksami kommunikatsiooniks	13
1.4 Kommunikatsiooni sihtrühmade profiil	14
2. Kvantitatiivuuring	18
2.1 Saateks	18
2.2 Keelenõuded ja tasemeksam	18
2.2.1 Tasemeeksami sooritamise nõue – teadlikkus ja kavatsused	18
2.2.2 Keeleoskuse nõuded ja selle senine tõendamine eksamil	23
2.2.3 Eesti keele õpingud: senised kogemused ja edasised plaanid	27
2.2.4 Infokanalid eesti keele õppimise ja keelenõuetega seoses	36
2.3 Eestikeelne suhtlemine ja keelekeskkond	41
2.3.1 Praegune ja soovitatav eesti keele oskus	41
2.3.2 Töökeskkond eesti keele oskuse arendajana	46
2.3.3 Üldine keelekeskkond	51
2.4 Kokkuvõte	58
3. Kvalitatiivuuring	59
3.1 Saateks	59
3.2 Suhtumine ja hoiakud eesti keelde	59
3.2.1 Verbaalsed seosed eesti keele tasemetunnistusega	60
3.2.2 Visuaalsed seosed eesti keelega	63
3.2.3 Argumendid eesti keele õppeks	73
3.2.4 Soovitavad kujundid visuaalses keeleõppe kommunikatsioonis	75
3.3 Kogemused, hoiakud ja ootused keeleõppe ning eksamiga seoses	76
3.3.1 Eesti keele kasutamine	76
3.3.2 Kogemused eesti keele õppimisega	77
3.3.3 Ootused keelekursuste suhtes	79
3.3.4 Üldised hoiakud tasemetunnistusse ja eksami suhtes	81
3.3.5 Ootused eksami suhtes	85
3.3.6 Infovajadus ja infoallikad	86
3.4 Senise kommunikatsiooni vastuvõtt	88
3.4.1 Tänavaja- ja trükireklaami vastuvõtt	88

3.4.2	Infovoldiku vastuvõtt	90
3.5	Kokkuvõte	91
4.	Eelistatud keeleõppe viisid	93
4.1	Saateks	93
4.2	Kriteeriumid keeleõppe vormi valikul	94
4.3	Olulisemate komponentide kirjeldus	97
4.3.1	Olulisuselt esimene komponent - kursuste eest tasumine	97
4.3.2	Olulisuselt teine komponent – tööandja toetus	98
4.3.3	Olulisuselt kolmas komponent – keeleõppe sisu.....	100
4.3.4	Olulisuselt neljas komponent – keeleõppe vorm	100
4.3.5	Muud komponendid eesti keele õppe viiside valikul	103
4.4	Kokkuvõte	104
	Järeldused ja soovitusel	105
	Lühikokkuvõte.....	110
	Lisad	116
A	Metoodika kirjeldus	116
	Küsitlus.....	117
	Andmetöötlus	118
	Usalduspiirid	118
	Uuringuprojekti tööühm	122

Saateks

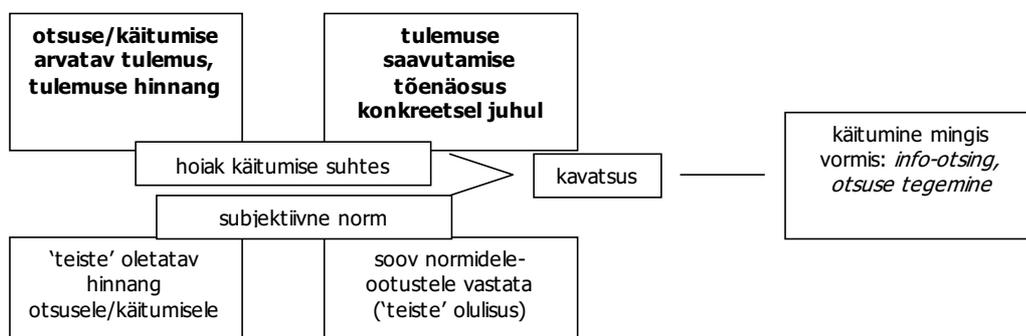
Eesti muukeelse tööealise elanikkonna eesti keele õppe vajadusi käsitleva uuringu **eesmärk** on:

- selgitada uue tasemeeksami võimalike sooritajate ning selleks eelnevalt keeleõpet saada soovivate / vajavate **sihtrühmade ligikaudne suurus**;
- selgitada uue tasemeeksami sooritamise ja eesti keele õppe **motivatsioon**, seda tugevdavad ning pärssivad asjaolud;
- anda soovitusi uue tasemeeksami ja sellega seonduva keeleõppe osas tehtava **avalikkuse teavitamise** (*public awareness campaign*) jaoks.

Teoreetiliselt tugineb uuring nn. põhjendatud tegevuse teooriale (Ajzen ja Fishbein), mille järgi inimeste käitumiskavatsused kujunevad mitme erineva osahinnangu mõjul:

- kuivõrd ihaldusväärsed võivad olla mingi otsuse/käitumise tagajärjed või kuivõrd tõhusalt teatud otsus/käitumine aitaks vältida ebameeldivaid tagajärgi;
- ning kuivõrd reaalne on, et just plaanitav otsus/käitumine viib tõesti soovitud tulemuseni või tagajärgedeni.

Käitumiskavatsust mõjutab lisaks ka see, kuivõrd veendunud ollakse selles, et teatud viisil käitudes võib ta saavutada heakskiitu, tähelepanu jms “teistelt tähtsatelt” – näiteks ülemustelt töökohas, pereliikmetelt-sõpradelt või siis ka kujuteldavatelt iidolitelt. Käitumiskavatsuse “küpsemise” ehk otsusetegemise protsessi põhjendatud tegevuse teooria järgi kirjeldab järgnev skeem.

Adapteeritud kogumikust: Picton, D. & Broderick, A. (2000): *Integrated Marketing Communications*, Financial Times/Prentice Hall

Eesmärk, mille suunas soovitakse käesoleva uuringu sihtrühma¹ käitumist mõjutada, on **eesti keele õppimine ja/või tasemeeksami sooritamine**. Antud olukorras eeldame seega, et otsustades, kas teha (uuesti) eesti keele eksam või minna selleks keelekursustele, lähtutakse eelkõige kahest kriteeriumist:

- milline on võimalik või saadav hüve või kasu – kas eesti keele parem oskus, edenemine töökohal/töö saamise võimalus, keeletunnistuse omandamine edasiste ebameeldivuste vältimiseks või kodakondsuse taotlemiseks;
- kui raske (või tõenäoline) on seda võimalikku hüve/kasu saavutada – millised eelarvamused seonduvad keeleeksami sooritamise, keelekursustel osalemise jm moel eesti keele õppega?

Käesolev uuring selgitab mõlemat mõttelist komponenti - eeldame, et juhul kui muutuste tegemisel ei tunnetata võimalikku hüve/kasu või kui tulemuste saavutamist peetakse liiga raskeks ja ebatõenäoliseks, siis jääb käitumine kas muutmata või lükatakse see edasi kaugemale tulevikku.

Lihtsustatult öeldes on võimalik saadav hüve/kasu tulevikus eelkõige **eesti keele oskus**. Eesti keele oskus on väärtus töö saamisel (nõ professionaalse oskusena), kodakondsuse saamisel, igapäevasel suhtlemisel jne. Tuginedes varasematele uuringutele eeldasime, et osa sihtrühmast võib kahelda eesti keele kui professionaalse oskuse vajalikkuses ja olulisuses. Ka võib eesti keele oskus olla küll üldtunnustatud väärtuseks, kuid mitte personaalseks normiks (*üldiselt on tore,*

¹ 15-59 aastased mitte-eestlased, kellele tööalaselt kehtestuvad riiklikud eesti keele oskuse nõuded ning kes on seadustest tulenevalt kohustatud lähiaastatel sooritama riikliku eesti keele tasemeeksami

kui osatakse, aga mul pole vaja). Saadav hüve on erinevate sihtrühmade jaoks erinev - näiteks Ida-Virumaal võib eesti keele kasutamisevõimaluste vähendus paratamatult mõjutada eesti keele oskuse väärtust.

Mitmekihiline on ka hüve saavutamine. Selleks võib olla eesti keele omandamine, eksami tegemine, kursusele minek jms. Eeldame, et eksami tegemine ja kursustel käimine tundub praegu (vanemale) osale sihtrühmast pigem keeruline ning seetõttu lükatakse seda ka võimalikult kaugele. Üheks põhjuseks on ka nn suust-suhu ja venekeelses meedias levinud hirmujutud eksami keerukuse kohta. Samuti on avalikkuses levinud arusaam, et vanemas eas keelt enam ei õpi. Massimeedia esitab positiivses valguses peamiselt laste keeleõppega seonduvat, täiskasvanute keeleõppe ja eksamitegemise suhtes on arvamused pigem skeptilised. Samuti eeldame, et inimesi on muutunud järjest muutuvate tähtaegade ning kampaaniate suhtes skeptilisemaks kümne aasta jooksul toimunud keelenõuete muutused, nt tähtaegade nihutamised üldharidussfääris (olulise osa sihtrühmast moodustavad õpetajad, samuti õpilased ise).

Seega ei ole üldised eeldused tasemeeksami tegemisele suunatud kommunikatsiooniks ja sellega seonduvalt keeleõppele julgustamiseks kõige paremad. Sihtrühma psühholoogiline barjäär on suhteliselt kõrge. Eeldatavasti on lisaks teavitamisele ja käitumiskavatsuste küsimisele vaja pöörata tähelepanu ka sihtrühma esindajate keelega seonduvatel e mõtte- ja toimimismallidele ja nende muutumise võimalustele.

Eeldame, et sotsiaalreklaam on küll edukas teadvustaja, kuid selle mõju kestab lühiajaliselt. Eestis on olnud edukad integreeritud võtteid kasutavad kampaaniad – näiteks naabrivalve, helkurid. Olemasolevate hoiakute ja käitumise muutmine on aga keeruline, kompleksne ja sageli ka pikaajaline protsess, mis on võimalik läbi pikemaajalise ja integreeritud kommunikatsiooni.

Sotsiaalturunduse uurijad Mohr ja Smith, kes on vaadelnud mitmete sotsiaalse te probleemide lahendamisevõimalusi sotsiaalreklaami abil, on toonud välja kolm põhjust, miks inimesed keelduvad omaks võtmast uusi käitumismudeleid:

- ei omata infot võimaliku uue käitumisviisi ja selle kasutegurite kohta;
- omatakse küll infot võimaliku uue käitumismudeli olemasolu kohta, kuid nende teadmistes on selle omaksvõtmine seotud paljude ebamugavate kaasteguritega (st. omaksvõtu barjäär on väga kõrge);
- ei tunta, et uue käitumise omaksvõtmisega kaasneks märkimisväärselt ebamugavusi, kuid tuntakse, et senise käitumismustri jätkamine on kasulikum kui uue omaksvõtmine.

Antud teema puhul eeldame, et tegemist on kõigi kolme tüüpi barjääridega:

- ei omata piisavalt infot kursuste ja uue tasemeeksami süsteemi kohta;
- on mitmeid keelõpet ja/või eksami sooritamist ebameeldivaks muutvaid asjaolusid;

- osa sihtrühmast ei tunneta erinevatel põhjustel vajadust üritada eesti keelt omandada või kasutada.

Erinevate sihtrühmade suuruse, nende eelarvamuste, hoiakute ja motivatsiooni selgitamiseks kasutati käesoleva uuringuprojekti raames nii kvantitatiivset kui kvalitatiivset lähenemist:

- olemasolevate andmestike **sekundaaranalüüsi** tulemusel kaardistati sihtrühmade suurused, kellele tööalaselt kehtestuvad riiklikud eesti keele oskuste nõuded ning kes seadusest tulenevalt on kohustatud sooritama riikliku eesti keele tasemeeksami. Sihtrühma suuruse määratlemine tugineb peamiselt 2000.a. rahvaloenduse andmetele;
- personaalintervjuude vormis läbiviidud **kvantitatiivuuring** selgitas tööaliste mitte-eestlaste sihtrühma eesti keele õppe vajadused ning andis ülevaate keeleõppega seotud probleemidest ja takistustest;
- **kvalitatiivuuring** fookusgrupp-intervjuudena viidi läbi eesti keele õppe seisukohast prioriteetsete sihtrühmade keeleõppe motivatsiooni ja üldiste hoiakute täiendavaks uurimiseks ning ideede saamiseks, milliseid stiimuleid ja sõnumeid tuleks silmas pidada kommunikatsiooniprogrammi edasisel arendamisel. Uuringusse olid lülitatud ka materjalid juba alustatud kommunikatsioonikampaaniast – reklaamposterid ja infovoldikud;
- **conjoint-uuringu** eesmärgiks oli testida, millised koolitusvormid oleksid keeleõppe prioriteetsete sihtrühmade jaoks kõige eelistatumad ning millised tegurid oleksid keeleõppele/keelekursustele suunamisel kõige mõjuvamad.

Uuringuprojekt viidi läbi ajavahemikus september kuni detsember 2002. Käesolevas neljaosalises aruandes on esitatud peamised tulemused nii kommenteeritult kui graafiliselt. Lisas on esitatud uuringu meetodika ja valimi kirjeldus.

Eraldi lisana esitatakse peamised kvantitatiivuuringu tulemused tabeljootustena, kasutatud ankeedid (kvantitatiivuuringu värbamisankeet ja põhiankeet), fookusgruppide värbamisankeedid ja vestluskava, fookusgruppide käigus koostatud kollaažid.

1. Sihtrühmade suurus

1.1 Saateks

Esimese peatüki eesmärk on:

- anda ülevaade sihtrühma suurusest, kellele tööalaselt kehtestuvad riiklikud eesti keele oskuse nõuded ning kes on seadustest tulenevalt kohustatud lähiaastatel sooritama riikliku eesti keele tasemeeksami;
- sihtrühma jaotamine omakorda kommunikatsiooni sihtrühmadeks vastavalt eesti keele oskusele, kavatsusele jätkata eesti keele õpet ning praegusele valmisolekule sooritada riiklik eesti keele eksam.

Sihtrühma suuruse määramiseks on kasutatud 2000.a. rahvaloenduse andmestikku.

Kommunikatsiooni sihtrühmade määratlemiseks on kasutatud täiendava kvantitatiivuuringu andmestikku (detailsem ülevaade uuringu meetodikast on esitatud lisas). Kvantitatiivuuringu käigus intervjueriti 981 15-59. aastast mitte-eestlast, kes küsitluse läbiviimise ajal:

- töötasid ja ei planeerinud lahkuda tööturult lähema paari aasta jooksul;
- või olid töötud / kodused, aga kavatsesid siirduda tööturule lähema paari aasta jooksul;
- ei omanud eestikeelset põhi-, kesk-, keskeri- või kõrgharidust;
- ei omanud eesti keele tasemetunnistust;
- või ei omanud ametikohale nõutavat tasemetunnistust.

Tulemused on esitatud nii protsentjaotustena kui ka laiendustena sihtrühmale. Kõigi küsitletute (981 inimest) hinnangute ja kvantitatiivuuringu andmetel põhinevate sihtrühmade suuruste maksimaalne, juhuvaliku protseduurist tulenev võimalik viga ei ületa $\pm 3,1\%$ taset.

1.2 Sihtrühma suurus ja profiil

2000.a. rahvaloenduse andmestikule ning seda täiendavale kvantitatiivuuringule tuginedes võib väita, et keeleõppe ja tasemeeksami sooritamise võimalikku sihtrühma kuulub kokku **251 000** $\pm 3,1\%$ inimest (joonis 1.1)

Sihtrühma kuuluvad 15.-59. aastased mitte-eestlased, kes:

- töötavad ja ei planeeri lahkuda tööturult lähema paari aasta jooksul;
- või on töötud / kodused /õpilased, aga kavatsesid siirduda tööturule lähema paari aasta jooksul;
- ei oma eestikeelset põhi-, kesk-, keskeri- või kõrgharidust;
- ei oma eesti keele tasemetunnistust;
- või ei oma ametikohale nõutavat tasemetunnistust.

Kõikidest Eestis alaliselt elavatest mitte-eestlastest moodustab nimetatud sihtrühm 57%, kõikidest 15-59. aastastest mitte-eestlastest aga valdava enamuse - 89%.

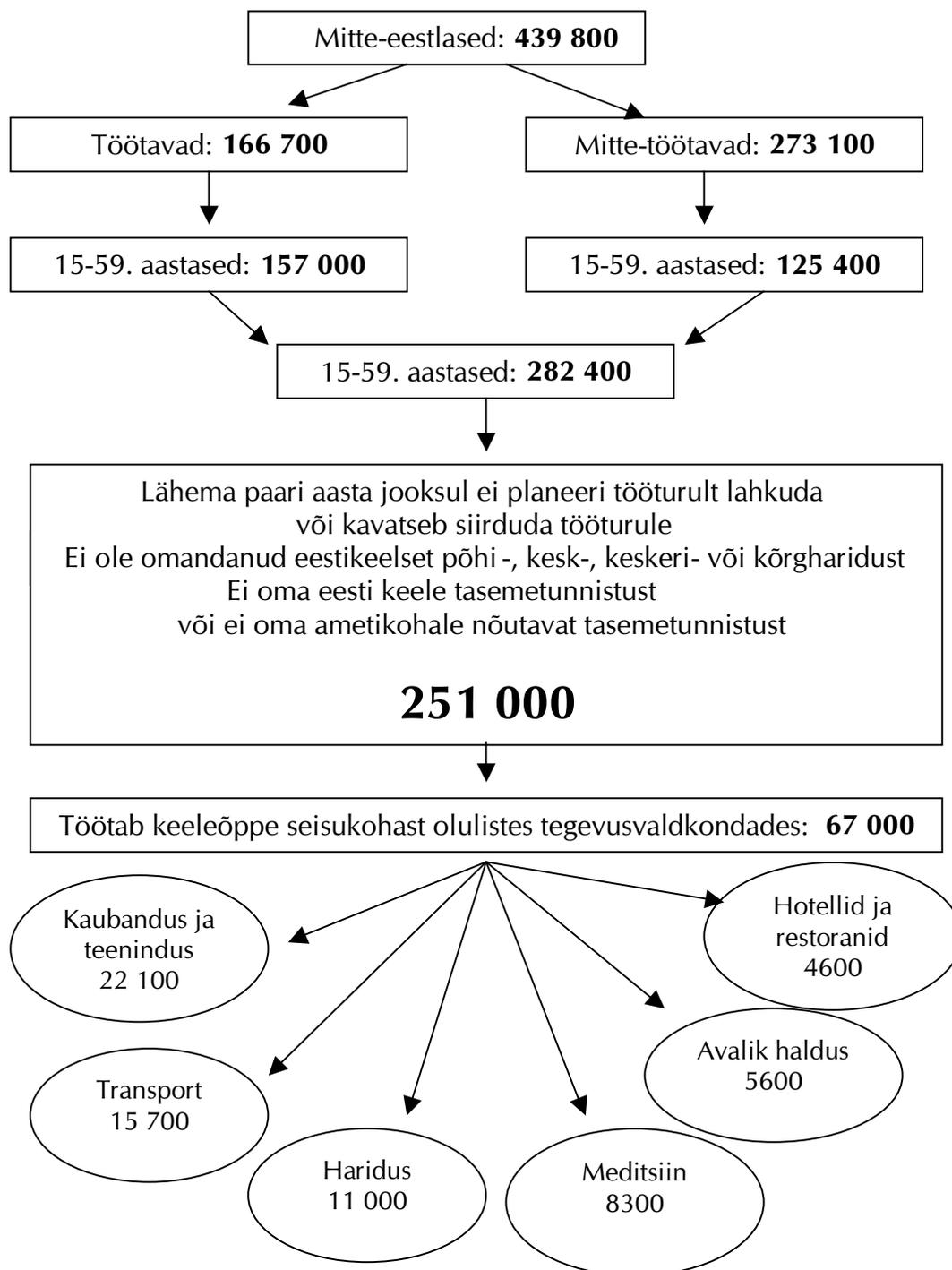
Tegevusaladel, kus on vajalik eesti keele tasemetunnistuse olemasolu, töötab kokku **67 000** $\pm 3,1\%$ inimest (43% kõikidest töötajatest) - kõige enam kaubanduses ja teeninduses, järgnevad transport, haridus, meditsiin ja isikuhooldus, avalik haldus (täitevametid, politsei, piirivalve, kohalikud omavalitsused) ning hotellid ja restoranid.

Keeleõppe seisukohast prioriteetsetes valdkondades (meditsiin, päästeteenus, haridus, täitevametid, politsei ja piirivalve) töötab kokku ca **25 000** $\pm 3,1\%$ mitte-eestlast.

Ülevaade sihtrühma sotsiaal-demograafilisest profiilist on esitatud joonistel 1.2 ja 1.3 (profiilid põhinevad kvantitatiivuuringu andmestikul).

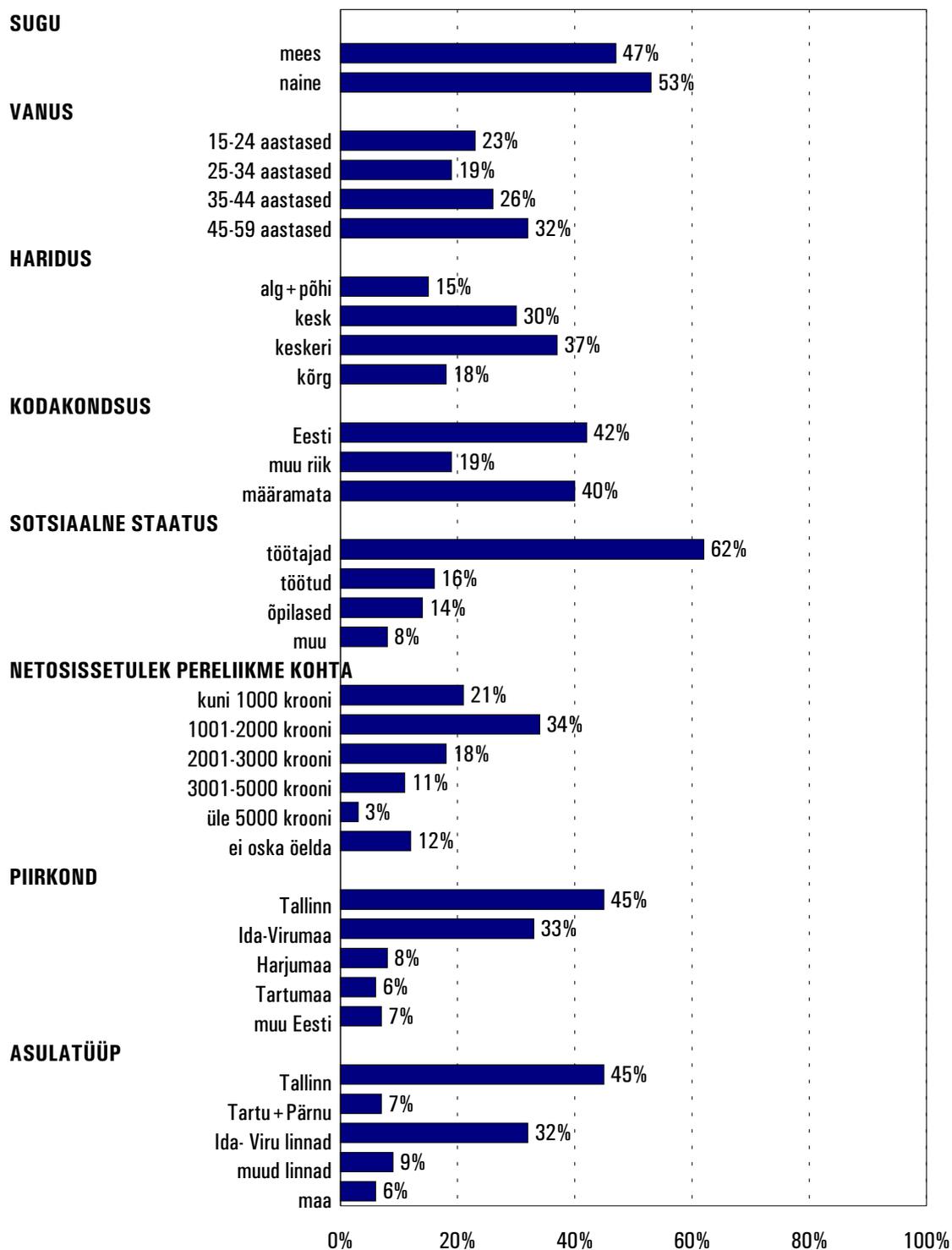
Joonis 1.1 Sihtrühma suurus /inimeste arv/

Allikas: Rahvaloendus 2000 ja Emori poolt läbiviidud kvantitatiivuuring

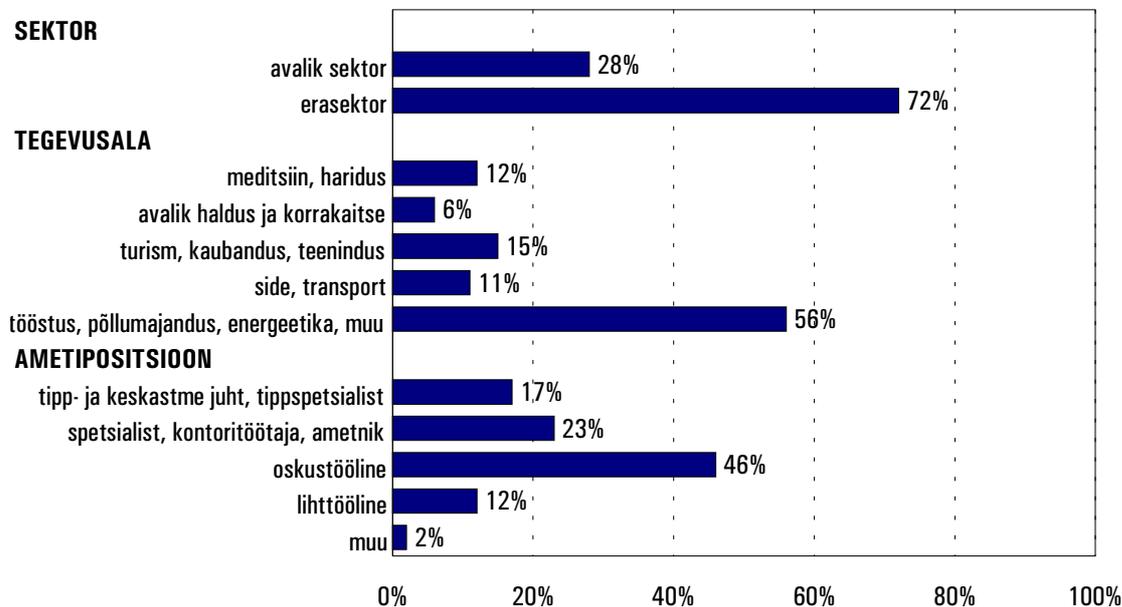

Joonis 1.2 Sihtrühma sotsiaal-demograafiline iseloomustus

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

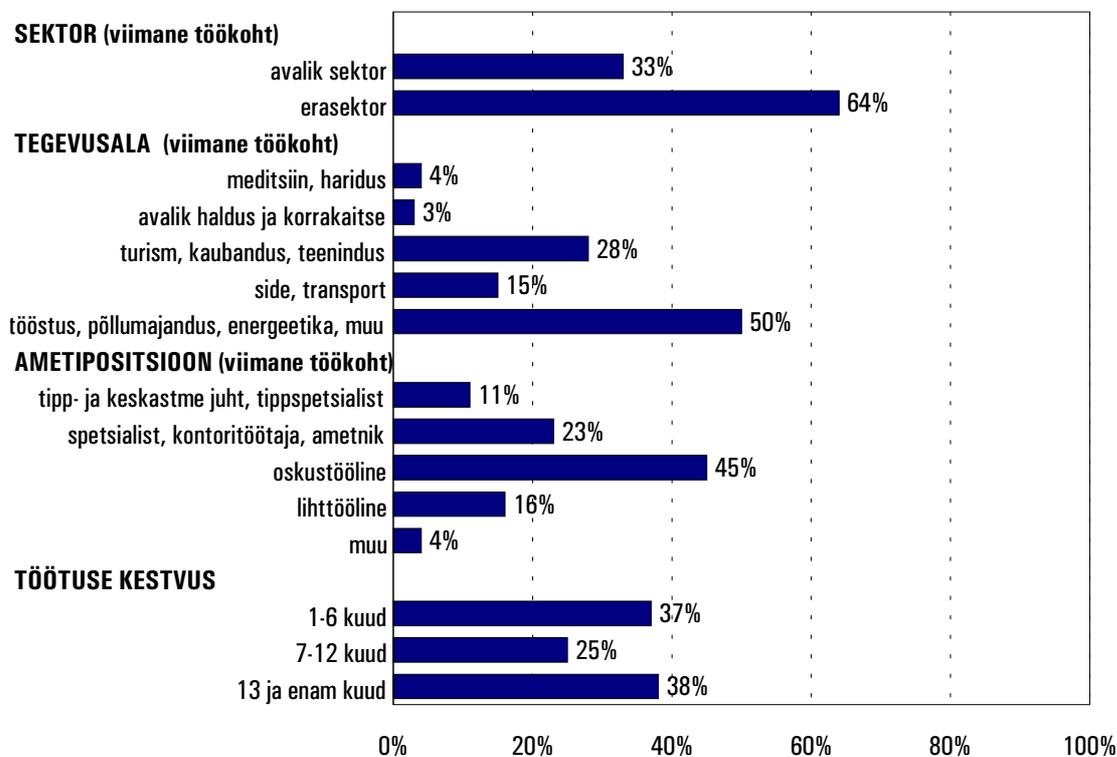

Joonis 1.3 Töötajate iseloomustus
(% kõikidest töötajatest, n = 607 = 100%)

Töötute iseloomustus

(% kõikidest töötutest, n = 157 = 100%)

1.3 Sihtrühmad eesti keele õppe ja eksami kommunikatsiooniks

Vastavalt **eesti keele oskusele, kavatsusele jätkata eesti keele õpet** ning praegusele **valmisolekule sooritada riiklik eesti keele eksam** on eristatavad üldistatult kaks suuremat kommunikatsiooni sihtrühma, mis omakorda jagunevad alarühmadeks (joonis 1.4).

Esiteks **eksami** sooritamisele suunatav kommunikatsioon – nendele, kes oskavad juba (enesehinnanguliselt) piisaval tasemel eesti keelt, nad ei vaja eksami sooritamiseks täiendavat eesti keele õppimist ning neil oleks vajalik tasemetunnistuse saamiseks sooritada vaid eksam. Kokku on **eksami** sooritamisele suunatavas sihtrühmas hinnanguliselt **27 000 ± 3,1%** mitte-eestlast ehk **11%** kogu sihtrühmast. Eristub täiendavalt kaks alarühma:

- Nn **Eksamitegijad** (oskavad eesti keelt, kavatsevad minna eksamile) – kokku 7000 inimest ehk 3% sihtrühmast:
 - oskavad eesti keelt ning ei kavatse keeleõpet jätkata – st nende enesehinnanguline tegelik ja nõutav keeletase on vastavuses või oskavad enesehinnanguliselt eesti keelt kas kesk- või kõrgtasemele vastavalt või hindavad oma eesti keele oskust oma töökohal piisavaks.
 - kavatsevad suurema või väikesema tõenäosusega eksami sooritada;
- Nn **Ükskõiksed keeleoskajad** (oskavad keelt, ei kavatse minna eksamile) – kokku 20 000 inimest ehk 8% sihtrühmast:
 - oskavad eesti keelt ning ei kavatse keeleõpet jätkata - nad oskavad enesehinnanguliselt eesti keelt kas kesk- või kõrgtasemele vastavalt või hindavad oma eesti keele oskust oma töökohal piisavaks;
 - ei kavatse suurema või väikesema tõenäosusega eksamit sooritada ei enne ega pärast tähtaega.

Teiseks **eesti keele õppimisele** ja seejärel **eksami** sooritamisele suunatav kommunikatsioon – nendele, kes ei oska veel enesehinnanguliselt eesti keelt piisaval tasemel. Üldjoontes nimetatud sihtrühm ei oska eesti keelt kas üldse või on oskus tööalaselt ebapiisav - seega nad vajavad keeleeksami sooritamiseks eelnevalt keeleõpet ning alles seejärel oleks võimalik tunnistuse saamiseks sooritada eksam. Kokku on nii õppimisele kui eksamile suunatava kommunikatsiooni sihtrühmas valdav osa tööelistest mitte-eestlastest ehk **220 000 ± 3,1%** inimest, moodustades kokku 89% kogu sihtrühmast. Eristub täiendavalt kolm alarühma:

- Nn **Aktiivsed õppijad** (kavatsevad keelt õppida ja minna eksamile ehk on sisuliselt motiveeritud) – kokku 75 000 inimest ehk 30% sihtrühmast:
 - kavatsevad suurema või väikesema tõenäosusega eksami sooritada enne tähtaega;
 - kavatsevad jätkata keeleõpinguid sõltumata praeguse st tasemest, oskavad enesehinnanguliselt veel ebapiisavalt eesti keelt.
- Nn **Kõhklevad õppijad** (on eksamist motiveeritud, kuid kindlaid plaane keeleõppimise suhtes ei oma või soovivad edasi lükata nii eksamit kui õpet) – kokku 55 000 inimest ehk 22% sihtrühmast. Sihtrühm jaguneb veel omakorda kaheks alarühmaks:
 - kavatsevad suurema või väikesema tõenäosusega eksami sooritada enne tähtaega, kuid on kõhklevad seisukohal keeleõpingute jätkamise osas (6%);
 - ei kavatse eksamit sooritada enne tähtaega, küll aga hiljem ning on oma keeleõpingute jätkamise osas kas kindlad või kõhklevad seisukohal (16%).
- Nn **Loobujad** (ei ole piisavalt motiveeritud ning soovivad edasi lükata nii eksamit kui õpet) – kokku 90 000 inimest ehk 36% sihtrühmast. Sihtrühm jaguneb veel omakorda kaheks alarühmaks:
 - ei kavatse eksamit sooritada ei enne ega pärast tähtaega, küll aga on kindlad keeleõpingute jätkamise osas (8%);
 - ei kavatse eksamit sooritada ei enne ega pärast tähtaega ning on kõhklevad seisukohal keeleõpingute jätkamise osas (28%).

Täpsem kirjeldus kommunikatsiooni sihtrühmadest järgneb peatükis 1.4.

1.4 Kommunikatsiooni sihtrühmade profiil

Viie rühma hoiakud ja motivatsioon ning sellest tulenevalt avatus eesti keele õppeks ning tasemeeksami sooritamiseks on erinevad (joonis 1.4). Nn **avatud** suhtumisega kommunikatsiooni sihtrühmad on *Eksamitegijad* ja *Aktiivsed õppijad*, kellel on kõige väiksemad “barjäärid” keeleõppe ja eksami sooritamise suhtes. Nad on piisavalt ja sisuliselt motiveeritud, et parandada oma keeleoskust ning sooritada ka eksam tähtaegselt. Võib eeldada, et *Aktiivsete õppijate* puhul on piisavaks motivaatoriks ka teadlikkuse suurendamine tööalastest keelenõuetest ning nemad on sihtrühm, kes kõige tõenäolisemalt jõuab õpet vajavast rühmast ka tõesti tunnistuseni enne 2004. aastat.

Suletuma suhtumisega sihtrühmad on *Ükskõiksed keeleoskajad* (ei kavatse minna eksamile), *Kõhklevad õppijad* (soovivad edasi lükata nii õpet kui eksamit) ning *Loobujad* (ei ole motiveeritud ei keeleõppeks ega eksamiks).

Avatud sihtrühmade motivatsioon eksami sooritamiseks ja tunnistuse saamiseks on valdavalt ja suurel määral töö-alane. Enamus sihtrühmast on tööturul ning oma sotsiaalselt staatusest kõrgematel positsioonidel. **Eksamitegijatele** on võrreldes teistega enam iseloomulik eestikeelne keskkond ja praktiliseerimisvõimalus eesti keeles. Valdavalt pärinevad nende teadmised eesti keele õppimise ja keelenõuete kohta avalikust meediast (ajakirjandus, televisioon, raadio) ning töökohalt.

Aktiivsete keeleõppijate rühma kuulub keskmisest enam tööturult väljas olevaid ja nooremaid inimesi, suures osas õpilasi ja tudengeid. Valdavalt kasutavad nad eesti keele õppimise ja keelenõuete kohta info saamisel avalikku meediat ja mitteformaalset tutvusringkonda (sõbrad-tuttavad-sugulased). Teistest märkimisväärselt enam on sihtrühmas ka neid, kes on saanud infot koolist-ülikoolist (nagu öeldud, sihtrühmas on ka kõige enam sotsiaalselt staatusest õpilasi -tudengeid) ning neid, kes on ennast keelenõuetega kursiviimiseks lugenud keeleseadust.

Juba mõnevõrra raskemini kättesaadav, suhteliselt suletud sihtrühm on **Kõhklevad õppijad**, kes on tasemetunnistusest küll üldjoontes huvitatud, kuid kindlaid plaane keeleõppimise suhtes ei oma või soovivad edasi lükata nii eksamit kui õpet. Praegusel hetkel on nad veel suhteliselt kõrge psühholoogilise barjääriga eksami suhtes - iga teine neist proovib eksamit edasi lükata võimalikult hilisesse perioodi (st eksamile nad tõenäoliselt enne 2004.a. ei jõua). Piisava motivatsioonisüsteemi väljatöötamisel võib olla võimalik suunata neid nii keelt õppima kui ka eksamit sooritama. Ka selles sihtrühmas on keskmisest enam neid, kes ei ole hetkel tööturul, keskmisest enam on nende seas töötuid ja vanemaid inimesi. Valdavalt pärineb nende informeeritus eesti keele õppimise ja keelenõuete kohta avalikust meediast ja mitteformaalsest tutvusringkonnast.

Kõige raskemini kättesaadav, st keeleõppeks ning eksami sooritamise suhtes suletud sihtrühm on kahtlematult **Loobujad**. Neil puudub motivatsioon eesti keele õppimiseks ning nad ei näe vajadust teha keeleeksami t ei praegu ega kunagi hiljem. Sarnaselt esimese avatud rühmaga on nende seas keskmisest enam tööturul olevaid inimesi, kuid erinevalt esimesest rühmast on nad keskmisest sagedamini pigem madalama sotsiaalse staatusega, oskus- või lihttööliseid, vanemad inimesed. Nende peamise infokanalina domineerib avalik meedia.

Avalik meedia on olnud peamine infokanal eesti keele õppe ja keelenõuete kohta info saamisel kõikidel sihtrühmadel, vaid **Eksamitegijatel** on olulisel kohal töökohalt saadud info. Keele õppimise vajadust nägevatel sihtrühmadel on aga oluline roll mitteformaalsel tutvusringkonnal (kuulujuttude kasvulava!). Avatud sihtrühmad on märkimisväärselt enam ise olnud teemast huvitatud ning seega ise otsinud juurde erinevaid infokanaleid. Suletud sihtrühmadel selline huvi ja endapoolne initsiatiiv vastava info saamisel on puudunud ning seetõttu on info piirdunud peamiselt avaliku meediaga. Seega sisuline infovajadus ja huvi teema vastu tekib siis, kui

positiivne sisemine otsus eesti keele õppe ja eksami sooritamise vajaduse kohta on tehtud. Positiivse otsuse sünniga kasvab märkimisväärselt ka infovajadus – kommunikatsioonikampaaniates on oluline seega rõhku pöörata eelkõige eksami tegemise vajaduse teavitamisele ning ja selle motivatsioonile, alles seejärel on oluline muu info.

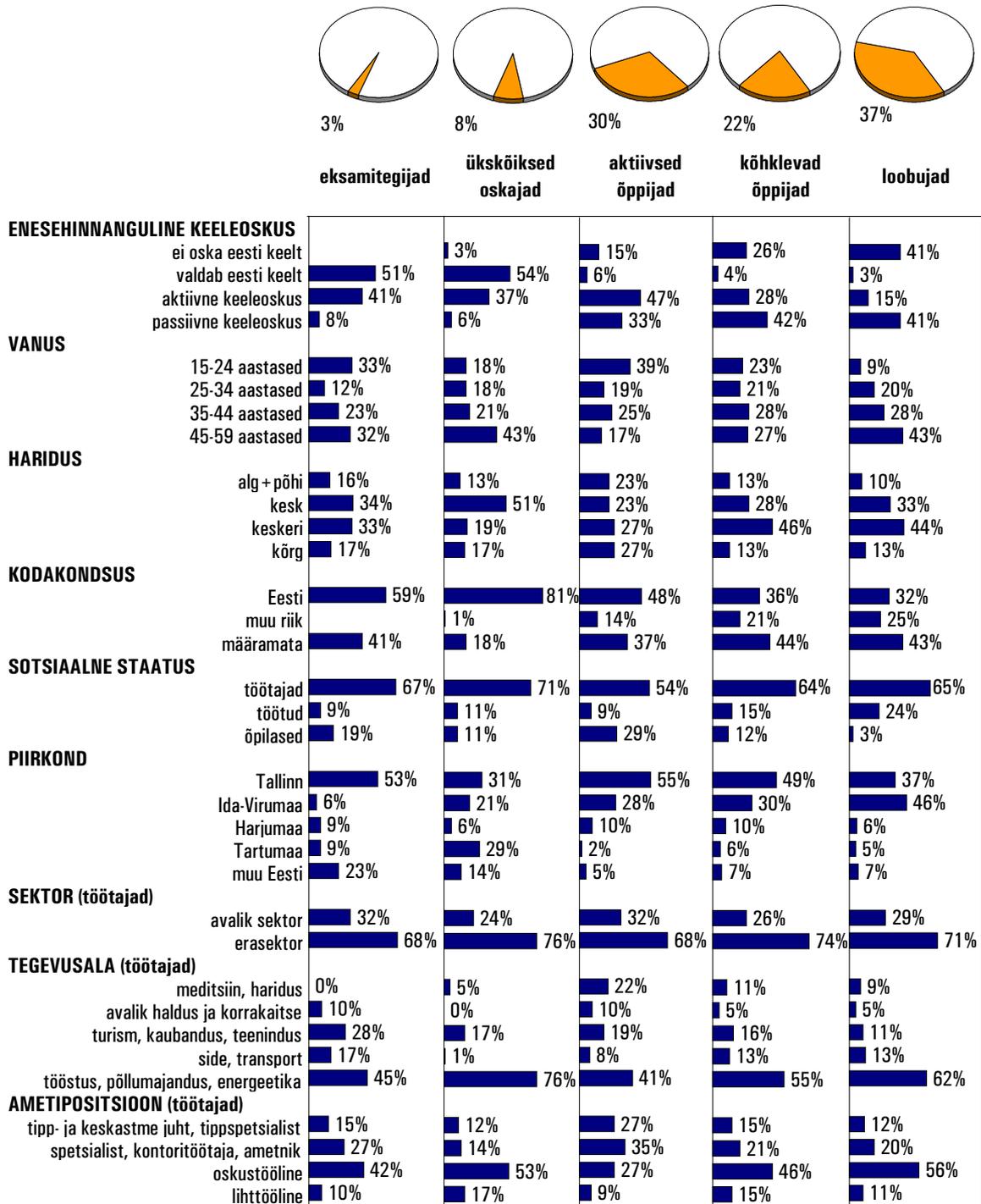
Üsna selgelt on toimumas “põlvkonnavahtetus” hoiakutes ja motivatsioonis eesti keelt õppida. Nn **avatud hoiakuga kommunikatsiooni sihtrühmi** iseloomustavad üldiselt positiivsed üldhoiakud. Nende seas on enam noori ning kõrgema sotsiaalse staatusega mitte-eestlasi ning nad on enam orienteeritud karjäärile ja seeläbi motiveeritud keeleõppeks. Töötades sagedamini ka keeleõppe seisukohalt prioriteetsetel tegevusaladel (meditsiin, haridus jms), tunnetavad nad eesti keele oskust teistest enam ka ühe professionaalsuse kriteeriumina. Väliseid, subjekti tahtest sõltumatuid tunnuseid (sugu, rahvus jmt) peavad nad oma töö ja karjääri edenemisel suhteliselt väheoluliseks. Lisaks tööalasele motiveeritusele (sh edutamine, täienduskursustel jms osalemine) omavad nad ka mitteformaalset suhtlusringi eestlaste seas. Kõrvuti eesti keele olulisega on nende jaoks olulised siiski keeled ka laiemalt – suhtlusalternatiivina nähakse teistest enam ka inglise keelt (sellest lähemalt ptk 2.3.3).

Nn **suletud hoiakuga kommunikatsiooni sihtrühmi** iseloomustavad teistest enam negatiivsemad üldhoiakud nii eesti keele õppimise kui eksami tegemise suhtes. Enamasti nad ei oska enesehinnanguliselt kas üldse eesti keelt või ei oska seda piisavalt. Iseloomulik on keeleõppes perspektiivi nägemise puudumine. Erinevalt avatud sihtrühmadest puudub neil tööalane motivatsioon – pigem peavad nad oluliseks näiteks tutvuste olemasolu. Nende seas on enam vanemaid inimesi ja madalama sotsiaalse staatusega mitte-eestlasi, tegemist on ka keskmisest sagedamini keeleõppe seisukohast mitteprioriteetsetel tegevusaladel töötavate inimestega ning Ida-Virumaa elanikega. Nende hinnangul maksivad töö ja karjääri edenemisel eelkõige praktilised tööoskused ja kogemused (mitte keeleoskus). Suhteliselt enam tähtsustavad nad töö ja karjääri edenemisel ka väliseid tunnuseid (sugu, vanus jms) ning tutvuste olemasolu. Eestikeelne mitteformaalne suhtlusvõimalus neil reeglina puudub ning keeleõppe takistavate teguritena nähakse selliseid vabandavaid põhjendusi nagu oma vanus, ajapuudus ja ka eesti keele keerukus. Märkimisväärselt enam on nende seas neid, kes ei ole ka kunagi käinud eesti keele kursustel ega ei ole pidanud ka seni tõestama oma eesti keele oskust - seega nende otsused keeleõppest, kursustest ja eksamist põhinevad ikkagi eelkõige kuulujuttudel, mitte isiklikul kogemusel.

Detailsemalt on esitatud ülevaade sihtrühma teadlikkusest ja hoiakutest nii eesti keele nõuete kui eksami sooritamise suhtes, kasutavad infokanalid, tegelikud ja soovitud eesti keele oskused jne. järgnevas peatükis.

Joonis 1.4 Eesti keele õppe ja eksami sooritamise kommunikatsiooni sihtrühmade suurus ja profiil

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

2. Kvantitatiivuuring

2.1 Saateks

Peatüki eesmärk on anda ülevaade sihtrühma² teadlikkusest, eesti keele õppe vajadustest ning üldistest hoiakutest:

- eesti keele nõuete ja eksami sooritamise suhtes - teadlikkus, kasutavad infokanalid, tegelikud ja soovitud eesti keele oskused, senised kogemused ja edasised plaanid eesti keele õppimise osas, keeleõppega seotud takistused jne.
- üldisest ning tööalasest keelekeskkonnast ning eestikeelsetest suhtlemisvõimalustest.

Peatükk põhineb kvantitatiivsel uuringul, mis viidi läbi üle-eestiliselt personaalintervjuudena 981 sihtrühma esindaja seas.

Põhjalikum metoodika ja valimi kirjeldus, küsimustik ja tulemused tabeljaotustena on esitatud aruande lisades.

2.2 Keelenõuded ja tasemeeksam

2.2.1 Tasemeeksami sooritamise nõue – teadlikkus ja kavatsused

Uuringu läbiviimise ajal (oktoober-november 2002), st mõnevõrra enam kui aasta enne tasemeeksami sooritamise tähtaega ehk 01. jaanuari 2004 oli:

- **teadlik** eesti keele eksami sooritamise vajadusest keelenõuetele vastami seks pisut enam kui kolmandik sihtrühmast (91 000 inimest, joonis 2.1);

² 15.-59. aastased mitte-eestlased, kes ei ole omandanud haridust eesti keeles, ei oma eesti keele tasemetunnistust või ei oma ametikohal nõutavat tasemetunnistust

- põhimõtteliselt, suurema või väiksema tõeäosusega, oli **otsustanud sooritada keeleeksami** pisut enam kui pool sihtrühmast (kokku 137 000 inimest, joonis 2.1). Nendest enamus (95 000 inimest) on valmis eksamit suurema või väiksema tõeäosusega sooritama enne tähtaega ehk 01. jaanuariks 2004. 42 000 inimest peab tõeäoliseks eksami edasilükkamist hilisemasse perioodi, pärast 01. jaanuari 2004.

Kokku 45% sihtrühmast ei pea hetkel tõeäoli seks eksami sooritamist ei enne ega pärast väljakuulutatud tähtaega. Mõnevõrra kõrgem on teadlikkus eksaminõudest töötavate inimeste seas (40%) ning seda eelkõige eesti keele õppe seisukohast prioriteetsetel tegevusaladel töötavate inimeste seas - nendest pooled olid teadlikud tasemeeksami sooritamise nõudest (51%).

Ka **eksamisooritamise kavatsus** on mõnevõrra kõrgem nende seas, kes on teadlikud ka vastava tähtaja olemasolust. Nii teadlikkus tunnistuse saamiseks väljakuulutatud tähtajast kui ka kavatsus minna suurema või väiksema tõeäosusega eksamile on märkimisväärselt kõrgem nn avatud sihtrühmades ja Tallinnas. Sagedamini töötavad nad avalikus sektoris ning keeleõppe seisukohalt prioriteetsematel tegevusaladel³ (ka kaubanduses) ning on oma ametipositsiooni lt "valgekraed"⁴. Kui keskealised ja vanemad inimesed on võrreldes noorematega mõnevõrra teadlikumad tähtaja olemasolust, siis nooremate inimeste seas on suurem valmisolek minna eksamile.

Eksamisooritamise valdav motivaator on **tööalane** tõeustussoov, vähemal määral soov saada kodakondsust (joonis 2.2). Sihtrühmast tervikuna juba suhteliselt väikese osakaaluga on need, kes soovivad seda teha õpingute jätkamise tõttu eestikeelses koolis või lihtsalt endaarenduse nimel. Tööalane tõeustussoov on peamine motivaator Tallinnas, nooremate, kõrgharidusega, keeleõppe seisukohast prioriteetsetel tegevusaladel töötavate "valgekraede", samuti ka praeguste õpilaste-tudengite seas.

Nende seas, kes **ei kavatse sooritada keeleeksamit** ei enne ega pärast tähtaega, on enam keeleõppe seisukohalt mitteprioriteetsetes valdkondades⁵ töötajaid, kes on oma ametipositsioonilt kas praegused või endised oskus- ja lihttõelised suurettevõtetes töötavad, nende seas on enam mehi, vanemaid inimesi (45+), teiste riikide kodanikke (peamiselt Venemaa kodanikke) ning Ida-Virumaa elanikke.

Enamus nendest, kes ei planeeri eksamile minna tähtaegselt, toob esile eelkõige vajaduse puudumise ehk siis otsese **motivatsioonipuuduse** (joonis 2.2). Nad

³ keeleõppe prioriteetsed tegevusvaldkonnad- meditsiin, haridus, avalik haldus, politsei

⁴ "valgekraed" – ametipositsioonilt tipp- ja keskastme spetsialistid, ametnikud, jm kontoritöötajad

⁵ keeleõppe mitteprioriteetsed valdkonnad - tööstus, põllumajandus, ehitus, energeetika jms

hindavad oma eesti keele oskust juba piisavaks (teistest enam Tartu piirkond) või siis ei vaja töökohal eesti keele oskust üldse (Ida-Virumaa). Teistest enam on nende seas keeleõppe seisukohast mitteprioriteetsetel tegevusaladel töötavaid ametipositsioonilt oskustöölisi, kes juba omavad ka Eesti kodakondsust. **Rahapuudusega** argumenteerivad eelkõige Ida-Virumaa, madalama sissetulekuga oskus- ja lihttöölised, samuti töötud.

Sõltumata oma staatuses (kas töötaja, töötu või õpilane-tudeng) üldiselt ei teata ja/või ei olda endale teadvustanud, kas midagi sõltub ja mis üldse võib juhtuda inimesega, kellel ei ole tasemeeksam sooritatud enne 2004.a. (pooled nendest, kes on küll valmis suurema või väiksema tõenäosusega eksamit sooritama, kuid seda pärast tähtaega ehk 01.01.2004). Viiendiku hinnangul ei muutu eksami tegemise või mittetegemisega seoses mitte midagi. Kokkuvõttes vaid veerand seostab seda otseselt kas töökoha kaotusega/säilitamisega, raskustega uue töökoha leidmisel või karjääris. Keeleõppe seisukohast prioriteetsed sihtrühmad on küll teemast enam teadlikumad, kuid samavõrd on nad ka teadlikumad, et tegelikult ei muutu midagi ning otseselt töökoha kaotamise "hirm" ei ole märkimisväärselt suurem kui mitteprioriteetsetel aladel töötajatel.

Enamus, kes plaanivad suurema või väiksema tõenäosusega eksamit sooritada kas hiljem või varem (137 000 inimest), peavad silmas kas **kesk- või algtaseme** eksamit ning "ei välista" selle sooritamist **enne tähtaega** (kokku 95 000 inimest):

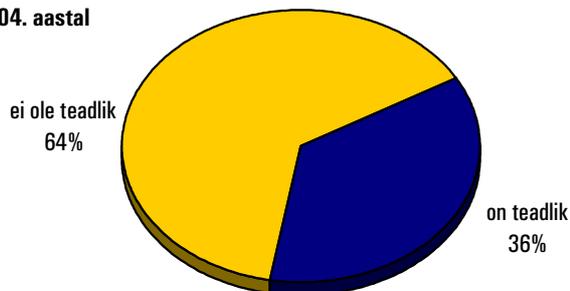
- **kesktaseme** eksamit peab silmas 81 000 inimest ehk 59%, sh veel enne 01. jaanuari 2004 ei välista eksamile jõudmist nendest 59 000 inimest;
- **algtaseme** eksamit peab silmas 38 000 inimest ehk 28%, sh veel enne 01. jaanuari 2004 ei välista eksamile jõudmist 21 000 inimest;
- kõrgetaset prooviks vaid kümnendik ehk 15 000 inimest (11%), sh veel enne 01. jaanuari 2004 ei välista eksamile jõudmist 13 000 inimest;
- 1% ehk 3000 põhimõtteliselt eksamisoovijat ei oska veel täpsustada keeletaset, mille eksami sooritamist nad tõenäoliselt peaksid.

Nn avatud kommunikatsiooni sihtrühmad on enaminformeeritud ning planeerivad ka suurema tõenäosusega eksamile jõuda enne tähtaega. Nn suletud kommunikatsiooni sihtrühmad, kus on enam neid, kes keelt ei oska piisavalt ja kardavad eksamit, proovivad seda võimalikult edasi lükata – isegi kui nad põhimõtteliselt teadvustavad eksami tegemise vajadust ning planeerivad seda teha, siis nad proovivad seda edasi lükata võimalikult kaugemale.

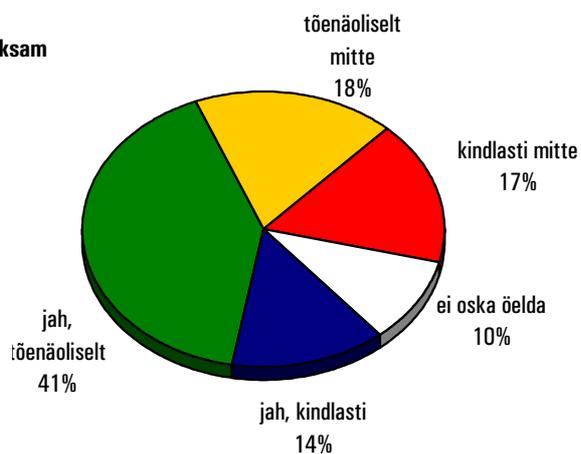
Joonis 2.1 Teadlikkus ja kavatsus sooritada eesti keele eksam

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

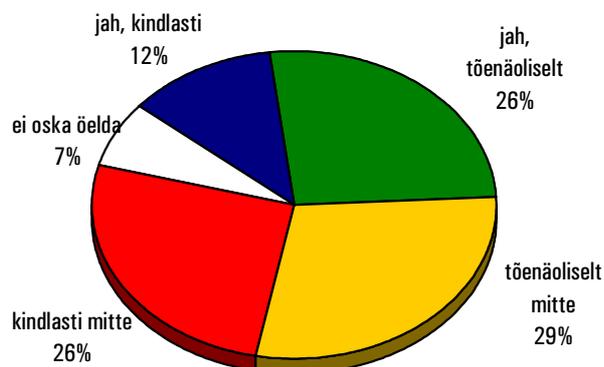
Teadlikkus eesti keele eksami sooritamise nõudest enne 01. jaanuari 2004. aastal

Kavatsus sooritada eesti keele eksam

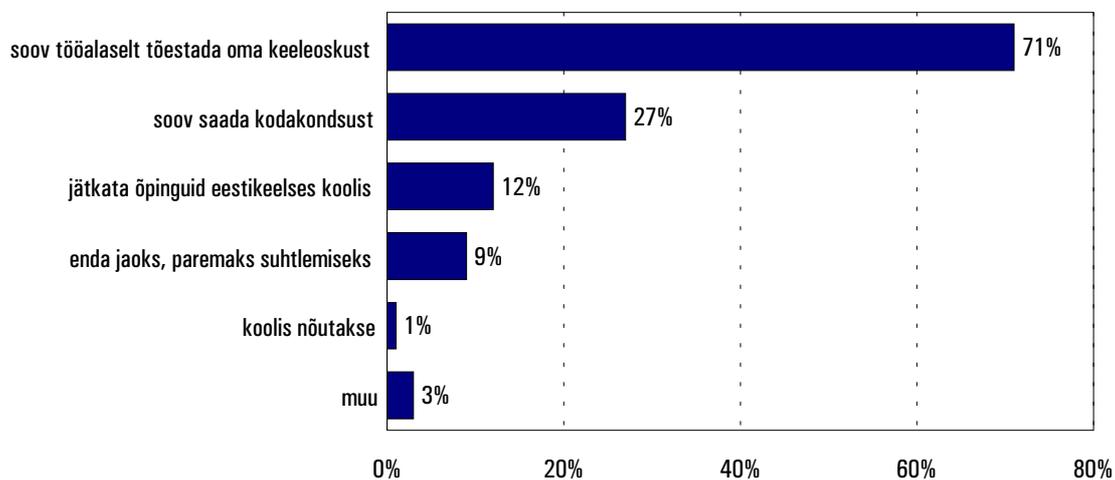

Kavatsus sooritada eesti keele eksam enne 01. jaanuari 2004

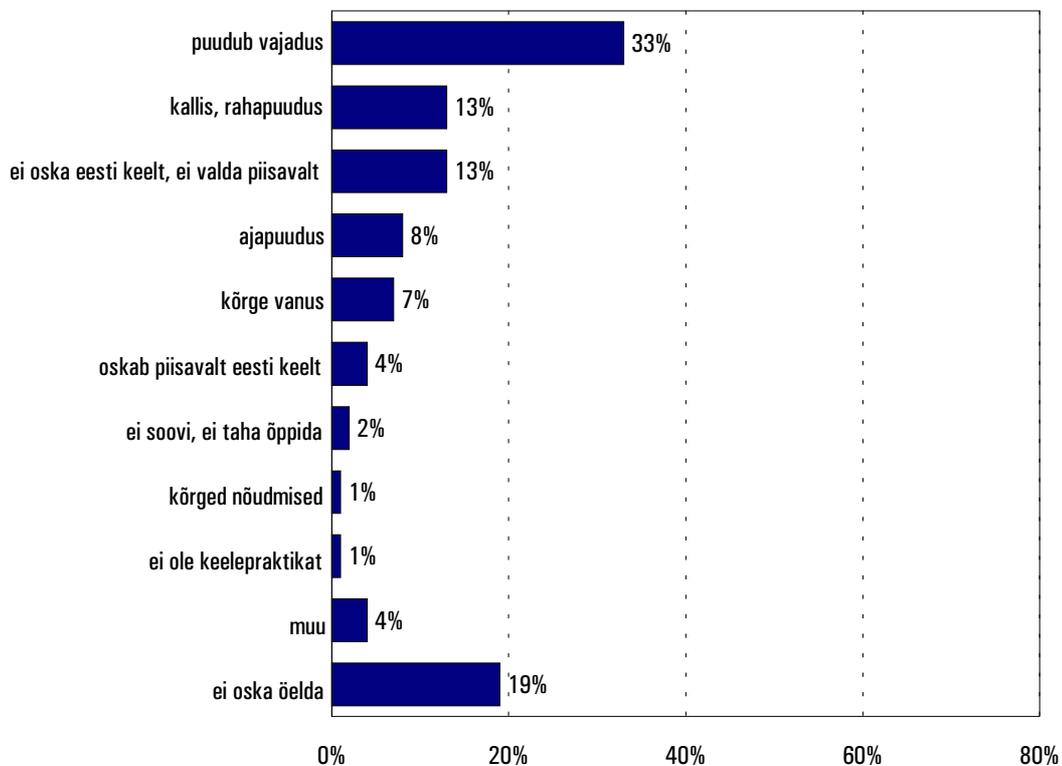
Joonis 2.2 Peamised põhjused, miks soovitakse keeleksamit sooritada

(% nendest, kes soovivad keeleksamit sooritada, n = 537 = 100%)

Peamised põhjused, miks ei ole plaanis keeleksamit sooritada

(% nendest, kes ei soovi keeleksamit sooritada enne 01. jaanuari 2004, n = 611 = 100%)

2.2.2 Keeleoskuse nõuded ja selle senine tõendamine eksamil

Viimase kolme aasta jooksul on pidanud **tõestama** ühel või teisel moel oma eesti keele oskust pisut enam kui **veerand** sihtrühmast (st mitte ainult riikliku eksami näol). Kõige enam on seda kogetud ka edasiseks keeleõppeks avatud sihtrühmade poolt:

- eelkõige seoses **töoga** (54% juhtudest) - kas tõendamine tööle asumisel (teistest enam naised, väljaspool Tallinnat ja Ida-Virumaad, praegused töötud - endised kaubanduse- ja turismitöötajad) või siis juba töötades (eelkõige meditsiini- ja haridustöötajad);
- **koolis** (36% juhtudest) - st eelkõige õpilaste-üliõpilaste poolt;
- **kodakondsuse** taotlemisel (20% juhtudest) -eelkõige naised ja noored.

Töölase motivatsiooni ja vastavate nõuete olulist rolli tõendab keeleõppe seisukohast prioriteetsetel tegevusaladel töötajate märkimisväärselt suurem eksamikogemus võrreldes teiste tegevusaladega - 61% meditsiinis ja hariduses, 46% avalikus halduses ja korralduses, 39% kaubanduses ja turismis, 31% sises ja transpordis ning vaid 26% tööstuses, ehituses ja põllumajanduses töötajatest omavad kas uut või vana tasemetunnistust. Keeleõppe seisukohast enam prioriteetsetel tegevusaladel töötajate seas on ka teistest enam sooritatud uusi tasemeeksameid (kokku 24% omab uut, kuid veel ebapiisavat tasemetunnistust ning 32% vana kategooriatunnistust).

Eesti keele oskuse **nõude kehtivust** oma praegusele **ametikohale** teab 26% töötajatest ehk 40 000 inimest:

- 41% nendest ei oma ei uut- ega vana tasemetunnistust (16 000 inimest);
- 37% omab vana kategooriatunnistust (15 000 inimest);
- 21% omab uut tasemetunnistust, kuid mitte piisavat (8 000 inimest).

Sarnaselt juba olemasoleva eksamikogemusega on keeleõppe seisukohast enamprioriteetsetel tegevusaladel töötajad ka märksa enam teadlikumad oma ametikohale kehtestatud keelenõuetest.

Ametialaselt nõutavat ja oma tegelikku keeleoskust peavad nendest vastavuses olevaks pooled. Üldjuhul need, kes teavad, et nende ametikohale on kehtestatud keeleoskuse nõue, teavad ka enda hinnangul, millise taseme keeleoskust neilt eeldatakse. Valdavalt osatakse seda nimetada ka juba uute tasemenimetustega:

- vastavalt kas alg-, kesk- või kõrgtaset nimetas kokku esmalt 74% nendest, kes teadsid, et nende ametikohale kehtib keelenõue (sh 17% ehk 7000 inimest algtaset, 50% ehk 21 000 inimest kesktaset ning 7% ehk 3000 inimest kõrgtaset);

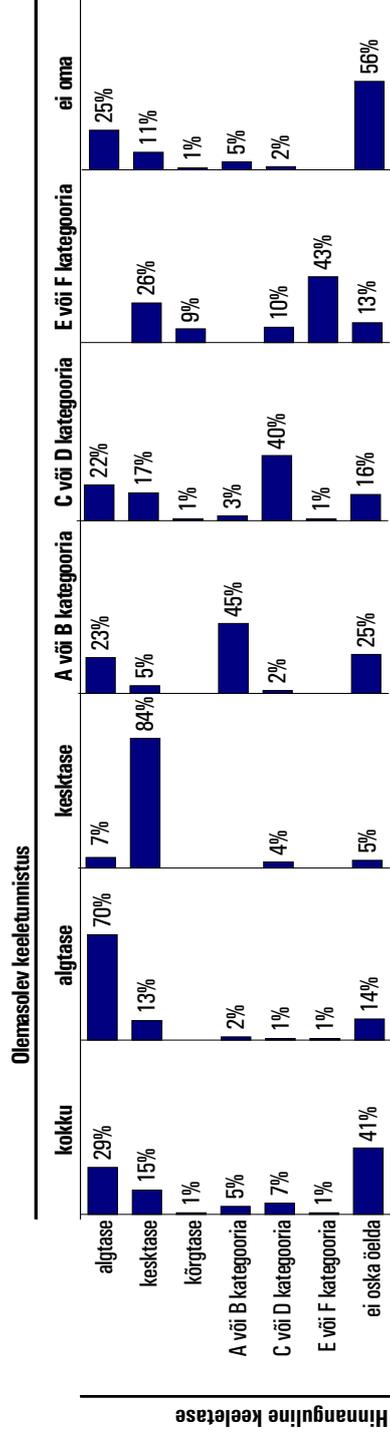
- 12% nimetas esmalt vana kategooria ning
- vaid 14% nendest, kes olid põhimõtteliselt keelenõud est teadlikud, ei osanud täpsustada selle taset.

Kuigi otsesest keelenõude olemasolust oma ametikohal on teadlikud veerand töötajatest, siis vaid 19% kõikidest töötajatest **ei tunne vajadust** oma töökohal eesti keelt osata (joonis 2.4). Nemad ei oma valdava l t ka praegu tasemetunnistust ega valda ka tegelikkuses eesti keelt. Ülejäänud jagunevad enesehinnanguliselt kaheks suhteliselt võrdseks rühmaks:

- 43% arvates oskavad nad juba täiesti või üldiselt **piisavalt** eesti keelt selle ametikoha jaoks - keskmisest enam praegust kesktaset või endiseid C-F kategooriaid omavad ja väljaspool Tallinna elavad inimesed;
- 36% arvates täiesti või mõnevõrra **ebapiisavalt** oma töökoha jaoks – teistest enam praegusele algtasemele vastava keeleoskusega inimesed.

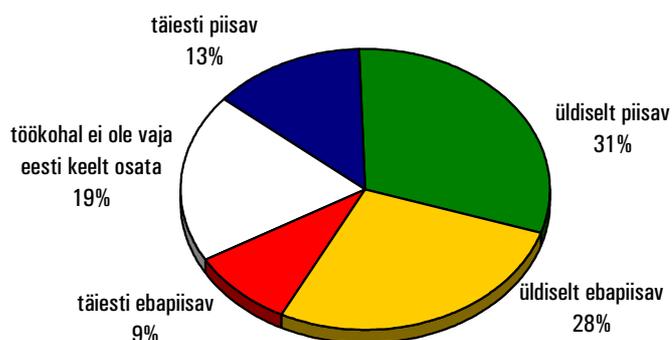
Tegevusalade lõikes töötajate enesehinnangud oma ametialase keele piisavusele-ebapiisavusele ei erine.

Joonis 2.3 Olemasolev tasemetunnistus ja enesehinnanguline keeletase
(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

Joonis 2.4 Hinnang eesti keele oskuse piisavusele oma ametikohal

(% kõikidest töötajatest, n = 607 = 100%)

(% töötajatest, kes omavad vastavat tasemetunnistust, n = 607 = 100%)

	Olemasolev tasemetunnistus					
	kokku	algfase	kesktase	A või B kategooria	C või D kategooria	E või F kategooria
täiesti piisav	15%	13%	20%	14%	9%	50%
üldiselt piisav	38%	20%	60%	14%	48%	50%
üldiselt ebapiisav	32%	47%	20%	29%	30%	
täiesti ebapiisav	6%	13%		14%	4%	
töökohal ei ole vaja eesti keelt osata	9%	7%		29%	9%	

2.2.3 Eesti keele õpingud: senised kogemused ja edasised plaanid

Viimase kümne aasta jooksul on eesti keelt ühel või teisel moel õppinud enam kui pool sihtrühmast, sh enam kui kolmandik spetsiaalselt keelenõuete täitmiseks (joonis 2.5). Keskmisest aktiivsemad on eesti keele õpingutel olnud nn avatud sihtrühmad, eelkõige praegugi õppe ja tunnistuse suhtes avatud inimesed, tallinlased, noored, nii endised kui praegused m editsiini- ja haridustöötajad.

Võrdselt olulised on keeleõppes olnud nii formaalsed kui mitteformaalsed õppevormid (joonis 2.5):

- Kokku 68% nendest, kes on viimase 10 aasta jooksul eesti keelt õppinud, on selleks **spetsiaalselt** osalenud kursustel, iseseisva lt õppinud vastavaid materjale kasutades, võtnud eratunde jms;
- 65% on kasutanud **mitteformaalset suhtlemist** sõpradega, töökaaslastega või omandanud keelt õpingute käigus koolis/kõrgkoolis.

Keeleõpingutega on tegelenud peamiselt kaks rühma: esiteks need, kel lel on vaja keelt osata ametialaselt ning kellel on seega olnud keeleõpinguteks **tööalane motivatsioon** (eelkõige on tegemist keeleõppe seisukohast prioriteetsete tegevusalade töötajatega, eriti meditsiini - ja haridustöötajatega ning ametipositsioonilt “val gekraedega” ning teiseks noored, sotsiaalselt staatusest **õpilased-üliõpilased**.

Erinevad keeleõppevormid on enamkasutatud järgmistes sihtrühmades:

- Koolis ja kõrgkoolis on keelt omandanud eelkõige noored, sotsiaalselt staatusest õpilased -tudengid;
- Üldistel keelekursustel käivad keeleoskust omandamas enam naisterahvad, Ida-Virumaa elanikud, prioriteetsete tegevusalade esindajad ning sotsiaalselt staatusest juhid -spetsialistid;
- Suhtlemine sõpradega on keskmisest olulisem keeleõppevorm noorte, eelkõige õpilaste ja tudengite seas ning väljaspool Tallinnat ning Ida -Virumaad, st piirkondades, kus eestlaste osakaal on suurem;
- Tööalane suhtlemine on aidanud teistest enam eesti keelt õppida tallinlastel ning kaubandustöötajatel;
- Iseseisev õpe koos vastavate materjalid ega on olnud enamomane kõrgharidusega, avalikus sektoris ja keeleõppe seisukohast prioriteetsetel tegevusaladel töötajate seas;
- Töö juures korraldatavad kursused on olnud enamsoositumad Tallinnas, vanemaealiste seas ning meditsiini - ja haridusvaldkonnas;
- Eratunde on teistest enam võtnud Tallinna elanikud ja noored.

Nendest, kes on viimase kümne aasta jooksul eesti keelt õppinud kas kursustel või koolides, on ise õpinguid finantseerinud täismahus üle kolmandiku, saanud õppida tasuta pisut üle poole ning saanud osalist kompensatsiooni alla kümnendiku:

- **tasuta keeleõpet riigi poolt** on saanud 40% õppuritest ehk 56 000 inimest - teistest enam noored ja Ida-Virumaa elanikud;
- enamus on **ise täismahus tasunud** oma keeleõpingute eest – 38% ehk 53 000 inimest – teistest enam Tallinnas, meditsiini- ja haridustöötajate ning “valgekraede” poolt;
- **tasuta keeleõpet töandja poolt** on saanud 15% ehk 21 000 inimest – teistest enam 35-44 aastased naised, kõrgharidusega, meditsiinis ja hariduses töötavad, ametipositsioonilt juhid -spetsialistid.

Eesti keele õpetuse tasemega **ei ole jäädud väga rahule** (joonis 2.5). Kõige kõrgem on rahulolu eraõpetajate õpetusega. Vähem jäädakse rahule koolides õpetatava ning keelekursuste tasemega (sõltumata sellest, kas on tegemist üldiste kui tööjuures korraldatud keelekursustega). Nii koolis õppides kui keelekursustel käies tuuakse nii peamise rahulolu kui ka rahulolematuse põhjendusena esile just **õpetajate taset** – rahulolu tekitas hea õpetus ja õpetaja, rahulolematust aga ebaprofessionaalne õpetus ning kehvad õpetajad (joonis 2.5b)

Eesti keele õppimise peamiselt **mõjutavad tegurid** (ühelt poolt takistavad ja teisalt soodustavad) koonduvad vastajate hinnangute põhjal nelja suuremasse rühma (joonised 2.6 ja 2.7):

- esiteks õppimisega seonduv **rahaline pool**. Keelekursuste kõrget maksumust peetakse kõige olulisemaks keeleõppe takistuseks ning tasuta keelekursuste korraldamist peetakse samas kõige olulisemaks soodustavaks teguriks. Siiski võib eeldada, et rahalise poole rõhutamine peidab endas eelkõige siiski motivatsioonipuudust keeleõppeks ning on seega pigem kaasmõjutaja rollis.
Kõige enam tuuakse keeleõppe rahalist poolt olulise takistava tegurina esile Ida-Virumaal, päris noorte ja juba vanemaealiste seas, keskmisest madalama sissetulekuga inimeste ja töötute, samuti avalikus sektoris töötajate poolt. Eraldi väärib äramärkimist tööjuures korraldavate tasuta keelekursuste olulisus meditsiinitöötajate jaoks (tingitud eelkõige võrreldes teiste tegevusaladega enam erialasest keeleõppevajadusest).
- teiseks **töandja toetus ja tööalane motivatsioon** laiemalt. Takistava tegurina nähakse tööjuures soodustuste (paindlikum töögraafik, rahaline abi jms) mittetegemist, soodustaks aga keeleõpet senisest enam kui parema töösaamine, karjäär/edutamine ja töökoha püsimine sõltuks keeleoskusest. Tööalane motivatsioon on suurem Tallinnas ja noorte seas.
- kolmandaks keeleõppe **kursustega** seonduv temaatika – takistavate teguritena tunnetatakse kursuste kvaliteeti (pakutav hinna-kvaliteedi suhe ei ole paigas või ei sobi kursuste sisu tegelike vajadustega), puuduvaid õppimisvõimalusi üldse või puuduvaid õppematerjale.

- neljandaks **suhtlemis- ja praktiseerimisvõimaluste** puudumine – eelkõige peetakse seda siiski oluliseks takistavaks teguriks Ida -Virumaal.

Töökaaslaste või lähedaste suhtumist keeleõppe takistusena ei nähta. Suhteliselt ebaolulised motivaatorid tervikuna on ka töö juures selleks eraldatav aeg (teistest olulisem siiski avaliku sektori töötajate ning juhtide ja tippspetsialistide jaoks) või võimalus osaleda rohkem täiendko olitustel, konverentsidel (teistest olulisem Tallinnas, noorte seas, meditsiinis ja hariduses töötavate juhtide ja tippspetsialistide jaoks).

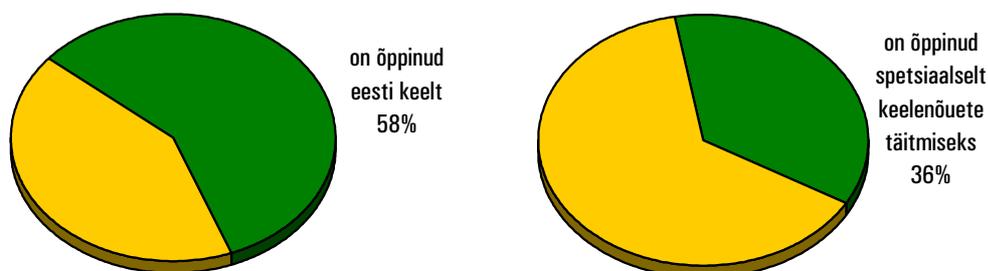
Rahalist poolt toodi esile kui enimtakistavat tegurit keeleõppes, siis fakt, et õpingute 50%-line raha tagasisaamise võimalus ei ole mitte kõigi jaoks piisavalt oluline motivaator tõendab, et sagedasti võib rahalise poole esiletoomine olla pigem kaastegur üldisele motivatsioonipuudusele (joonis 2.8).

Kokkuvõttes ligi **pooled** mitte-estlastest **kavatsevad jätkata eesti keele õpinguid** (joonis 2.9), pisut enam kui kümnendik ei oma edasisi plaane, sest arvavad eesti keelt juba piisavalt valdavalt ning kolmandik ei oma keeleõppe osas edasisi plaane, kuigi ei oska enesehinnangu kohaselt eesti keelt piisavalt. Õpingute jätkamiseks on valmis teistest enam eelkõige nn avatud kommunikatsiooni sihtrühmad (nad on huvitatud nii tunnistuste saamisest kui eesti keele õppimisest), juba aktiivse keeleoskusega, keeleõppe seisukohast prioriteetsete tegevusalade esindajad, noored. Mida va nem, sotsiaalselt mitteaktiivsem (töötud!), keeleõppe seisukohast mitteprioriteetsel tegevusalal töötav, kehvema keeleoskusega on inimene, seda ebatõenäolisem on tema õpingute jätkamine, isegi kui keeleoskust peetakse ebapiisavaks.

Valdav osa nendest, kes kavatsevad oma eesti keele oskust parandada ja õpinguid jätkata, peavad silmas eelkõige õppimaasumist **keelekursustele** (61%), üsna suur osa ka **iseseisvat õppimist** (42%). Eraõpetaja abi planeerib kasutada 12% potentsiaalsetest õppijatest.

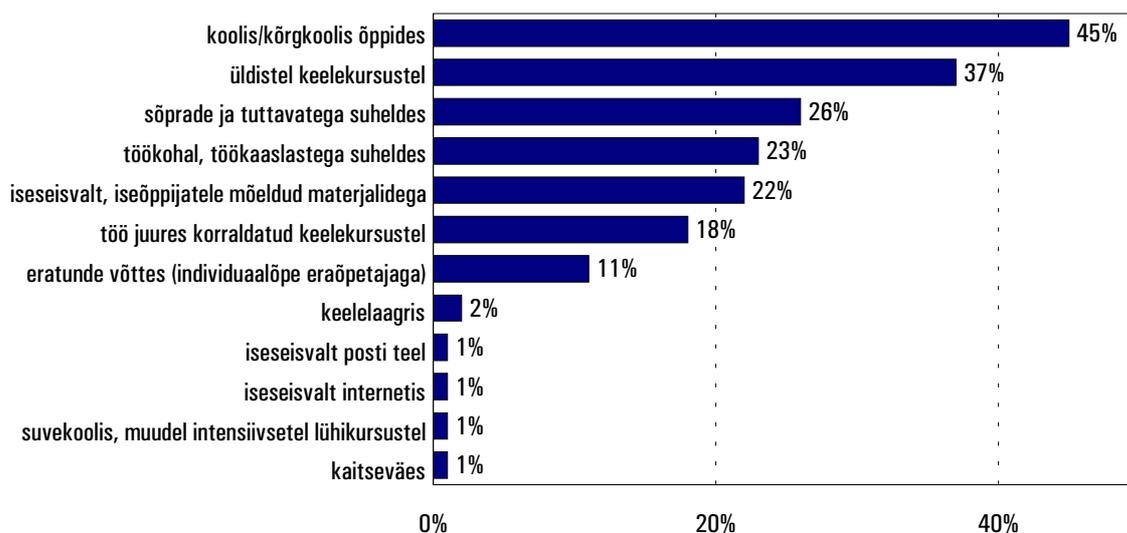
Joonis 2.5 Eesti keele õpingud viimase kümne aasta jooksul

(% kõikidest vastajatest, n=981 = 100%)

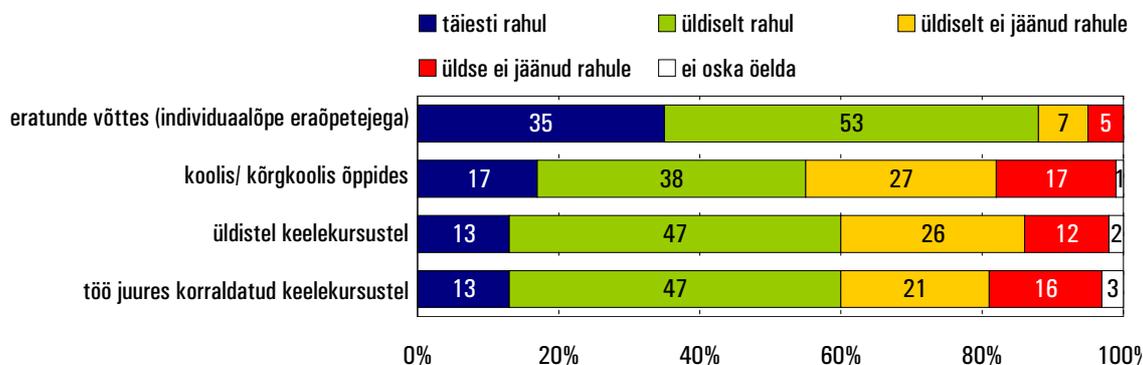
Peamised keeleõppevormid

(% nendest, kes on eesti keelt õppinud viimase 10 aasta jooksul, n=573 = 100%)

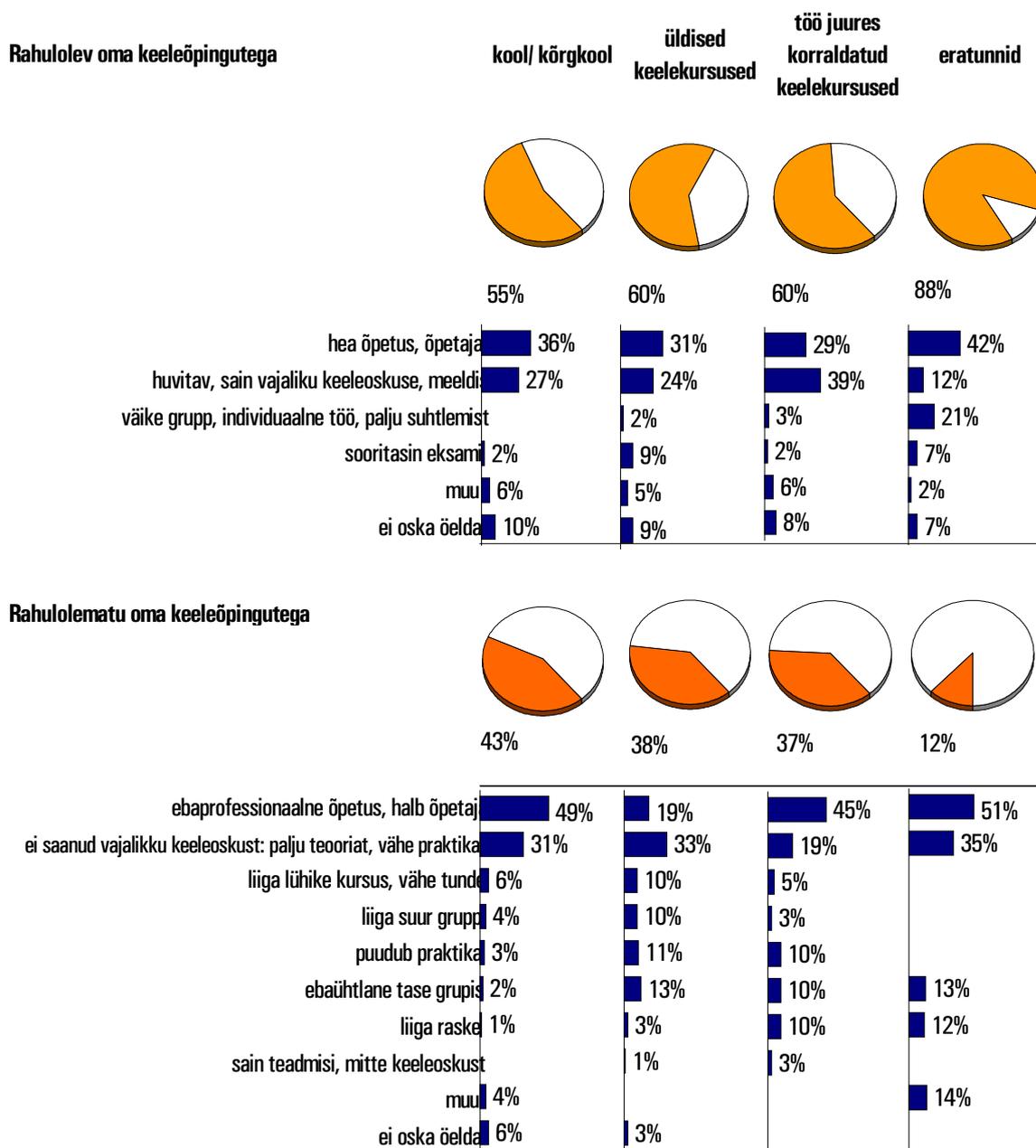
Rahulolu eesti keele õpetuse tasemega

(% nendest, kes on eesti keelt vastavalt õppinud viimase 10 aasta jooksul)

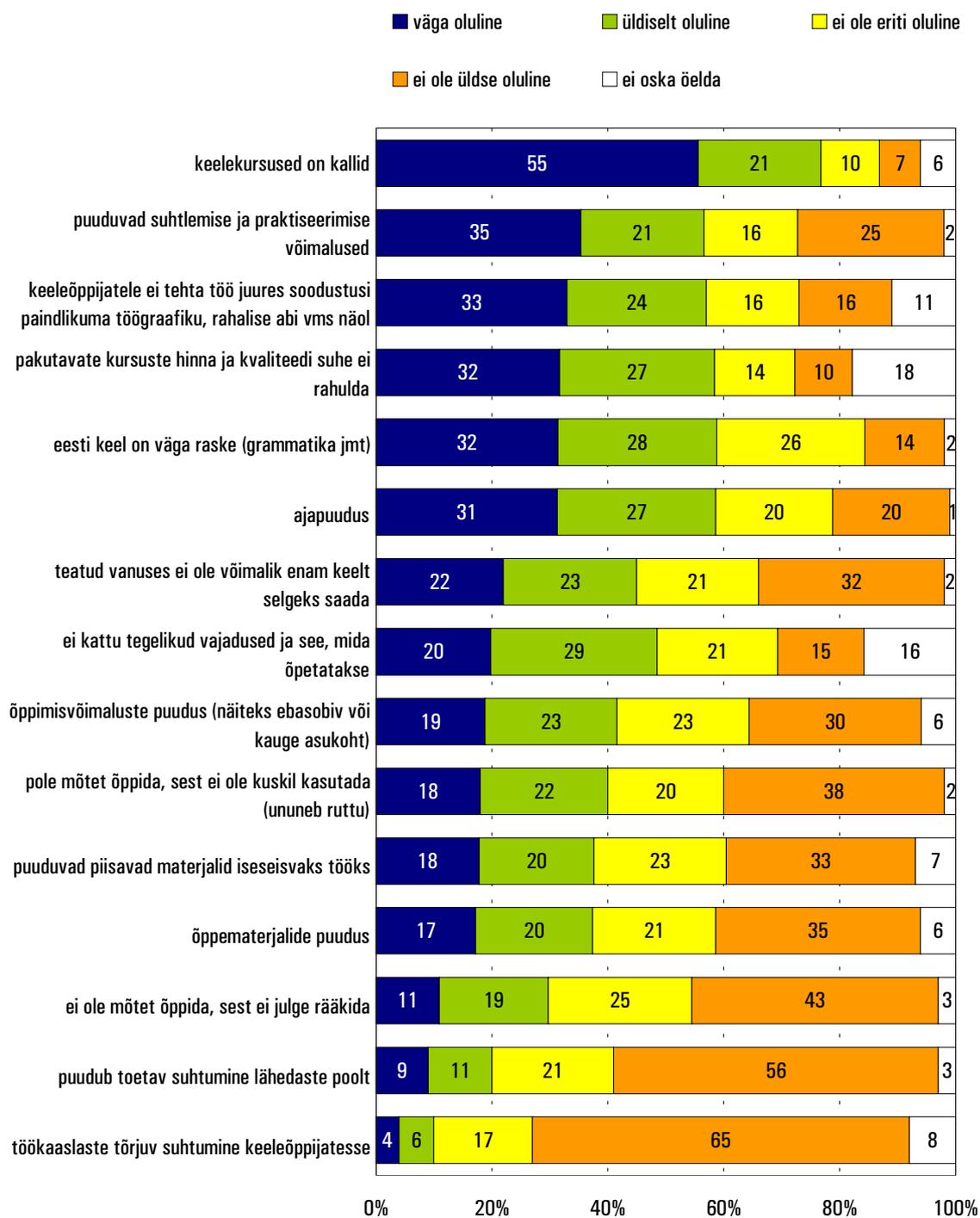
Joonis 2.5b Rahulolu ja rahulolematuse põhjendused erinevate keeleõppe vormidega

(% nendest, kes on eesti keelt vastavalt õppinud viimase 10 aasta jooksul)

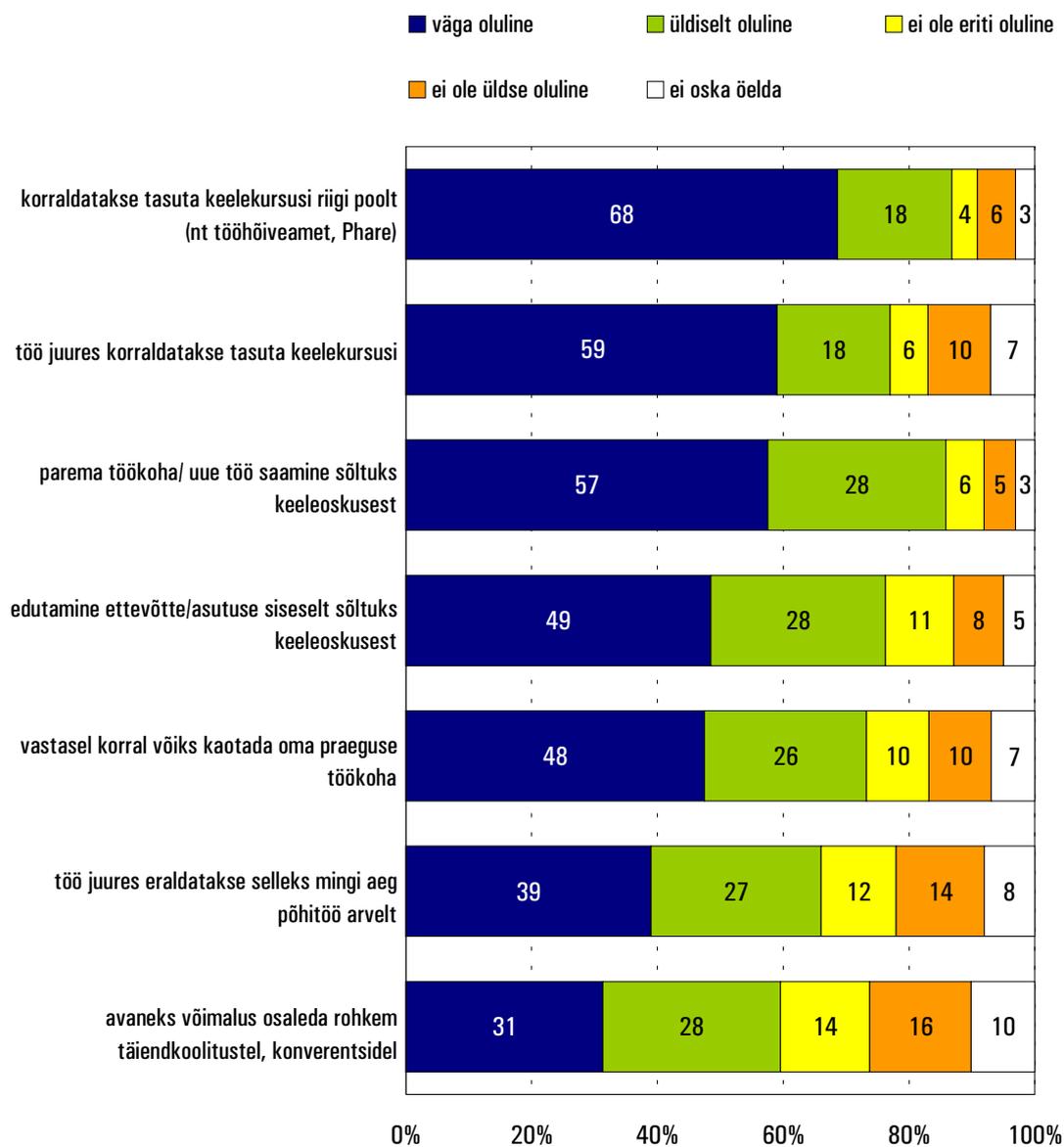
Joonis 2.6 Eesti keele õppimist takistavad tegurid

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

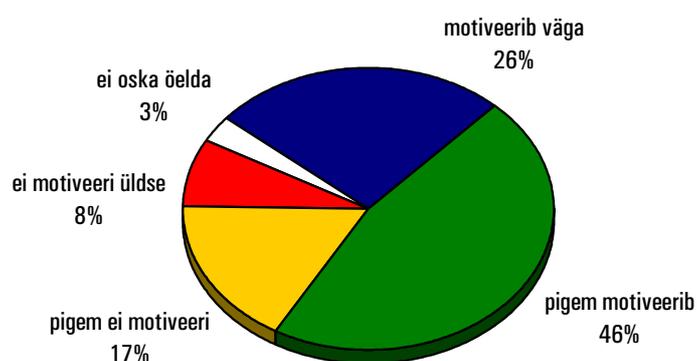
Joonis 2.7 Eesti keele õppimist soodustavad tegurid

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

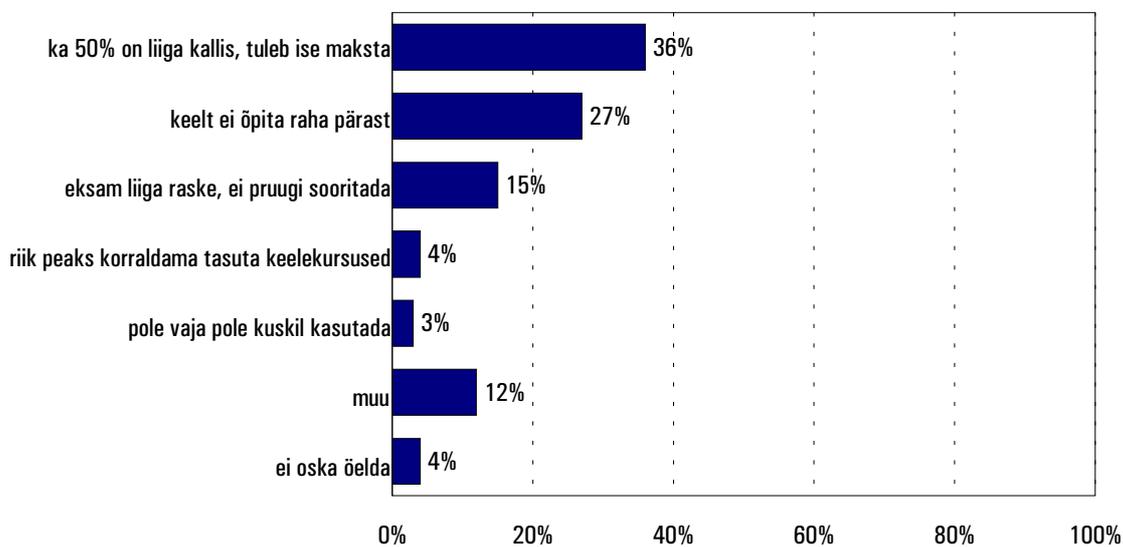
Joonis 2.8 Raha tagastamine keeleõppe motivaatorina

(% nendest, kes on teadlikud sellisest võimalusest, n = 675 = 100%)

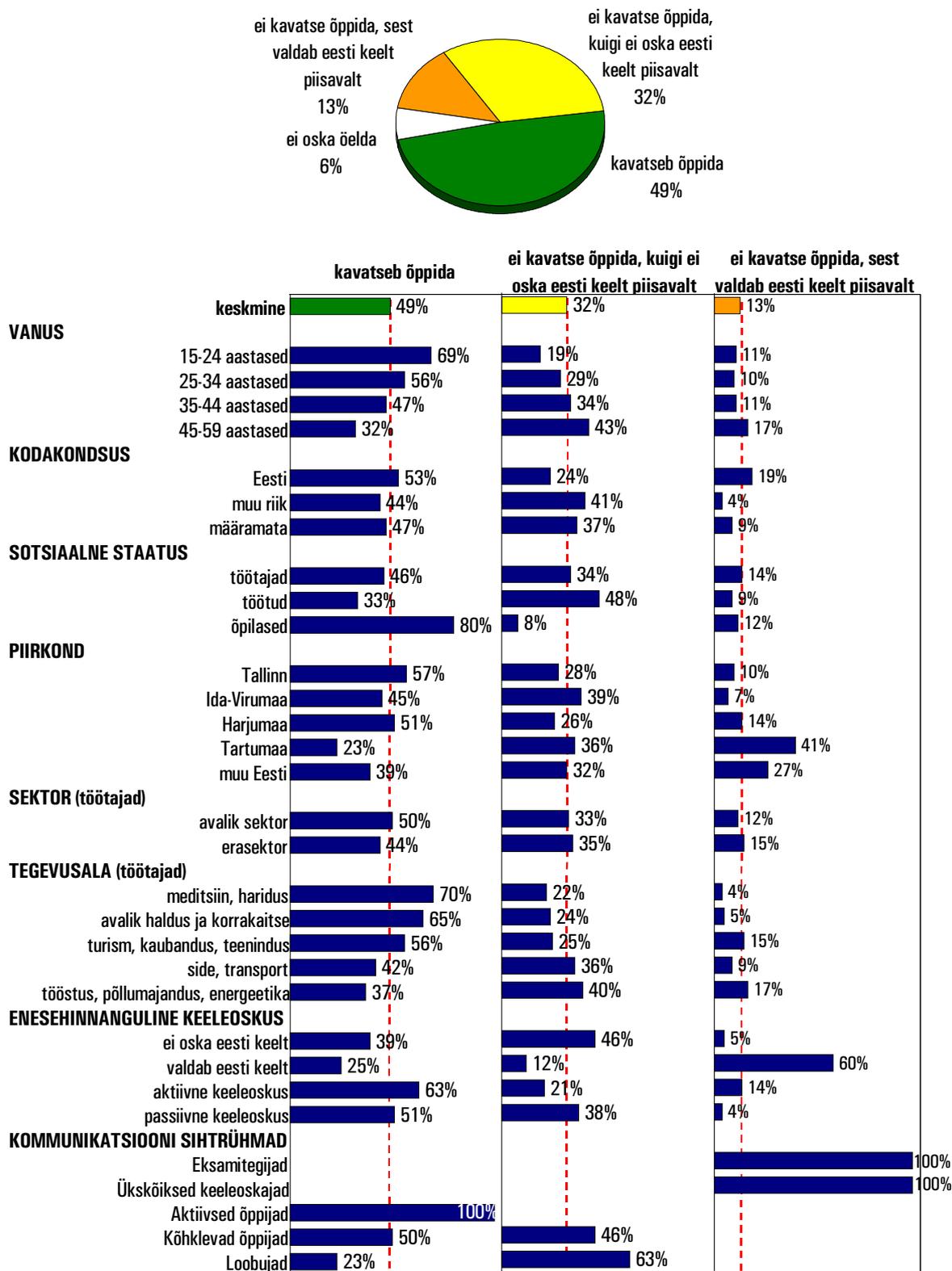
Peamised põhjused, miks seda ei peeta piisavaks keeleõppe motivaatoriks

(% nendest, kes ei pea seda piisavaks keeleõppe motivaatoriks, n = 166 = 100%)

Joonis 2.9 Edasised kavatsused eesti keele õpingute osas

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

2.2.4 Infokanalid eesti keele õppimise ja keelenõuetega seoses

Eesti keele õppimise ja keelenõuete kohta info saamise **peamised kanalid** (joonis 2.10) on olnud:

- ülekaalukalt **meedia** - eriti oluline arvamusekujundaja tallinlaste, 25 -44 aastaste, kõrgharidusega, keeleõppe seisukohast prioriteetsete tegevusalade ja ametipositsioonide seas;
- järgneb **tutvusringkond** (sõbrad, tuttavad, sugulased) - oluline infoallikas kõikidele rahvastikurühmadele, teistest eristuvad veelgi vaid õpilased - tudengid, kelle jaoks on see kõige olu lisem infokanal;
- **töökohalt** saadav info – jällegi eelkõige oluline infokanal olnud just keeleõppe seisukohast prioriteetsete tegevusalade ja ametipositsioonide esindajatele.

Pisut enam kui kümnendik on kursis ka keeleseadusega, suhteliselt vähe on aga neid, kes on infot saanud või otsinud ametiasutustest ⁶, keeleõppefirmadest jms.

Kõikide kommunikatsiooni sihtrühmade jaoks on nimetatud kolm kanalit ka kõige olulisemad. Nn avatud sihtrühmades eristub teistest veelgi mitteformaalse tutvusringkonna suurem kasu tamine, suletumatele sihtrühmadele on olnud iseloomulikum ka vähesem informeeritus (st puudub isiklik huvi).

Kuigi meedia, töökoht ja tuttavad on kõige enamlevinumad infoallikad, siis kõige **olulisemateks infoallikateks** neid valdavalt enda jaoks siiski ei p eeta – märksa olulisemaks on inimeste jaoks kujunenud info, mida on saadud kas keeleõppefirmadest, keeleseadust lugedes või internetist materjale otsides (joonis 2.10). Väärrib märkimist, et kõige vähem enda jaoks olulist teavet on saadud ametiasutustest.

Phare poolt üllitatud materjalid olid veel vähemalt uuringu läbiviimise ajal (oktoober-november 2002) suhteliselt vähekasutatud:

- kollast infovoldikut “Õpi eesti keelt, saad pool raha tagasi” teadis või oli näinud 22% ja oli ise kasutanud/lugenud 2% uuringu sihtrühmast;
- tasuta infoliini 0800 9999 olemasoluolust teadis 13% ning kasutanud oli 1%;
- rohelist teatmikku “Eesti keel poole hinnaga” teadis või oli näinud 11% ning kasutanud/lugenud oli 2% ning
- veebilehte www.interest.edu.ee olemasolust väitis ennast teadlik olevat 8%, ise kasutanud oli 1% mitte-eestlastest.

⁶ ametiasutused - Integratsiooni Sihtasutus, Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Tööhõiveamet, kohalikud omavalitsused jne.

Rohkem on nimetatud infomaterjalide ja –võimaluste olemasolust teadlikud ja nendega jõudnud tutvuda uuringu läbiviimise ajaks tallinlased, keeleõppe seisukohast prioriteetsete tegevusalade esindajad, ametipositsioonilt tipp - ja keskastme juhid ja tippspetsialistid. Isikliku huvitatuse olulist rolli kinnitab ka see, et kommunikatsiooni sihtrühmade seast olid nimetatud materjalide ja võimalustega eelkõige jõudnud tutvuda just need, kes on huvitatud nii eesti keele õppest kui eksami sooritamisest.

Põhimõttelise **infovajaduse** osas jaguneb sihtrühm kolmeks üsnagi võrdseks osaks (joonis 2.11):

- kolmandiku jaoks on informatsiooni eesti keele õppe ja eksamitega seonduva kohta **piisavalt** – nende seas on ka palju eesti keelt tegelikkuses mitteoskajaid või enda hinnangul piisavalt oskajaid ning neil puudub reaalne kavatsus asuda keelt õppima;
- kolmandik ei oska täpsustada, millisest infost ta puudust tunneb ning
- kolmandik on tundnud puudust ja oskab täpsustada oma infovajadust.

Kokkuvõttes tuntakse kõige enam puudust:

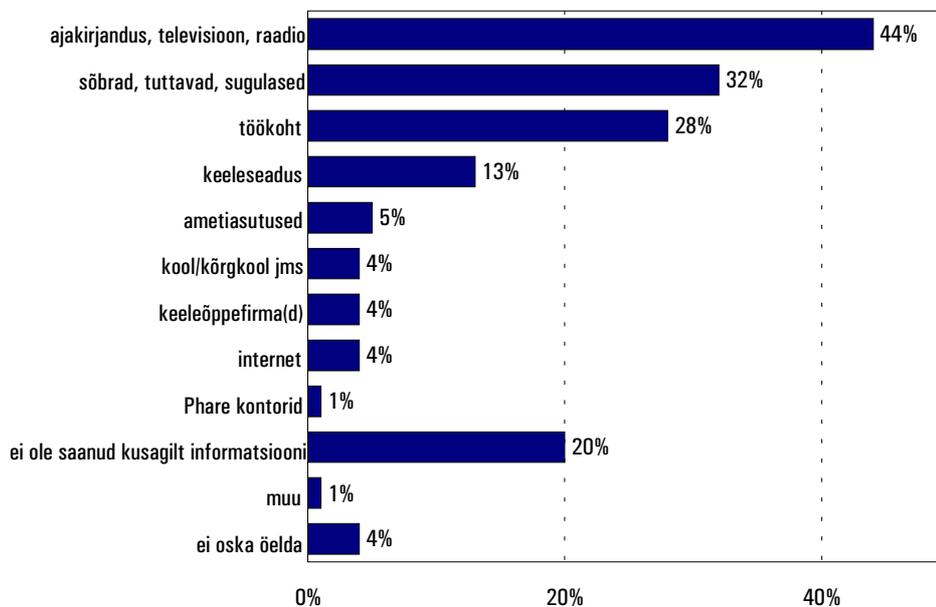
- teabest riiklike keelenõuete ja eksaminõuete kohta;
- keeleõppe protsessi iseloomustavast infost - kuhu minna õppima, milline keeleõppefirma valida ja millised õppematerjalid on saadaval – eelkõige pakub sellelaadne info huvi praegu veel hinnanguliselt algtasemele olijatele ja passiivse keeleoskusega potentsiaalsetele õppuritele;
- ning kõige vähem tuntakse praeguseks hetkeks puudust infost, millised on toetuste võimalused ja soodustused keeleõppeks.

Enamus sihtrühmast on teadlik, et eesti keele tasemeeksami sooritanutel on võimalik **tagasi saada pool keeleõppekursuse maksumusest** (joonis 2.12). Teadlikkus ei erine kommunikatsiooni sihtrühmade lõikes, kuid on keskmisest ikkagi kõrgem naiste, keskealiste (35-44), Ida-Virumaa elanike, keeleõppe seisukohast prioriteetsetes tegevusvaldkondades ja avalikus sektoris töötajate, ametipositsioonilt juhtide ja tippspetsialistide seas.

Kuigi kaks kolmandikku sihtrühmast on põhimõtteliselt teadlik raha tagasisaamise võimalusest, siis vaid kolmandik nendest omakorda oskas nimetada mõnda konkreetset asutust või institutsiooni, kelle poole tuleks 50% tagastamisega seoses pöörduda. Valdavalt need, kes juba oskasid nimetada mõnda institutsiooni, teadsid seda ka "õigesti", nimetades selleks Phare programmi, projekti Interest, Euroopa Liitu või Integratsiooni Sihtasutust. Et teadlikkus kasvab paralleelselt huviga teema vastu, tõestab ka fakt, et nõ "õigeid" vastuseid oskasid nimetada enam nn eesti keele õppimisele avatud sihtrühmad ning kõige enam pakkusid "valesid" vastuseid need, kes ei ole tegelikult huvitatud ei eesti keele õppest ega eksami sooritamisest.

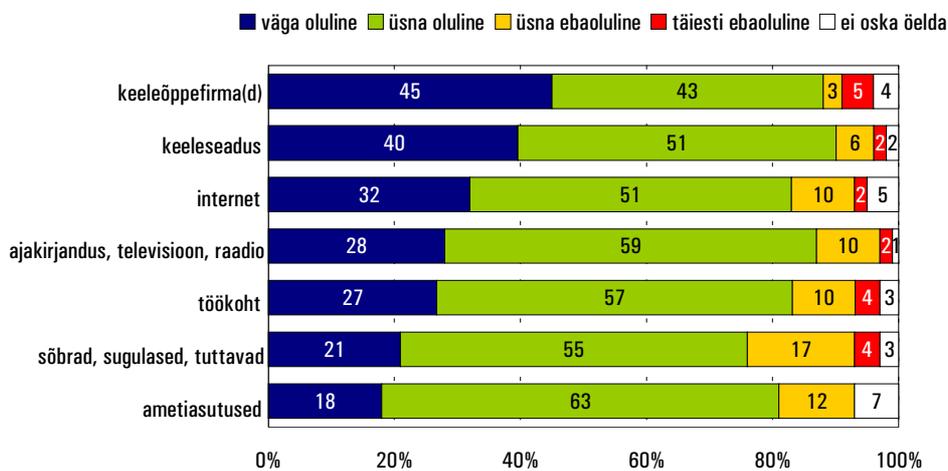
Joonis 2.10 Peamised infoallikad eesti keele õppimise ja keelenõuete kohta info saamisel

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

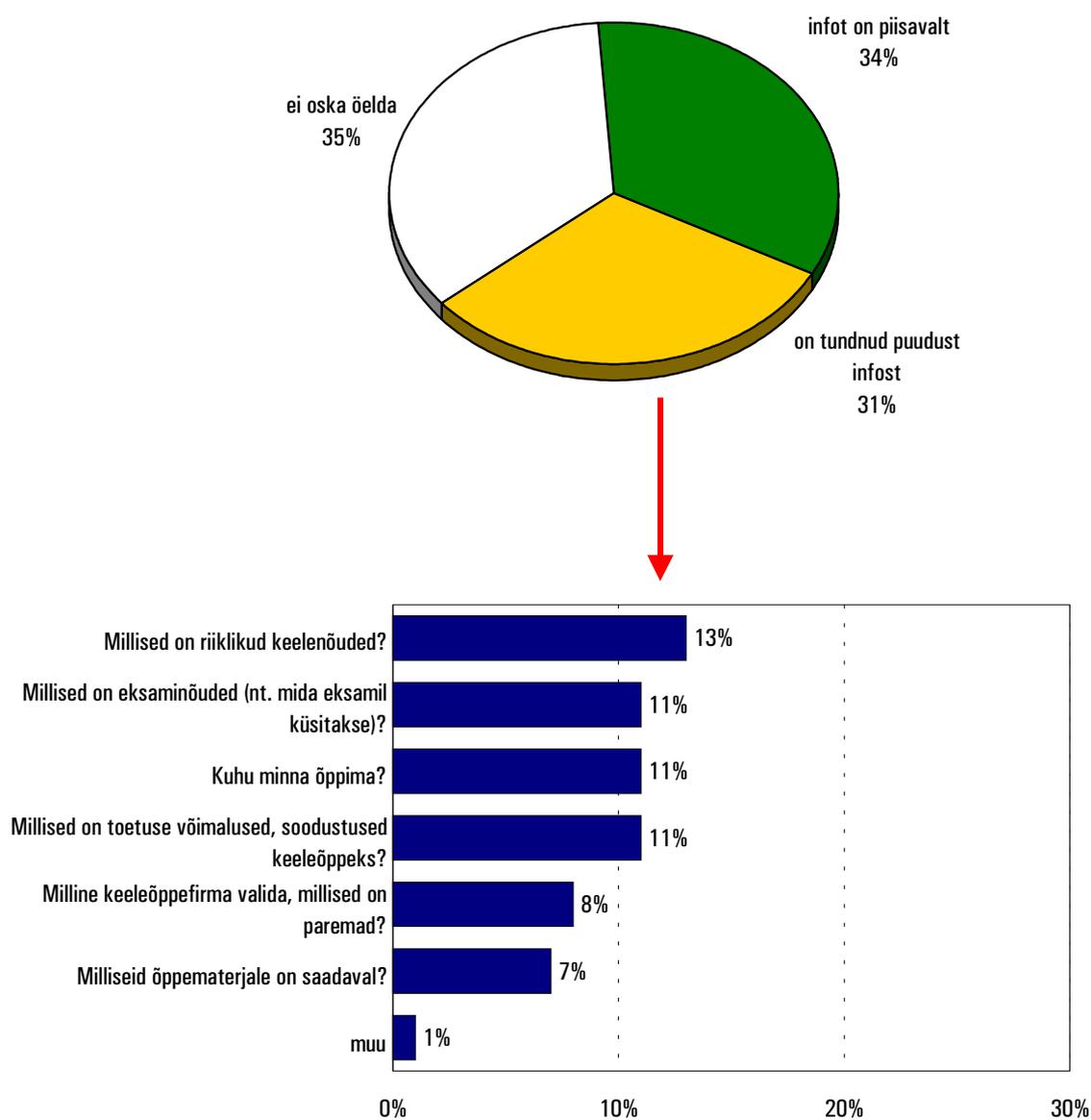
Kasutatud infoallikate olulisus

(% nendest, kes on vastavat infoallikat kasutanud)

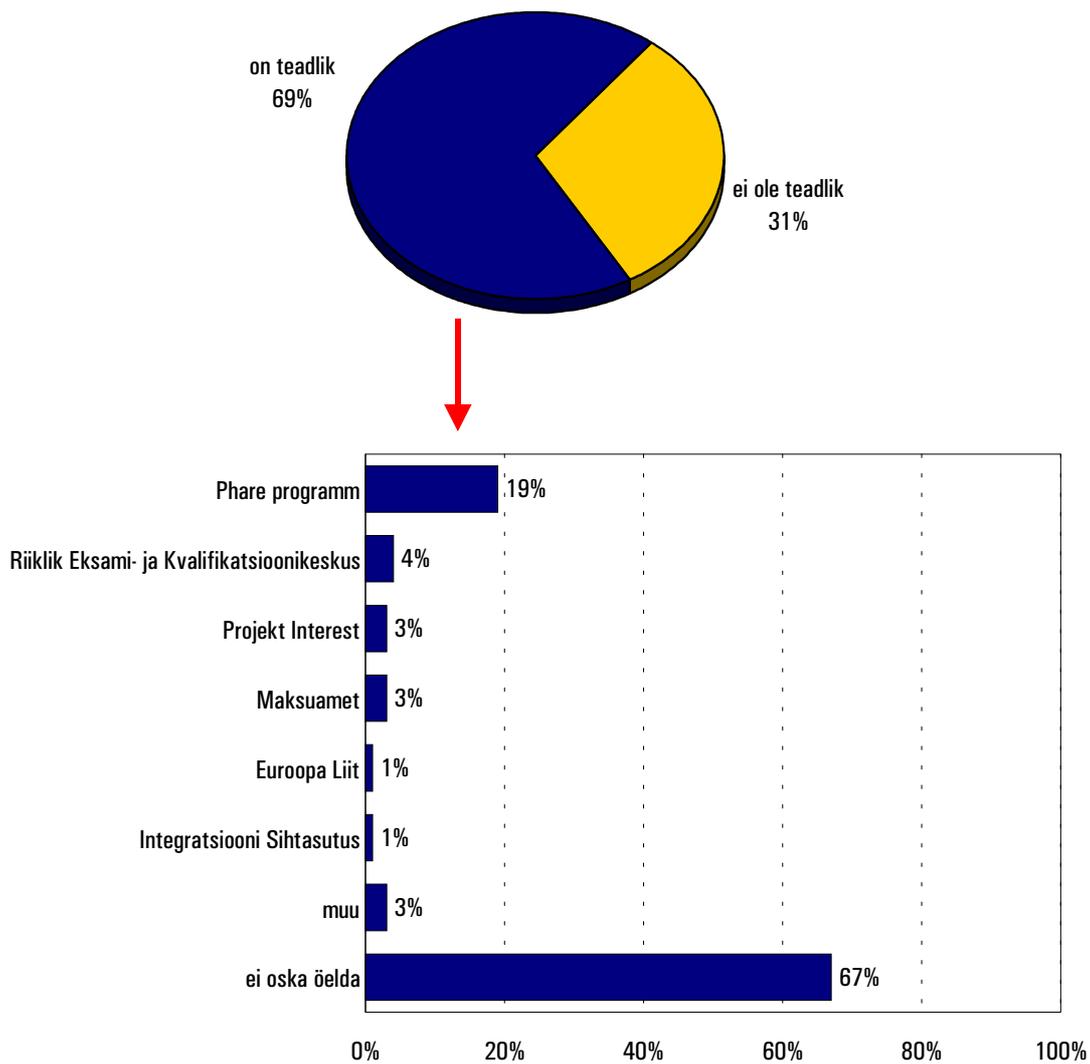

Joonis 2.11 Keeleõppe ja eksamitega seotud infovajadus

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

Joonis 2.12 Teadlikkus 50% keeleõppekursuse maksumuse tagasisaamise võimalusest
 (% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

2.3 Eestikeelne suhtlemine ja keelekeskkond

2.3.1 Praegune ja soovitatav eesti keele oskus

Vastavalt enesehinnangule⁷ praeguse eesti keele oskuse osas jaguneb sihtrühm üldjoontes neljaks (joonis 2.13):

- Ligi kümnendik ehk **9%** (23 000) sihtrühmast **valdab** enesehinnangule tuginedes **eesti keelt vabalt** – nad saavad aru praktiliselt kõigest, ka kiire tempoga kõnest, mõistavad lugeda raskusteta ka keerulisemate tekstide sisu, kirjutavad raskusteta igasuguseid tekste ning suudavad väljendada ennast vabalt igas olukorras.
- Ligi kolmandik ehk **30%** (74 000) on enesehinnanguliselt **aktiivsed keeleoskajad** (ehk siis sisuliselt vastab nende keeleoskus kesktasemele). Nad saavad aru normaalse tempoga kõnest, mõistavad lugeda enamuse tekstide sisu, kirjutavad eesti keeles (kuigi teevad vigu) ning samuti teavad suhteliselt palju sõnu ning räägivad eesti keeles, kuigi teevad vigu.
- Kõige rohkemaarvulisem on enesehinnangule tuginedes **passiivse eesti keele oskusega** elanikkonna rühm - **35%** (88 000). Nad kas mõistavad üldjoontes lihtsamate tekstide sisu, saavad aru selgest ja aeglase tempoga kõnest, teavad kindlaid sõnu ja väljendeid ja räägivad ainult nende piires ning oskavad täita tüüpdokumente ja kirjutada lühikesi lihtsaid tekste - sisuliselt vastab nende keeleoskus algtasemele.
- Veerand sihtrühmast ehk **26%** (65 000) 15-59 aastastest mitte-eestlastest **ei valda eesti keelt üldse** – nad ei kirjuta, ei loe, ei räägi ega ei saa aru eesti keelest.

Võrreldes omavahel inimeste enesehinnanguid oma üldisele ja erialasele keeleoskusele, märkimisväärsed erinevusi ei esine (joonis 2.13).

Keeleoskus on keskmisest parem (valdab eesti keelt vabalt või on aktiivse keeleoskusega) noorte, sotsiaalselt staatusest õpilaste -tudengite, Eesti kodakondsust omavate inimeste, eestikeelsemate piirkondade elanikel (väljastpoolt Ida - Virumaad) ning avalikus halduses/korralduses või kaubanduses -teeninduses töötajatel (joonis 2.14).

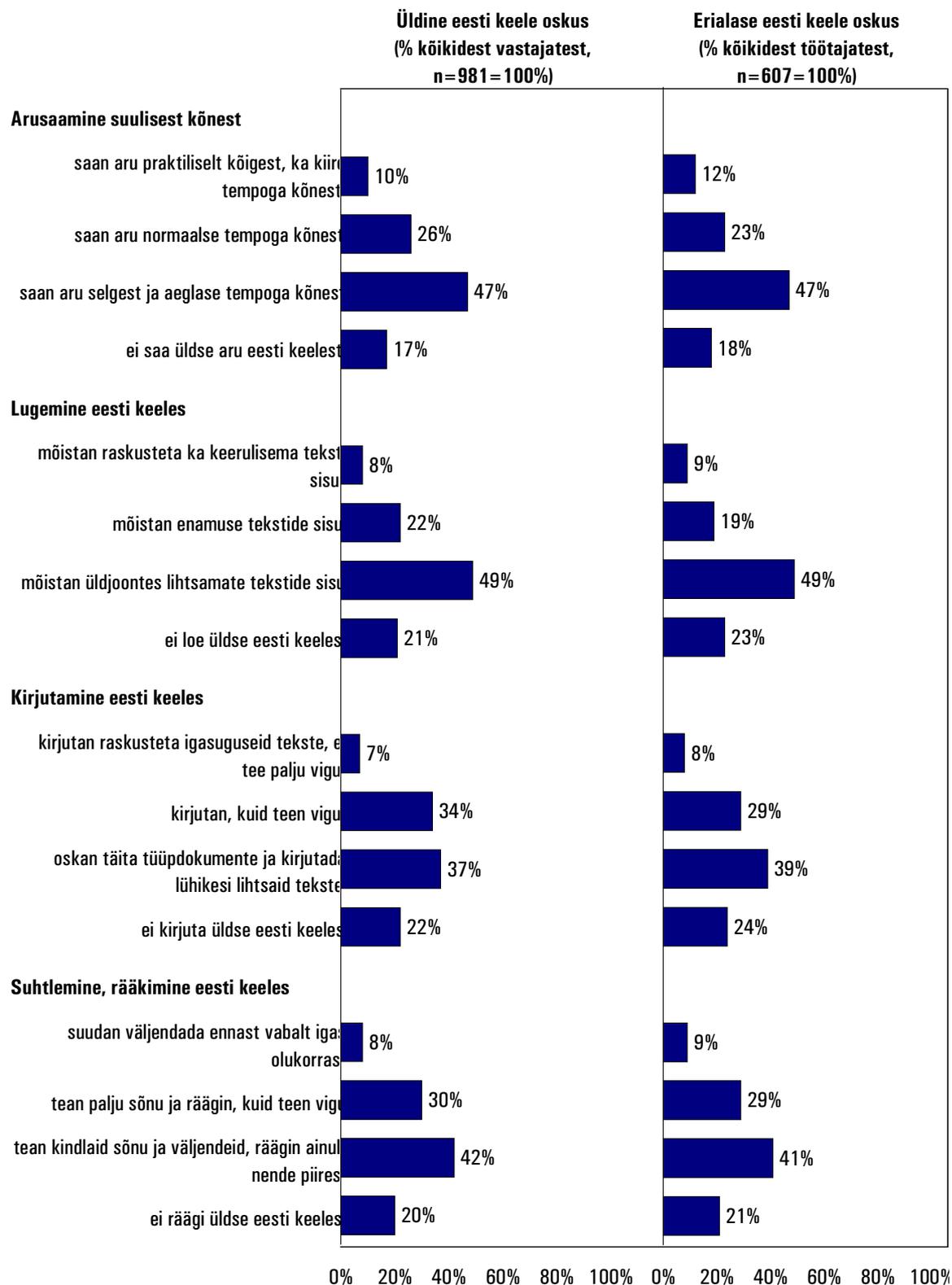
⁷ Enesehinnanguline keeleoskus arvestab nii üldist kui erialast eesti keele oskust, võttes arvesse vastaja enda hinnangu oma keeleoskusele nelja komponendi lõikes – arusaamine suulisest kõnest, lugemine, kirjutamine ning suhtlemine/rääkimine

Kesisema keeleoskusega (passiivse keeleoskusega või ei oska eesti keelt üldse) on üldjoontes vanemad inimesed, töötud, muu riigi kodakondsusega või määratlemata kodakondsusega inimesed, Ida -Virumaa elanikud.

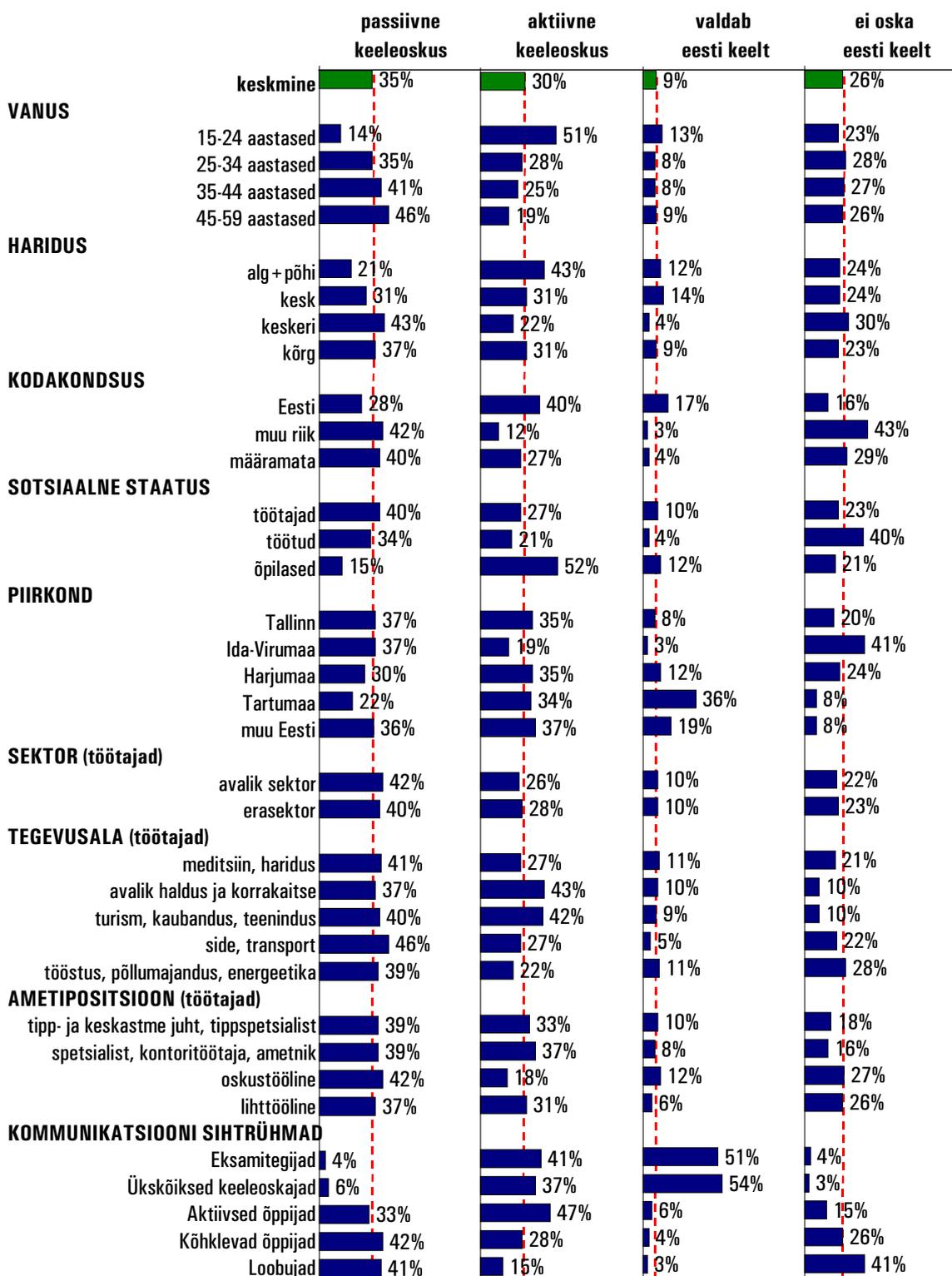
Nagu eestpoolt nähtus, oma eesti keele oskust soovib parandada 49% mitte - eestlastest ehk 123 000 inimest. Enamuse nende sooviks on osata eesti keelt kas aktiivsel tasemel või siis vallata täielikult (joonis 2.15). Enamasti on soovitav ja vajalik keeletase nn "ühe astme" võrra kõrgem kui praegune tegelikkus. Valdav osa nendest, kellel on soov ja vajadus oma eesti keele oskust parandada, on praegu kas:

- passiivsed eesti keele oskajad, kes soovivad oma keeleoskust saada aktiivseks (ehk siis tinglikult algtasemelt kesktaemele) – praegustest passiivsetest keeleoskajatest sooviks 60% aktiivset keeleoskust. Teistest enam on nende seas meditsiini - ja haridustöötajaid ning kaubandus - teenindustöötajaid;
- praegused aktiivsed keelekasutajad, kes sooviksid seda veelgi lihvida (ehk siis tinglikult kesktasemelt kõrgtasemele) – enesehinnanguliselt aktiivsetest keeleoskajatest kolmveerand sooviksid osata keelt kõrgtasemel. Kõrgtasel peavad silmas keskmisest enam tallinlased, noored kuni 35 -aastased, kõrgharidusega, Eesti kodanikud, õpilased, meditsiinis ja hariduses tegutsejad, ametipositsioonilt juhid ja tippspetsialistid;
- need, kes praegu veel eesti keelt ei oska üldse, kuid põhimõtteliselt soovivad siiski seda arendada, peavad silmas eelkõige aktiivset, mitte niivõrd passiivset keele oskust.

Joonis 2.13 Enesehinnanguline eesti keele oskus erinevate aspektide lõike:

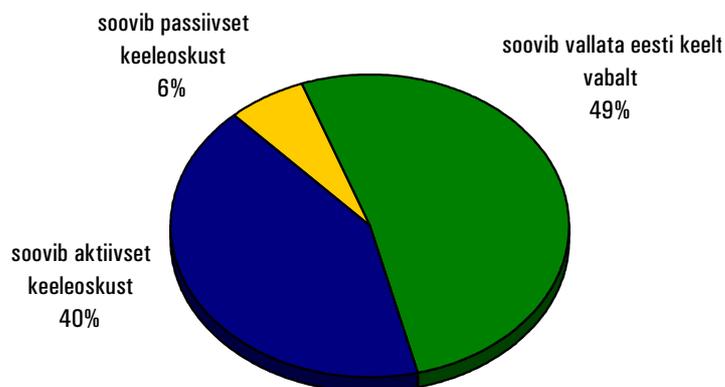

Joonis 2.14 Enesehinnanguline keeleoskus sihtrühmades
(% vastvast sihtrühmast)

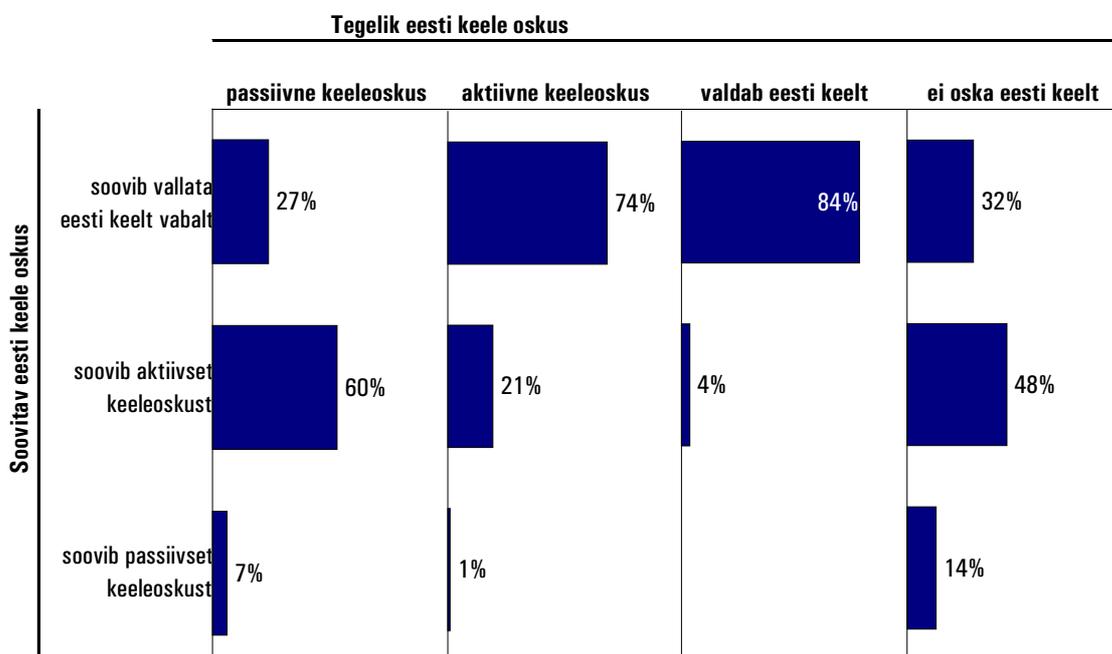

Joonis 2.15 Soovitatav eesti keele oskuse tase

(% nendest, kes soovivad eesti keelt õppida, n = 482 = 100%)

Soovitatav eesti keele oskus sõltuvalt praegusest oma enesehinnangust eesti keele oskusele

2.3.2 Töökeskkond eesti keele oskuse arendajana

Vastajail paluti hinnata erinevate tegurite olulisust tööalasekarjääri jaoks (joonised 2.16 ja 2.17). Tuginedes faktoranalüüsile saab eristada kaht vastandlikku mõttemalli:

- nn **uue põlvkonna orientatsioon**, kus lisaks erialasele ettevalmistusele on professionaalse edu tagajana olulised mitmesugused **kommunikatiivsed oskused** – näiteks eesti ja inglise keele oskus, meeskonnatöö oskus, valmisolek enesetäienduseks, arvutioskus, suhtlusoskus, eneseesitluse oskus;
- veendumus, et eduvõimalusi määravad eeskätt **välised, subjekti tahtest sõltumatud tunnused** (sugu, vanus, rahvus, keeleline kuuluvus) ja ülalmainitud kommunikatiivsed oskused ei mängi olulist rolli.

Isikud, kes tähtsustasid kommunikatiivseid oskusi, ei pidanud reeglina oluliseks nn välise, subjekti tahtest sõltumatute tegurite (soo, vanuse, rahvuse) määravat rolli ja vastupidi. Seega võib rääkida **kahest professionaalsest väärtussüsteemist**, mis mõjutavad ka eesti keele õppe ja kasutamise seonduvaid hoiakuid ja käitumist.

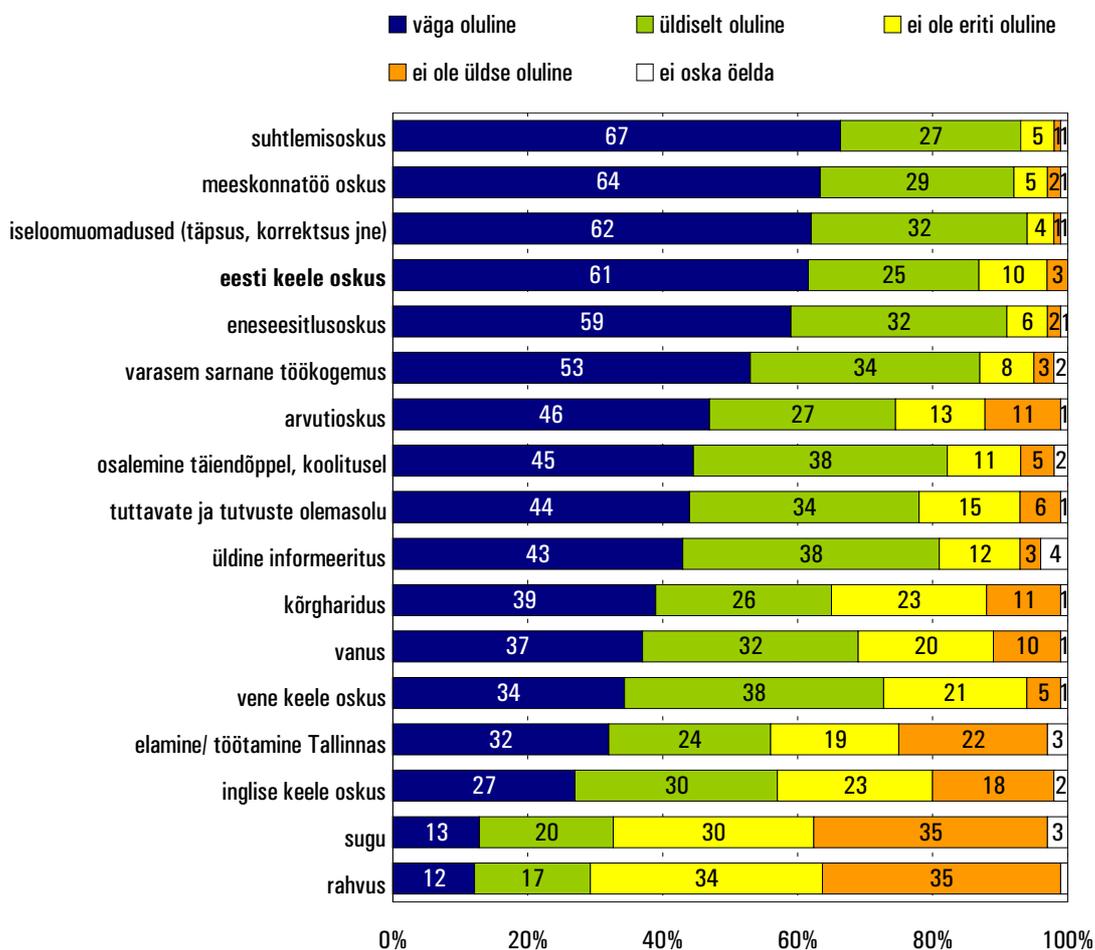
Töökohal eesti keele kasutust soodustav keskkond motiveerib keeleõpet märkimisväärselt. Enamus töötavatest inimestest puutub oma igapäevastes tööalastes situatsioonides kokku ikkagi valdavalt venekeelsete inimestega ning sellest tulenevalt ka suhtlevad enam vene kui eesti keeles (joonis 2.18). Täiesti või peaaegu eestlastest koosnevates töökollektiivides töötab vaid kümnendik mitte-eestlastest, täiesti või peaaegu venekeelsetes kollektiivides aga 50% mitte-eestlastest.

Mida enam on töökollektiivis eestlasi, seda tõenäolisem on ka eestikeelse suhtlemise tõenäosus igapäevaelus ning vastupidi. Peaaegu täiesti eestikeelsetes kollektiivides räägitakse töökaaslastega ainult või peamiselt eesti keeles (27%) või nii eesti kui vene keeles (36%). Sealsetest töötajatest peab 29% ennast eesti keelt valdavaks ning 32% aktiivseteks keelekasutajateks. Mida enam on töökaaslaste hulgas aga venekeelseid inimesi, seda tõenäolisem on ka venekeelne suhtlemine. Valdavalt venekeelses kollektiivis suheldakse 75% juhtudest ainult vene keeles. 31% sellistes kollektiivides töötajatest ei oska eesti keelt üldse ning 45% on passiivse keeleoskusega. Mida sagedamini on töökaaslased venekeelsed, seda sagedamini suheldakse ka oma klientide või patsientidega vene keeles.

Üldiselt leitakse, et omatakse piisavat erialast ettevalmistust, et täita oma tööülesandeid edukalt, hinnatakse üldist õhkkonda oma töökohal heaks, ollakse oma praeguse töökohaga ja tööga rahul ning soovitakse jätkata töötamist praegusel töökohal ka edaspidi (joonis 2.17). Mida parem on eesti keele oskus, seda enam nähakse ka edasisi karjäärivõimalusi oma töökohal ning vastupidi – mida halvem on eesti keele oskus, seda vähem nähakse edasisi karjäärivõimalusi oma praegusel töökohal.

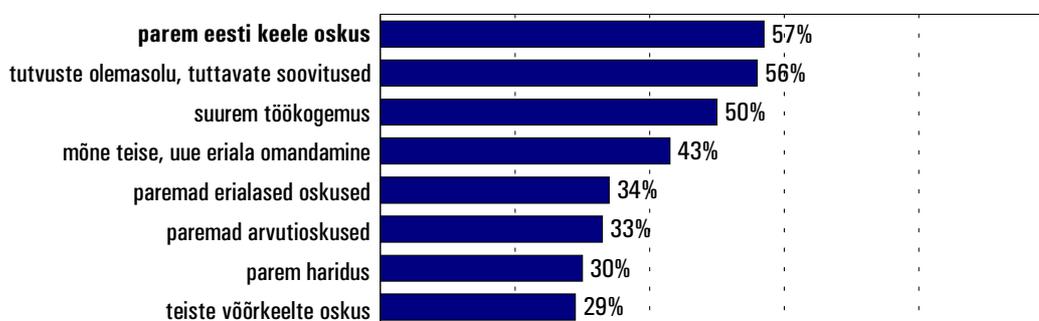
Joonis 2.16 Olulised tegurid tööalase karjääri edenemisel ja/või töökoha vahetamisel

(% kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

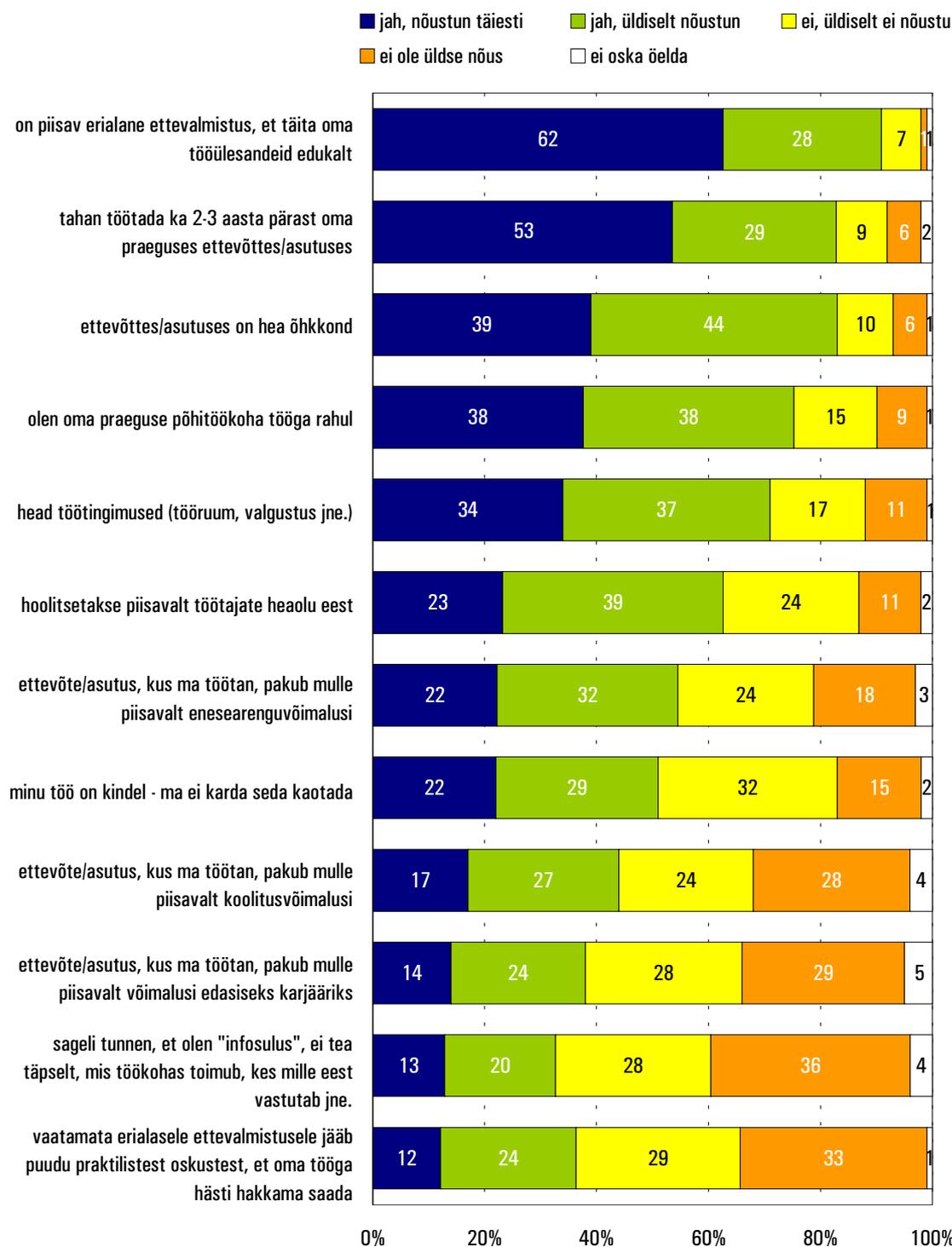
Uue töö ja töökoha leidmisel oluliseks peetavad tegurid

(% kõikidest töötutest, n = 157 = 100%)

Joonis 2.17 Sihtrühma töökohta ja tööd iseloomustavad väited

(% kõikidest töötajatest, n = 607 = 100%)

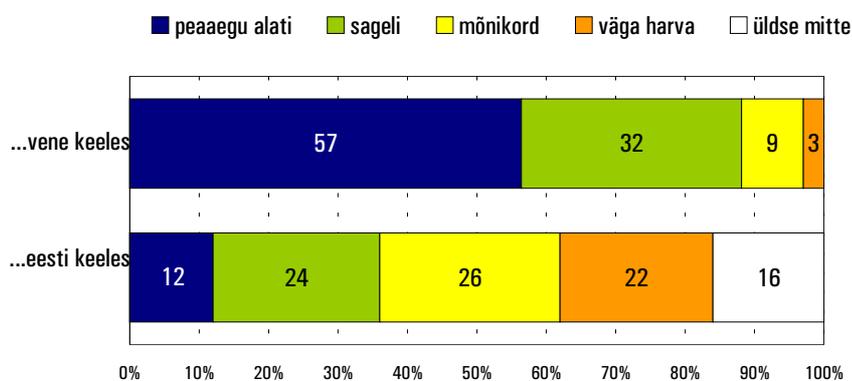

Joonis 2.18 Kuivõrd eeldab praegune töökoht suhtlemist inimestega
(% kõikidest töötajatest, n = 607 = 100%)

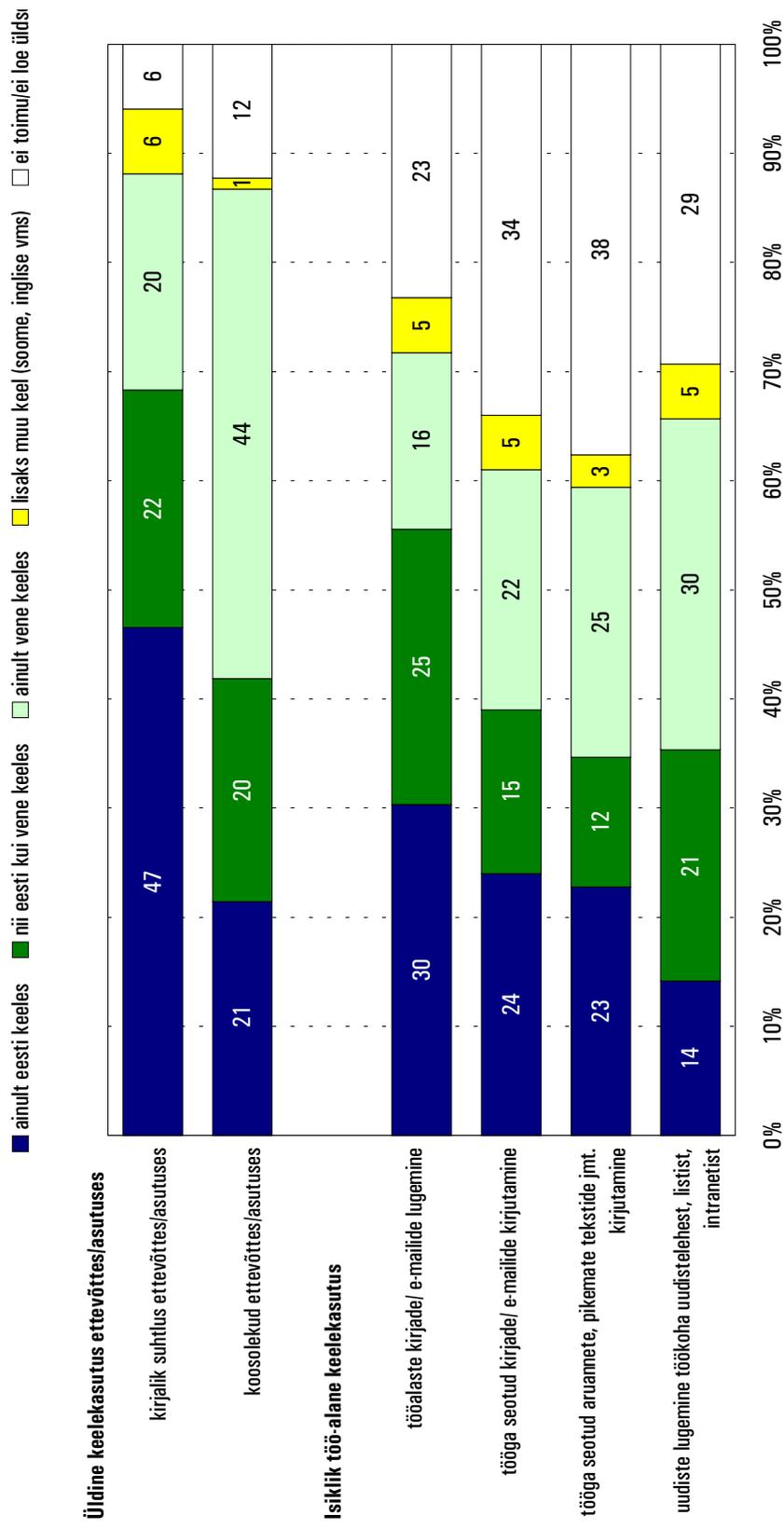
Töölane suhtluskeel

(% kõikidest töötajatest, kes tööalaselt suhtlevad klientidega, patsientidega, õpilastega jms; n = 293 = 100%)

Joonis 2.19 Töölane keelekasutus

(% kõikidest töötajatest, n = 607 = 100%)

2.3.3 Üldine keelekeskkond

Uuringu üheks eelduseks oli, et eesti keele tasemeeksami uut süsteemi võib olla võimalik kommunikeerida kooskonna -põhiselt – st üritada muuta eesti keele kasutamine, juurdeõppimine, eksami sooritamine grupis ühiselt aktsepteeritud toimimismalliks, mida paljud järgivad mitte niivõrd isikliku veendumuse pärast, vaid soovist olla “nagu teised”. Käesoleva alapeatüki eesmärk ongi leida, kas on eeldusi kooskonna-põhiseks lähenemiseks – millised on Eesti venekeelse kooskonna seas levivad üldised hoiakud ja arusaam praegustest ja tuleviku keelelistest võimalustest ning kuidas need võivad muutuda põlvkondade vahetudes ja Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga.

Mitmekultuurilises ühiskonnas võivad keelelise vähemuse liikmed soovida enamuse keelt teise keelena oman dada millegi (näiteks hea töökooha) saavutamiseks. Sel juhul on keelel gruppidevahelistes suhetes tugev instrumentaalne väärtus. Teisalt võidakse keeleoskust väärtustada kui sümbolilist "kapitali", mille abil võib saada (enamus)grupi liikmeks.

Eesti keele väärtus nii professionaalse oskusena kui üldiselt Eesti ühiskonnas eduka hakkamasaamise eeldusena on **ambivalentne** – eesti keele väärtust rõhutavate ja samas alternatiivsete käitumismallide kasulikkust rõhutavate väidete pooldajaid on enamvähem võrdselt (joonis 2.20). Kolm neljandikku vastajatest leiab, et Eestis ainult vene keelt rääkides ei kohta probleeme, kuigi samas 65% arvates annab eesti keele oskus suurema kindlusetunde tuleviku suhtes. Üle 70% leiab, et eesti keelt on vaja osata eelkõige selleks, et saada head töökohta, samas üle 40% inimestest on veendunud, et "juhul, kui oled hea spetsialist või omad tutvusi, saab hea töökohta ka eesti keelt oskamata" (joonis 2.20). Võib öelda, et hoiakute tasemel on eesti keele oskus venekeelse kooskonna liikmete seas muutunud üldtunnustatud väärtuseks, kuid mitte personaalseks normiks.

Alternatiiv, mis tõenäoliselt muutub reaalsemaks Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga, on kolmanda keele (inglise keele) kui “neutraalse” suhtlusvahendi kasutuselevõtt. See kahandab eesti keele oskuse väärtust ja paneb kahtlema selle perspektiivikuses. Praegu see seisukoht venekeelse kooskonna seas väga levinud ei ole.

Seega eesti keele “kasutusväärtus” pole selgelt välja kujunenud. Kuigi eesti keel oma kehtestatud ametliku keelena, on inimeste argikogemuse järgi eesti keele omandamisele mitmeid alternatiive – näiteks olla hea professionaal, omada tutvusi, kasutada inglise keelt jne. Eesti keele omandamine pole sugugi ainus võimalus oma eesmärgi saavutada. Samas on eesti keelel välja kujunenud ka oma uus sümbolilis-integratiivne väärtus. Eesti keele omandamist mõistetakse kui panustamist tulevikku – ka juhul, kui personaalselt arvatakse toime tulevat ka vene keele baasil. Nimetatud hoiakute baasil moodustuvad ka rühmad vastavalt sellele, kas konkreetne vastaja nõustus oma sisult pigem vastukäivate väidetega või siis nõustudes ühe väitega, ei nõustunud teise, sellele sisult vastukäiva väitega. Moodustusid järgmised rühmad (joonis 2.21):

- 40% jaoks on eesti keel selgelt ja ühemõtteliselt oluli ne professionaalne oskus – nad nõustuvad väitega, et eesti keeleta ei saa head töökohta ja on skeptilised heade tutvuste või erialase ettevalmistuste kui keeleoskust “asendavate” tegurite suhtes;
- 31% jaoks on aga olemas mitmeid alternatiive – nad küll möönavad eesti keele oskuse vajalikkust, kuid samas leiavad, et saab ka selleta läbi, kui on head tutvused või erialane ettevalmistus;
- 10% loeb piisavaks keeleoskust “asendavaks” teguriks tutvusi, erialast head ettevalmistust jms. Nende seas on keskmisest rohk em vanemaid inimesi ja nn “sinikraesid”. Iseloomulik on nende kehvem eesti keele oskus.

Kuivõrd tunnetatakse vajadust osata eesti keelt üldiselt – nii töises, isiklikus kui olmesfääris? Selle järgi, kas inimene tunnetab probleeme ainult vene keeles suheldes ja kas ta peab eesti keele oskust kindlusetunde andjaks tulevikus, saab samuti eristada hoiakurühmi. Joonisel 2.21 on toodud mainitud väidetega nõustumise-mittenõustumise baasil moodustatud rühmade sotsiaal -demograafiline profiil. Moodustusid järgmised rühmad:

- 50% tunnetab probleeme ainult vene keeles suheldes ja peab eesti keele oskust tuleviku seisukohalt vajalikuks. Võrreldes teiste hoiakurühmadega on nende seas suurem noorte, 15 -24.a. osakaal. Siin võib mõju avaldada noorema eestlaste põlvkonna vene keele oskamatus;
- 16% ei tunnetata ainult vene keeles suheldes probleeme, kuid sellele vaatamata peab eesti keele oskust oluliseks kindlusetunde tekitajaks tulevikus suhtes. Seega möönavad nad, et eesti keelt oleks vaja “igaks juhuks osata” – kas siis riiklike regulatsioonide vm pärast. Samas nende praegune vahetu kogemus seda vajadust eriti ei kinnita. Kuna selles rühmas on üle poole vanemad kui 35 -aastased, siis on tõenäoline, et eesti keele õppimise kohustus delegeeritakse lastele või siis lükatakse edasi kaugemasse tulevikku;
- 10% ei tunnetata eesti keele õppimise -oskamise vajalikkust. Neil pole olnud praegu probleeme ainult vene keeles suheldes ning nad ei pea eesti keele oskamist ka tuleviku kindlustamise jaoks vajalikuks.

Seega võib öelda, et üldise nn ühiskonnas (paremat) osalemist võimaldava oskusena väärtustab eesti keelt umbes iga teine venekeelne (potentsiaalne) tööturul osaleja. Eesti keele kui professionaalse oskuse vajalikkuses on veendunud 40%, ülejäänute jaoks on keele omandamine üks võimalikest alternatiividest, mis võimaldab tööturul konkureerida. Eesti keele kui tööalase ja üldise sotsiaalse oskuse subjektiivne väärtus venekeelse (potentsiaalse) töötajaskonna seas on suhteliselt väljakujunemata ning täis vastuolusid.

Üldiselt tunnetab 40%, et teda igapäevaselt ümbritsev keeleteskkond pole üldse või on väga vähe muutunud (joonis 2.22). Arvestades kogu olmekeskonna (sildid, dokumentatsioon, reklaamid, tarbetekstid jne.) kiiret muutumist mitmekeelseks,

avalikus sfääris kehtivat eesti keele oskuse nõu et, läbi massikultuuri levivat inglise keelt jne, on nende inimeste osakaal, kes ei taju end olevat varasemast mitmekeelsemas keelekeskkonnas, suhteliselt suur. Veidi alla kolmandiku tunnetab, et ümbritsev keelekeskkond on mõnevõrra muutunud ja ligi kolmandik tunnetab, et igapäevane keelekeskkond on oluliselt muutunud. Viimaste seas on rohkem "valgekraesid", kes puutuvad sagedamini kokku eestikeelse dokumentatsiooni, sisekommunikatsiooni, klientidega.

Eesti keelega puutub enda hinnangul igapäevaselt kokku 40% sihtrühma esindajatest (joonis 2.22). Seega, üsna suur osa neist, kellele rakendub tasemeeksami nõue, tunnetab end tegelikult olevat valdavalt venekeelses enklavis. Osalt on see ilmselt objektiivne (näiteks Ida -Virumaal), osalt aga ilmselt ka subjektiivne keskkonnast tulevate negatiivsete -hirmutavate signaalide vältimine. Tinglikult võib öelda, et soovitakse säilitada stabiilselt keelelist ruumi, sisendada endale, et kõik on nii, nagu ennegi.

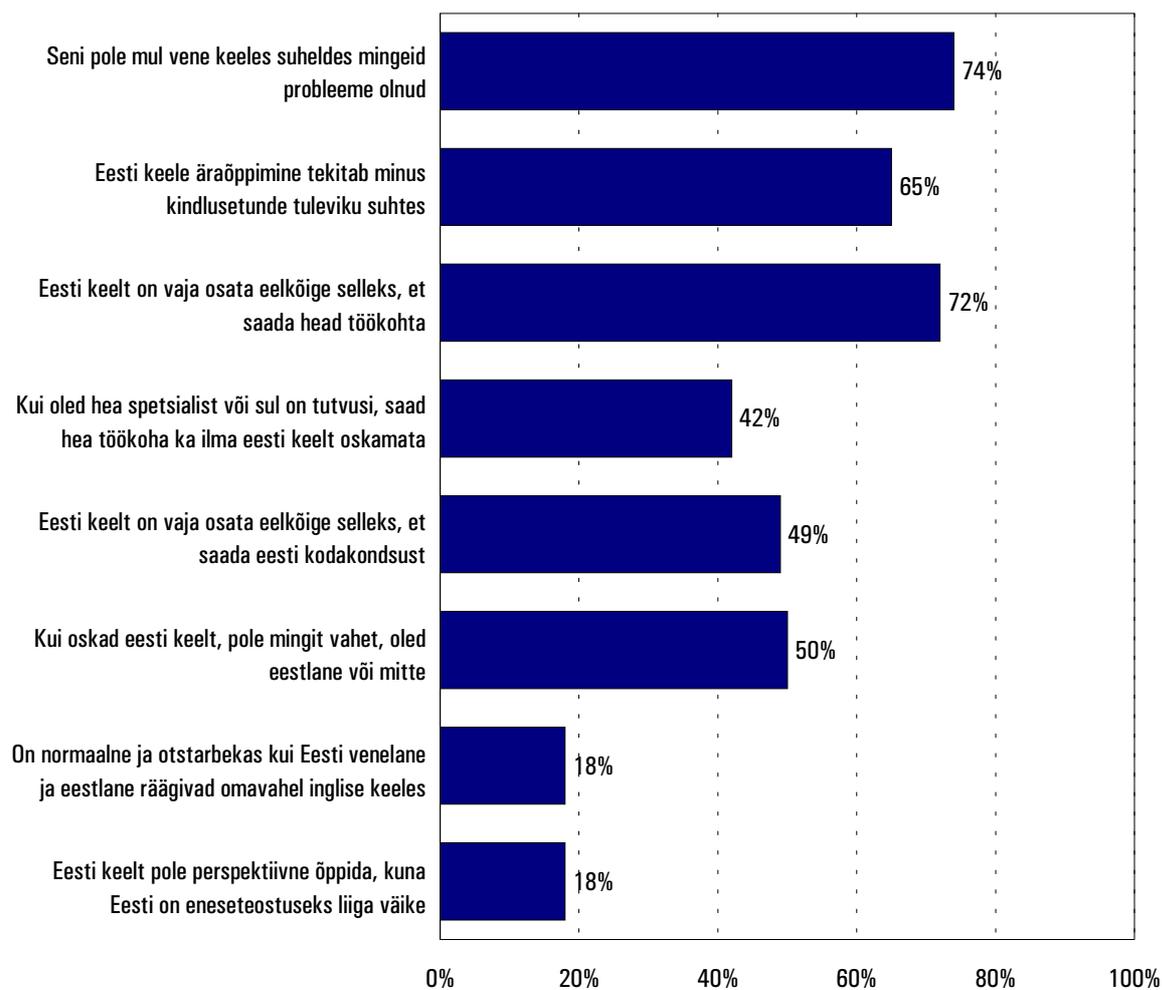
Vanusrühmiti ei ilmne olulisi erisusi kokkupuutes eesti keele, küll aga inglise keele osas. Nooremad tunnetavad kokkupuudet inglise keelega märgatavalt sagedamini kui vanemad – tõenäoliselt angloameerika massikultuuri tarbimise tõttu.

Keelesotsioloogid on täheldanud, et teise keele surve tõttu võib oma emakeel muutuda kas vähemtähtsaks või vastupidi, hoopis tähtsamaks. Eestis tunnetab ligi kaks kolmandikku venekeelsetest töötajatest, et nende suhe oma ema - või peamisse suhtluskeelde – vene keelde – ei ole muutunud. Vene keeles suhtlemise, meediakasutuse jm võimalused ei ole neile praegu tähtsamad kui varem, ega ka vastupidi. Umbes 10% tunnetab, et vene keel on neile subjektiivselt vähemoluliseks muutunud. Nende seas on suurem "valgekraede" ja eesti keelt valdavate inimeste osakaal (joonis 2.23). Umbes 20% jaoks on vene keele subjektiivne väärtus aga tõusnud – vene keeles suhtlemisvõimalus on neile praegu olulisem kui varem. Nende seas on rohkem "sinikraesid" ja eesti keelt kas mitte - või halvastioskavaid inimesi.

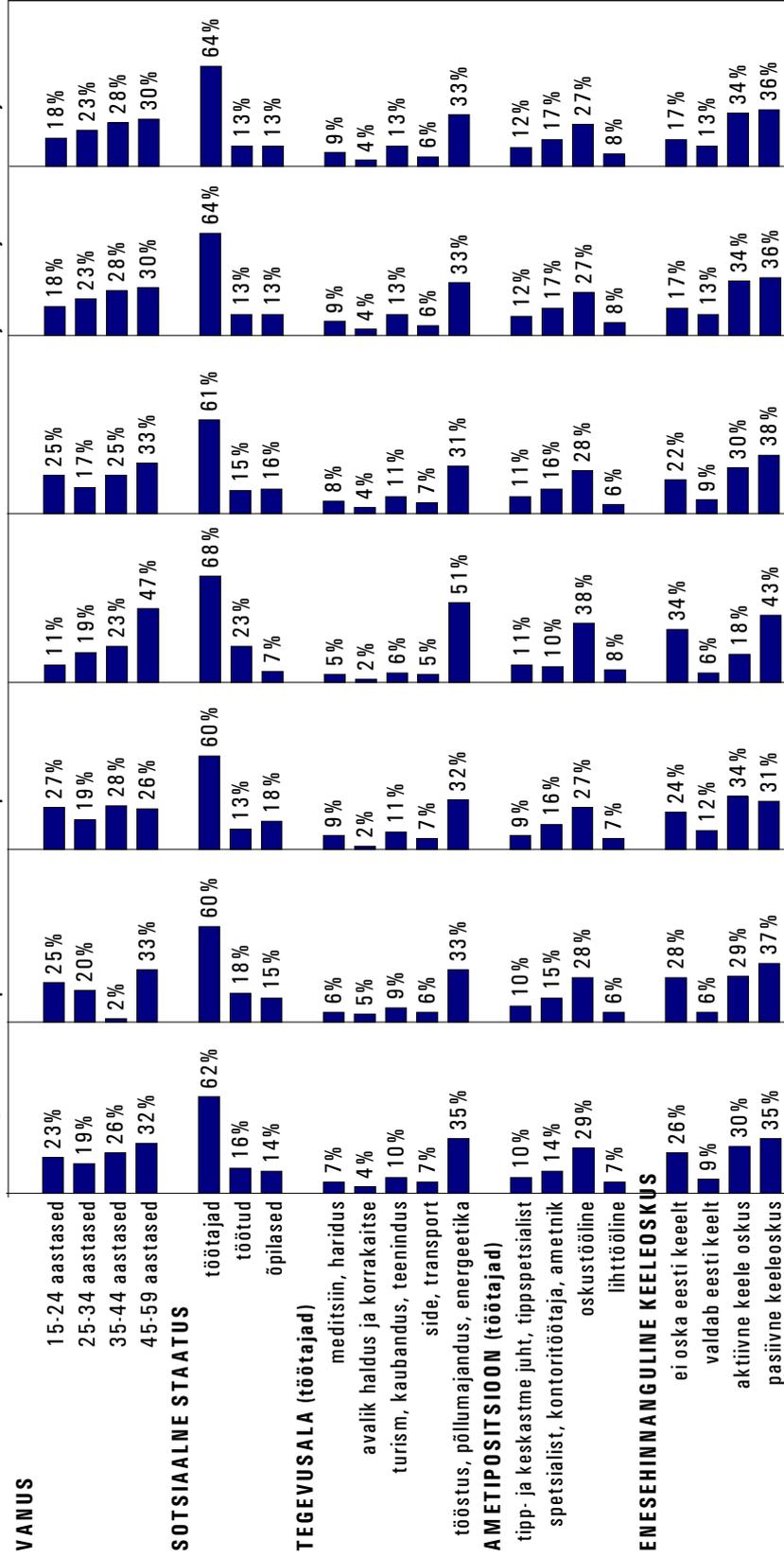
Üldiselt võib öelda, et kogu venekeelset kooskonda harravad "mobiliseerumist" eesti keele omandamise poolt ega vastu lähitulevikus tõenäoliselt ei toimu, kuna nii professionaalse segmenteerituse kui ka põlvkonnavahetuse tõttu on sihtrühm sisemiselt võrdlemisi eripalgeline. Eesti keele oskus kui sisemiselt omaksvõetud **professionaalne norm** (mitte väline sund) hakkab tasapisi välja kujunema koos üldise veendumusega, et kommunikatiivsed oskused on erialase ettevalmistusega võrreldes samuti väga olulised. Tinglikult võib öelda, et eesti keele kui grupinormi kehtestamine võib õnnestuda "valgekraede" ja noorte (õpilaste) seas, kes pooldavad enam "horisontaalset" karjäärimudelit ja väärtustavad kommunikatiivseid oskusi professionaalsete oskustena. Oluline oleks põlvkondade vahetusega toimuvad nihet karjäärikäsitluse s toetada. Küllalt sageli on sihtrühma hoiak eesti keele omandamise suhtes aga vastuoluline. Üsna suure osa sihtrühma jaoks ei toeta isiklik igapäevane kogemus võimude poolt kehtestatud keelenõuet ning tekitab seetõttu pigem trotsi.

Joonis 2.20. Eesti keele vastuolulise väärtuse tajumine sihtrühmades

(väitega nõustujate % kõikidest vastajatest, n = 981 = 100%)

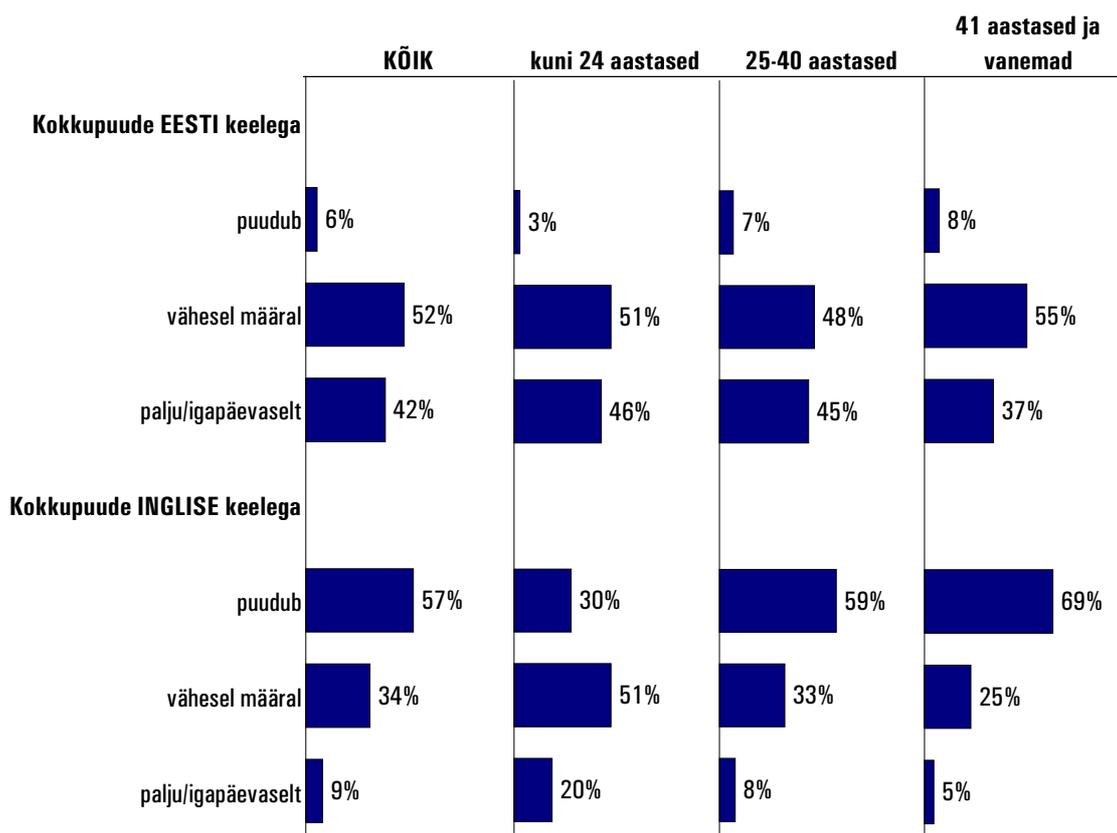
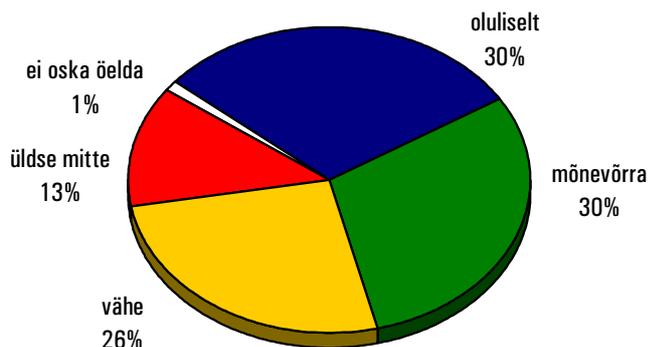
Joonis 2.21. Eesti keelt erinevalt väärtustavate rühmade profiil
(% kõikidest vastajatest vastavas rühmas)

Joonis 2.22. Keelekeskkonna muutuse tunnetamine

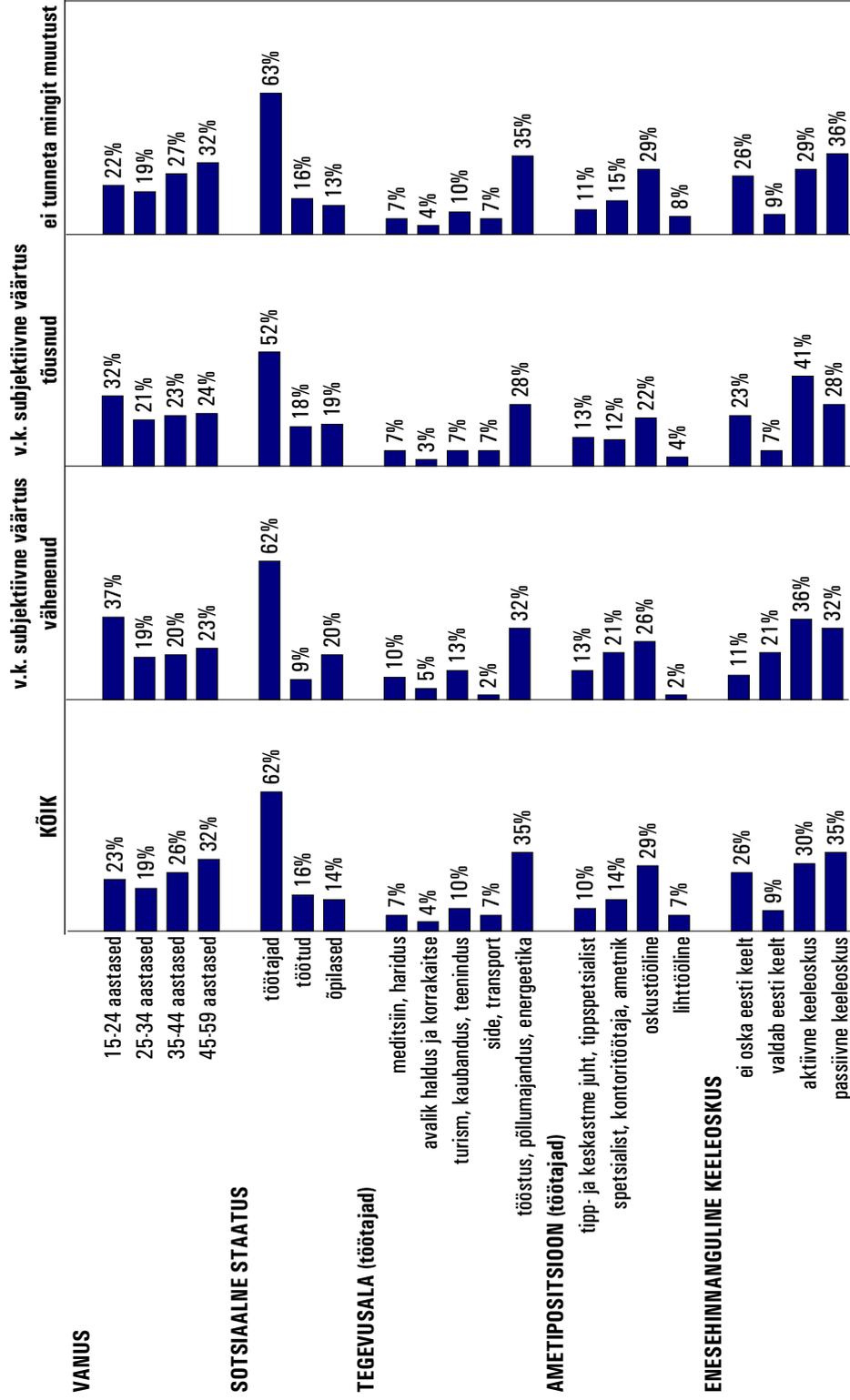
Eesti ning inglise keele "ruum" erinevates vanuserühmades
(% kõikidest vastajatest vastavas rühmas)

Igapäevaselt (teel tööle-kooli-koju jne) ümbritsev keeleline keskkond viimase kümne aasta jooksul on muutunud ...

Joonis 2.23. Vene keele väärtuse muutumise tajumine: rühmade profiil

(% kõikidest vastajatest vastavas rühmas)

2.4 Kokkuvõte

Peatüki eesmärgiks oli anda ülevaade sihtrühma teadlikkusest, eesti keele õppe vajadustest, üldistest hoiakutest ning keelekeskkonnast laiemalt. Kvantitatiivuuringu käigus kaardistati kasutatavad infokanalid, tegelikud ja soovitud eesti keele oskused, senis ed kogemused ja edasised plaanid eesti keele õppimise osas, keeleõppega seotud takistused jne.

Põhijäreldused kvantitatiivuuringu põhjal eesti keele õppe ja eksami sooritamisega seotud vajaduste ja hoiakute kohta:

- Tulenevalt sihtrühma eesti keele oskusest, edasisest kavatsusest keeleõpingute osas ning valmisolekule sooritada riiklik tasemeksam jaguneb sihtrühm omakorda kaheks kommunikatsiooni sihtrühmaks: esiteks **eksami** sooritamisele ning **teiseks eesti keele õppele ja eksami** sooritamisele suunav kommunikatsioon. Valdav enamus sihtrühmast kuulub teise hoiakurühma ning vajab enne tasemeksamile minekut keeleõpet.
- **Avatud hoiakuga** kommunikatsiooni sihtrühmad (*Eksamitegijad* ja *Aktiivsed õppijad*) on ka **teadlikumad, positiivsema ja avatuma üldsuhetumisega** nii keeleõppesse kui eksami sooritamise. Nende seas on enam noori, sotsiaalselt staatusest (üli)õpilasi, keeleõppe seisukohast prioriteetsemate tegevusalade esindajaid, kõrgematel ametipositsioonidel olevad töötajaid. Eelkõige nemad on tegelenud keeleõpingutega ka möödunud kümne aasta jooksul ning on valmis jätkama õpingutega ka edaspidi.
- Üha enam ilmneb **põlvkondlik-professionaalne** eristumine nii üldistes hoiakutes ja motivatsioonis eesti keelt õppida. Lisaks erialasele ettevalmistusele tajutakse noorema põlvkonnalt poolt eesti keele oskust kui professionaalset oskust ning väliseid tunnuseid (sugu, vanus jmt) ei peeta niivõrd määravaks tööalase edu saavutamisel.
- Eesti keele õppimist mõjutavad tegurid (nii pärssivad kui soodustavad) koonduvad nelja märksõna taha: **raha, tööalane motivatsioon, keelekursuste kvaliteet** ning **suhtlemis- ja praktiseerimisvõimalused**. Kuigi rahalist poolt peetakse väga oluliseks, siis 50% -line raha tagasisaamise võimalus on piisav motivaator vaid nendele, kes juba ka tegelikkuses on piisavalt motiveeritud õppima, kuid ebapiisav nendele, kes tegelikku vajadust ei tunnetata ning oma õpinguid edasi lükkavad.
- Peamised infokanalid kõikide kommunikatsiooni sihtrühmade jaoks on olnud **avalik meedia, mitteformaalne tutvusringkond** ja **töökoht**. Kõige olulisemaks hinnatakse aga **keelekursustelt** saadud informatsiooni.

3. Kvalitatiivuuring

3.1 Saateks

Käesoleva peatüki eesmärk on anda ülevaade keeleõppe seisukohast prioriteetsete sihtrühmade⁸ eesti keele õppe ja eksami sooritamise seotud üldisest hoiakutest ja motivatsioonist läbi järgmiste teemade:

- suhtumine ja hoiakud eesti keelde ja eesti keele tasemetunnistusse;
- kogemused ning ootused eesti keele õppimisega ja eksamitega;
- senise kommunikatsiooni vastuvõtt.

Motivatsiooni ja hoiakute sügavamaks uurimiseks kasutati kvalitatiivuuringut. Kvalitatiivuuring annab ülevaate vastajate seas esinevatest erinevatest arvamustest, suhtumistest ja hoiakutest, kuid ei vasta, kui paljud sihtrühma esindajatest tegelikkuses üht või teist hoiakut esindavad. Uuring viidi läbi kaheksa fookusgrupp-intervjuuna, nendest neli Tallinnas ja neli Ida-Virumaal Jõhvis. Põhjalikum meetoodika ja osalejate kirjeldus, rühmavestluse kava ja kasutatud materjalid on esitatud aruande lisades.

Fookusgruppide moodustamise aluseks olid kommunikatsiooni sihtrühmad vastavalt enesehinnangulisele eesti keele oskusele ning kavatsusele sooritada tasemeeksam tähtaegselt.

3.2 Suhtumine ja hoiakud eesti keelde

Sihtrühma hoiakuid ja suhtumist eesti keelde kui peamisesse kommunikeeritavasse väärtusesse uuriti läbi esmaste visuaalsete ja verbaalsete assotsiatsioonide. Verbaalsete ja visuaalsete seoste mõistmine aitab paremini lahti mõtestada ja

⁸ 18-59. aastased Ida-Virumaa ja Tallinna keeleõppe prioriteetsete valdkondade (meditsiin, haridus, politsei, päästeteenistus, täitev amet, piirivalve) töötajad, kellel puudub ametikohal nõutav tasemetunnistus

tõlgendada eesti keelega seonduvat ruumi ja sümboleid sihtrühma teadvuses. Tulemusi on võimalik edaspidi kasutada nii pildilise kui sõnalise kommunikatsiooni põhisonumite väljatöötamisel.

3.2.1 Verbaalsed seosed eesti keele tasemetunnistusega

Sihtrühma esmaseid verbaalseid assotsiatsioone eesti keele tasemetunnistusega kaardistati fookusgruppides iseseisva töö käigus tehtud mõttekaartide abil. Individuaaltöö käigus koostatud mõttekaardil esitati enda jaoks tasemetunnistuse saamisega seostuvad märksõnad ja tegevused. Sõnalised seosed tasemetunnistusega jagunesid sageduse järgi nelja alateema vahel (tabel 3.1):

- **töö ja karjäär** - kõige enam nähti keeletunnistuse ning töö ja karjääri vahelisi seoseid. Need on oma olemuselt ratsionaalsed seosed: töö, edutamine, karjäär, stabiilsus ja kindlus töökoha säilimise suhtes. Töö ja karjääriga seostub positiivne - tasemetunnistuse olemasolu aitab kaasa töö püsijäämisele ja karjääri edenemisele;
- **isiklik elu ja suhtlemine** – nimetatud alateemat puudutavad seosed on enam emotsionaalsed: enne eksami sooritamist/keeletunnistuse saamist hirm, stress, alaväärsus, ebakindlus ning positiivse lõpptulemi korral rahu ja enesehinnangu tõus, vaba aja suurenemine. Mõlemat tüüpi seoseid enam on vähem võrdselt - enne keeletunnistuse saamist negatiivseid ja hiljem positiivseid emotsioone;
- **võim** – seosed keeletunnistusega on eelkõige negatiivsed: bürokraatia, eksam kui mõttetut kontroll, poliitika negatiivses tähenduses;
- **ressursid** - ühelt poolt seonduv see raha- ja ajapuudusega keeleõppeks enne eesti keele eksami sooritamist, teisalt toodi välja ka seoseid keeletunnistuse olemasolu ja tulude suurenemise vahel.

Esmased seosed keeletunnistusega on sihtrühma esindajatel ratsionaalsed, see viitab keeletunnistuse praktilise kasu mõistmisele. Need on sellised märksõnad nagu töö, karjäär, aeg ja raha. Esmased emotsionaalsed assotsiatsioonid on aga negatiivsed - närvilisus, depressioon, hirm. See viitab teemaga seotud närvilisele kontekstile ning selleteemaline kommunikatsioon peaks sihtrühma rahustama, mitte ärritama.

Eksamitegijate jaoks seonduvad tasemeeksamiga enam -vähem võrdselt positiivsed ja negatiivsed seosed. Ühelt poolt peetakse seda vajalikuks töö jaoks, samas nenditakse, et see on paber, mis ei näita midagi, kuid mis peab olema. Eksami tegemisega kaasneb närvilisus ja stress, kuid sooritades lihtsustub elu ja suureneb enesekindlus.

Ükskõiksete keeleoskajate jaoks tähendab keeletunnistus eelkõige mõttetut paberit, mis küll aitaks kaasa töökoha säilitamisele ja võimaldaks võtta enam osa ühiskonnaelust, kuid selle paberi saamisega seonduv liiga palju stressi, ebameeldivust, bürokraatiat. Isegi kui eksam teha, ei ole sihtrühmal ikkagi kindlust,

et seda mõne aja pärast uuesti sooritama ei pea. Selles alarühmas on keeletunnistusega enam negatiivsed kui positiivsed seosed.

Aktiivsete õppijate jaoks on keeletunnistus eelkõige garantii töökoha säilimisele ja karjääri edenemisele. Teistes t enam seostati positiivset eksami tulemit laienevate vaba aja veetmise ja uute sõprade leidmise võimalustega. Pärast eksami sooritamist suureneb eneseaustus ja –kindlus, kaovad hirmud ja stress, alaväärsustunne ja hirm tuleviku ees.

Kõhklevate õppijate ja **Loobujate** hulgas seostatakse tasemetunnistuse saamist valdavalt positiivsega, mis tagab töö, stabiilsuse ja isikliku heaolu suurenemise (suhtlusvõimaluste avardumise, eneseteostuse, rahuliku ja stabiilse elu). Soovitud eesmärgini jõudmiseks tuleb aga kulutada raha, aega ja närve, taluda bürokraatiat. Kõhklevate õppijate hulgas on ülekaalus positiivsed seosed ning võib oletada, et nad sooviksid keeletunnistust omada, kuid nad hindavad selle saamist enda jaoks lähemas perspektiivis ebatõenäoliseks.

Tabel 3.1 Esmased seosed eesti keele tasemetunnistusega

TÖÖ JA KARJÄÄR	VÕIM	ISIKLIK ELU JA SUHTLEMINE	RESSURSID
Eksamitegijad			
oskavad oma ametikohal nõutaval tasemel eesti keelt ja kavatsevad sooritada eksamit			
töö* ⁹ (4)	eksam kui alandamine	närvilisus	rahalised kulutused
	tunnistus ei ole veel oskus	vaba aja veetmine	aeg, aja raiskamine
		eneseaustus	
		teenindus, olmeküsimused	
Ükskõiksed keeleoskajad			
oskavad oma ametikohal nõutaval tasemel eesti keelt, kuid ei kavatse sooritada eesti keele eksamit			
töö* (6)	sallivus, tolerants, heatahtlikkus	ebakindlus, ebakindlus enne eksami sooritamist, hirm, lootusetus, ärritus (7)	aja raiskamine (3)
	korraldus, negatiivne suhtumine eksamineerija poolt, alandamine (3)	tulevik, turvalisus, enesekindlus, perekondlik heaolu (4)	raha raiskamine (4)
	aktiivne osavõtt riigi elust, õigus oma arvamusele (2)	vastumeelsus, mõttetus, tüütus (3)	materiaalne heaolu
	tegevusetus riigi poolt, aga nõuded	rahu, kindlustunne, kindlus oma teadmistes (3)	
	puudub kindlus, et uuesti ei pea sooritama	suhtluse avanemine, ajalehed, ajakirjad, raamatud (2)	
Aktiivsed õppijad			
ei oska ametikohal nõutaval tasemel eesti keelt, kuid kavatsevad sooritada eksami			
töö* (10)	eksam	suhtlemine, eesti kirjandus, vaba aeg (teater, kirjandus, huumor, reisirid) (10)	rahakaotus (3)
täiendõppe kursused; ametialase kõrgenduse võimalus (4)		täielik rahu, täiusliku ja rõõmsa elu jaoks kindlustunne → hingerahu, jagusaamine hirmust homse päeva ees (7)	see on kallid aeg (2)
		hirm tuleviku pärast, alaväärtuslikkuse tunne (4)	palk
		närvid, depressioon, ebakindlus (4)	tuleb jõud ja vahendid kokku võtta
		prestiiž, eneseaustus (3)	
Kõhklevad õppijad ja Loobujad			
ei oska ametikohal nõutaval tasemel eesti keelt ja ei kavatse sooritada tasemeeksamit			
töö (7)	kursused, õppimine, tahan õppida eesti keelt, kuid ei ole	eesti keeles suhtlemine (8)	raha (3)

⁹ mõiste "töö" võib olla kahetähenduslik – keeletunnistuse nimel peab tegema tööd ja/või keeletunnistus kindlustab töö

	võimalusi (3)		
stabiilsus (7)	paber (2)	depressioon, närvitsemine, hirm, närvid, ebakindlus (5)	aeg, vaba aeg (3)
suhtlus kollektiivis (3)	kodakondsus (2)	rahulootus (3), plaanide realiseerumine	tulu eelarvesse, materiaalne kindlustunne
võimalus edasi jõuda (2)	bürokraatia	enesest lugupidamine, eneseteostus (3)	
	infovaesus	suurenevad teadmised (3), rollide paljusus	
	poliitika → rahvuslus → probleemid	sõprus, armastus	

Mõttekaardid tõid välja keeletunnistusega seonduvate esmaste muljete kompleksuse:

- Tasemetunnistus seostub enamasti reaalse keeleoskusega. Eeldatakse, et kui juba on saadud keeletunnistus, siis on ka eesti keele oskus igapäevaseks suhtluseks piisav. Tasemetunnistusse negatiivselt suhtujate hulgas on enam neid, kes seostavad keeleksamit võ imu ja kontrolliga.
- Läbivaks seoseks on töö, stabiilsus ning stressi ja närvilisuse vähenemine isiklikus elus. Keeletunnistusega on seotud ajaline dimensioon: enne selle saamist on halb, pärast selle saamist muutub kõik paremaks.
- Nende jaoks, kes eesti keelt veel ei oska, seostub keeleksam eelkõige positiivsega: töö, karjäär, laienevad suhtlemisvõimalused (eelkõige meedia) ja osalus ühiskonnas. Eesti keelt juba oskavad inimesed ei seosta keeletunnistuse omamisega suhtlemisvõimaluste ega meediakasutuse suurenemist, nende jaoks on keeletunnistus seotud eelkõige isikliku elu rahulikumaks ja lihtsamaks muutumisega.

3.2.2 Visuaalsed seosed eesti keelega

Esmaseid visuaalsed assotsiatsioone eesti keelega üldiselt kaardistati kollaaži "Mina ja eesti keel" abil. Vestlusrühmas osalejatel oli kümne minuti jooksul võimalus otsida ajakirjadest või kodust kaasa võetud piltide hulgast sobivad, mis iseloomustaksid nende suhet eesti keelega. Hilisemas vestlusringis kommenteeriti valitud pilte ja sümboleid.

Esmased visuaalsed seosed eesti keelega saab jagada nelja suurema alateema vahel: 1) võim ja poliitika, 2) isiklik keeleoskus ja kogemused eesti keele õppimisega, 3) isiklik keelekasutus ja suhtlemine ning 4) eesti keel kui vahendatud kogemus.

Võim ja poliitika

Riigi (poliitika) ning eesti keele vahelisi seoseid nähakse enamasti negatiivsena. Seda tüüpi visuaalid kirjeldavad suhteid poliitikutesse, poliitikasse ja konkreetsemalt keelepoliitikasse. Läbi võimu kujutavad oma suhteid eesti keelega enam Ida-Virumaa elanikud ning suletud hoiakuga sihtrühmad (Kõhklevad õppijad ning Ükskõiksed keeleoskajad; slaid 3.1). Kollaažidel kajastatakse sihtrühma majanduslikult viletsat olukorda ja kibestumist. Eesti keele mitteoskamine on jätnud paljusid tööta või on keelenõuded kitsendanud võimalusi tööalaseks eneseteostuseks ja karjääriks:

Ma tõin kaasas sellise pildi. See on "vene" mis kogub endasse eesti kultuuri. Siis tunned, et see on osa sinust. Kuid kui see kõik 1992. aastal toimus, sain ma aru, et pean oma tööd hoolikamalt tegema, paremini kirjutama ja lugema. Ma hakkasin eesti keeles töötama. Ja kui mind koondati, küsisin: "Kodumaa, kas sa reetsid mind? Või tegin ma midagi valesti?" Solvusin, see tabas ootamatult. Ei, ei ma ei hakka sellest rääkima, see on juba poliitika. Aga ma ikka proovin edasi. Otsin tööd. (Kõhklev õppija, Ida-Viru, slaid 1)

Siiani läbiviidud keelepoliitikat tõlgendatakse riigi hoolimatusega ja agressiivsusega oma elanike suhtes:

Riik viib poliitikat ellu keele vahendusel. Ja mul on eesti keelega selline suhe: tühjal majal rippuv lipp. Ja teine pilt – agressiivsus. Sest ma kaotasin oma poja. Ta sõitis siit ära ja on praegu sõjaväes /..../. See on oluline, et meil on veel võimalus siit ära kolida. Ja teine tähendus: ma kardan, sest Eesti astus NATOsse. See riik on minu suhtes agressiivne, ma kardan teda. (Ükskõikne keeleoskaja, Ida-Viru, slaid 2)

Sihtrühma jaoks on jäänud arusaamatuks riigi senine käitu mine oma elanike suhtes - kui oled siin sündinud, elanud kogu oma elu ning ei kavatse siit kuhugi minna, miks siis peab tõestama oma lojaalsust mitmeid kordi ja erineval viisil?

Sündisin, kasvasin, õppisin siin ja ei saanud kodakondsust. Ja raiskan veel raha, et midagi tõestada. Nagu peaga seina vastu löömine. Ma ei saa aru, miks ma pean nii tegema... Ma ei saa aru, milleks on selline karistus... Ma mõtlesin, et olen siin sündinud ja see on mu kodumaa. Isegi praegu see on mu kodumaa. Kuid inimesed jätsid mind kodakondsuseta... See on ebamugav. Ma elan sellel maal nagu metsaonnis. Kuid hinges ma ikka armastan teda. Mul pole mingit võimalust siit lahkuda ja ma ei tahagi. (Kõhklev õppija, Ida-Viru, slaid 3)

Kala - see on vene inimene. Meri - see on keskkond, mis meid ümbritseb. Asi on selles, et iga tööandja peab ise otsustama, kas töötaja sobib talle või ei. Ma olen juba teinud üks kord eksami. Ma arvan, et sellest piisab. Miks ma pean jälle raiskama oma aega ja raha, et tõestada, et ma pole eesel või kits? Tõestama, et ma saan teha oma tööd. Ma arvan, et see ei ole põhjendatud. Miks ma pean tooma pabereid, tegema kursuseid oma raha eest? Miks minu perekond peab piinlema? Võib-olla ma teen ära, aga miks ma pean ostma kassette ja õppematerjale ja tõestama, et ma tean? Ma tegin eksami ära, nüüd ma saan kõrgtaseme ja viie aasta pärast tahetakse veel midagi ja peab jälle jooksuma ja... (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn, slaid 5)

Riigiga on sihtrühmal seotud negatiivsed assotsiatsioonid, kuid neid võib pidada abstraktseteks. Kollaažidel ei käsitletud konkreetseid poliitikuid, neid ei seostatud eesti keele poliitikaga või praeguse poliitilise situatsiooniga (mittekodanike suur hulk, kellel puudub võimalus osaleda Riigikogu valimistel, töötada teatud avaliku sektori ametikohtadel jne). See näitab, et sihtrühma jaoks puudub poliitikute hulgas konkreetne "vaenlane", aga samas ei ole neil ka ühtegi "kõne - ega usaldusisikut".

Kristiina Ojulang on Eesti poliitika sümbol. Aga poliitik - see on meil Eestis inimene, kes ei taha töötada... (Kõhklev õppija, Tallinn, slaid 4)

Euroopa Liit ja sellega ühinemisega seotud poliitika kajastub sihtrühma jaoks eelkõige läbi liitumisega kaasnevate suurte muutuste majanduses. Kuna Euroopa Liiduga liitumise mõju eesti keele nõuetele esmastes vi suaalsetes seostes ei käsitleta, siis võib oletada, et see ei ole esmase tähtsusega:

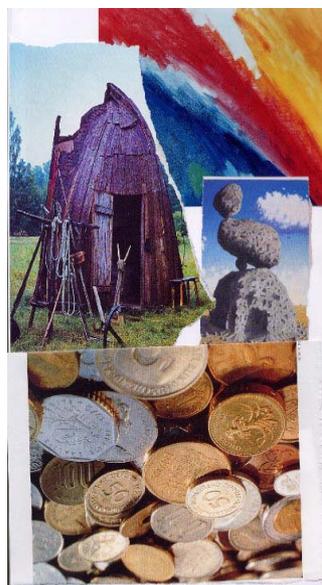
Mul on siin vanalinn, ma armastan jalutada vanalinnas ja kui on EL, kõik muutub. Ma ise elan lennujaama kõrval, tööd on palju ja ma käin kesklinnas võib-olla üks-kaks korda kuus. Ja kõik muutub, nii Stockmanni kõrval kui ka Kaubamaja kõrval. Ma veel ütlesin mehele - kõik on nii võõras. (Eksamitegija, Tallinn, slaid 6)

See on majanduslik teema. EL liitumine - see huvitab praegu kõiki, see on meie majanduslik seisund. Ma suhtun väga positiivselt Eesti toodetesse. Mind rahuldab nende kvaliteet. Mina kui kasutaja hindan neid kõrgelt. (Eksamitegija, Tallinn)

Slaid 3.1 Võim ja poliitika

1. Kõhklev õppija, Ida-Viru

3. Kõhklev õppija, Ida-Viru

2. Ükskõikne keeleoskaja, Ida-Viru

4. Kõhklev õppija, Tallinn

6. Eksamitegija, Tallinn

5. Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn

Isiklik keeleoskus ja kogemus eesti keele õppimisega

Üks enamkasutatumaid motiive kollaažidel oli näidata enda keeleoskuse dünaamikat ajas. Levinumad sümbolid, mida kasutati enda ja keele seoste määratlemiseks, on inimesed, kellel on mingisugused tunded (hirm, viha, stress, rõõm, rahu) ja keele kasutamine erinevates sit uatsioonides. Isiklike tundeid kirjeldati enam Ida-Virumaa gruppides ning keele kasutuskohti toodi enam välja Tallinnas ja oskajate poolt (slaid 3.2). Isiklikku keeleõppimise kogemust kaardistati enamasti protsessina läbi erinevate tunnete ja kogemuste:

Siin on väike laps. Nii ma alustasin eesti keele õppimist. Üldiselt eesti keel ripub mu peal nagu mingi raskus, koormus. Ja ma püüan sellest üle saada. Aga see pilt on pärast eksami lõppemist. Ikka on lootus. Pensionipõlves istun ja loen. Ja pension on kindlustatud. (Kõhklev õppija, Ida-Viru, slaid 4)

Ma valisin neli pilti. Siin on ussike. See on rõõmsameelne olend. See on mu unistus õppida eesti keelt. Ja suhtumine sellesse on väga hea, väga sõbralik. Ma tõesti tahan väga õppida. Teine pilt. Siin ma alles mõtlen, et on vaja raha, aega ja on erinevad probleemid. Kuigi unistus on veel elus. Ja kolmas pilt, see on selline ideaalvariant, mis lahendab kõik mu probleemid seoses eesti keele õppimisega. Ja neljas pilt, see on arvatavasti kõrgema neljanda taseme sooritamine. (Kõhklev õppija, Ida-Viru, slaid 2)

Minul assotsieerub eesti keele õppimine kindlasti lapsega. Miks? Sest me oleme lastega sarnased, kui hakkame seda õppima. Eks ju? Kõik on meile uus. Ja nagu lapsed hakkame rääkima: ei taha, ei viitsi, pea valutab, pole aega. Teine veendumus eesti keelt tuleb õppida lapsepõlves. Siis ei karda, siis on hea mälu. Kui puuduvad veel kodused ja rahalised mured. Mis kolmandaks? Kolmas on kollektiiv. Nii peab õppima, et oleks võimalik suhelda. Ja üldse mul on lapsepõlvest selline juhtlause: "Pead, tähendab suudad!" Töötasin Jõhvi Lastehaiglas, siis ma lihtsalt puutusin sellega kokku. Ma hakkasin rääkima ja kirjutama eesti keeles, sest vastuvõtule tulevad emad lapsega, kes üldse ei räägi vene keelt. Tahad sa või mitte, ikka pead! (Aktiivne õppija, Ida-Viru, slaid 1)

Keeleoskusele anti hinnanguid läbi selle igapäevase kasutamise, mitte -oskajad väljendasid õppimist ja sellega seonduvaid probleeme ning keeleoskajad enamasti suhtluskohi. Mitmed sihtrühma esindajad väljendasid id enda suhet eesti keelde kujundiga "koeraks olemine" – saan aru, aga rääkida ei oska.

See sümboliseerib, et ma käin keeleõppimises mööda ringi. Ajapuudus /.../ Selline targa koera tunne. Ma saan juba aru, aga öelda ei saa. See on protsess enne eksamit ja lõpus on minu eesmärk, et ma teaks keelt ja tunneks end nagu kala vees. Nagu delfiin. See on ainult unistus. Aga positiivne dünaamika on olemas. (Aktiivne õppija, Tallinn, slaid 5)

Suhtumist eesti keele õppesse ja selle vajalikkusesse väljendati piltlikult. Keeleõppega seotud kõige suuremaid hirmusid on see, et see muutub ebavajalikuks investeeringuks:

Õppimine. Me kogu aeg õpime, kunagi saan vabalt rääkida /.../ See on kass. Tal on ettevaatlikud silmad. Kas mul õnnestub integreeruda? Ma olen valgevenelane. Kui ma õpin keelt, kas siis saan täieõiguslikuks kodanikuks? Ettevaatlikkus on olemas. (Ükskõikne keeleoskaja, Ida-Viru, slaid 3)

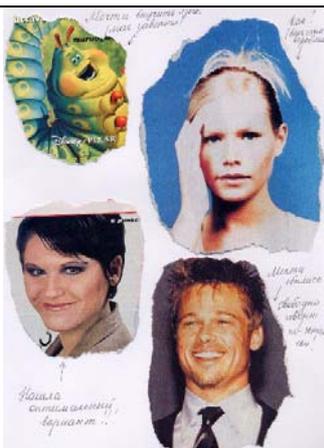
Slaid 3.2 Isiklik keeleoskus ja kogemus eesti keele õppimisega

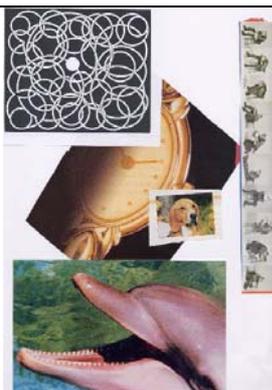
1. Kõhklev keeleõppija, Ida-Viru

4. Aktiivne keeleõppija, Ida-Viru

2. Kõhklev keeleõppija, Ida-Viru

5. Aktiivne keeleõppija, Tallinn

3. Üस्कõikne keeleoskaja, Ida-Viru

Isiklik keelekasutus - keeleruum ja suhtlemine

Eesti keelt kasutatakse peamiselt igapäevaelus (poodides, tel eviisorit vaadates, ajalehti lugedes) ja tööalaselt. Vähem on toodud seoseid vaba aja ja eestlastega suhtlemise vallast. Keelekasutus - ja keeleruumid erinevad piirkonniti. Keeleruumiga on rohkem ja erinevaid tüüpseoseid Tallinnas (slaid 3.3).

Peamine keelekasutus toimub tööl (kirjavahetus, interneti kasutamine) ja igapäevases suhtluses (poed, tänav). Eesti keelt juba oskavad sihtrühma liikmed vaatavad ka televiisorit ja loevad ajalehti -ajakirju eesti keeles:

Mul on siin töö, tööl on vaja keelt, arvuti teel suhtlemine rasedate naistega (Eksamitegija, Tallinn, slaid 1)

Ma sidusin kokku kõik teemad, mis mul on eesti keelega seotud. Pood, transport, kohvik, turg ja Eesti kodakondsuse saavutamine. Mul on koer, ja kõikides küsimustes, mis on koertega seotud, ma suhtlen eestlastega. (Kõhklev õppija, Tallinn, slaid 4)

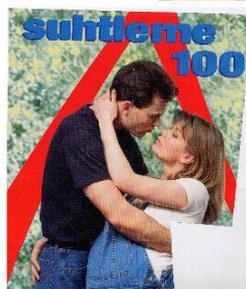
Üldiselt on see kõik positiivne. Ajakirjad, ajalehed, sellega peab olema kursis. Spordisaavutustega oleme kursis ja elame kaasa kui keegi sõidab ära ja tuleb. Ja tulevik, ma tahaks ennast näha istudes toolis ja lugedes ajalehti. Vanaema tunneb ennast hästi. (Eksamitegija, Tallinn, slaid 2)

Vähem mainiti eesti keele kasutust vaba aja situatsioonides ja hobidega tegelemisel. Võib oletada, et enamik sihtrühmast veedab vaba aega venekeelseseltskonnas ning eesti keel ei ole selles sfääris vajalik:

Siin on pilt, mis on seotud minu tööga. Hiljuti oli muusikute konkurss, kus esinesid eestlased. Ka vene inimesi oli palju. Lapsel on eesti sõbrad ja ma tahan, et nad oleksid ka osa perest. Ja me saaks kõik koos suhelda. Aga üldiselt ma hakkam rääkima eesti keeles. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn, slaid 5)

Siin on rohkem vaba aega... sport, poeg tegeleb spordiga, ta tegeleb sellega venekeelseseltskonnas. Ta õpib vene koolis ja tegeleb spordiga ka vene keeles, tal ei ole aega õppida eesti keelt. Ainult koolis õppimine - sellest ei piisa. Siin on inimesed, saame inimestega kokku, räägime. (Eksamitegija, Tallinn, slaid 3).

Slaid 3.3 Isiklik keelekasutus - keeleruum ja suhtlemine

1. Eksamitegija, Tallinn

4. Kõhklev õppija, Tallinn

2. Eksamitegija, Tallinn

5. Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn

3. Eksamitegija, Tallinn

Eesti keel kui vahendatud kogemus - kujutamine sümbolite kaudu

Küllaltki palju kasutati enda ja eesti keele suht e kirjeldamiseks sümboliteid: loomi, loodust, asju töö- ja igapäevaelust (slaid 3.4). Loodussümboliteid kasutasid rohkem Ida-Viru vestlusrühmades osalejad, sest nende igapäevaelus on võrreldes Tallinna inimestega vähem eesti keeles suhtlemist. Eesti keel on osake Eestimaast, kus on ilusad metsad ja meri:

Ma valisin kolm pilti. See on tormitsev meri. Kui õppida eesti keelt, siis nii kõvasti nagu siin lained tulevad. Ja kui hakkad õppima, siis veel mõtled, palju see maksab. See siin on auto. Ja kolmas pilt – veel mõtled, kas üldse oma vanuses tasub seda õppida, kui oled juba 50-aastane. Ja isegi kui sa õpid ära, siis ei pea suhtlema. Kodus suhtled vene keeles. Aga minu lapsed räägivad eesti keelt hästi. Ma kogu aeg kordan neile: "Õppige, õppige!"(Aktiivne õppija, Ida-Viru, slaid 1)

Teiseks suuremaks alagrupiks olid seosed töö ja igapäevaelu asjadega nagu telefonid, arvutid, kaubad -teenused, hooned (kodumaja, töökoht, kool). Olmelisi sümboliteid kasutasid rohkem tallinlased. Seda võib seletada nende igapäevase ja tööalase aktiivsema keelekasutusega:

Minu põhitöö on arvuti taga - kirjutan kirju eesti keeles. TV on seotud, sest ma vaatan, et oleks praktikat ja saaksin kogemusi. Pood. (Kõhklev õppija, Tallinn, slaid 5)

Üsna palju rõhutati ka ressursidega -aja ja rahaga - seonduvat. Eesti keelega seonduv õppimine, mis on kallis ja võtab aega. Sümbolitena kasutati nii otsest raha (rahapakid, mündikuhjad) kui ka kaudsemalt autosid (nt. keeleõpe on kallis nagu auto). Ajakulu kujutleti läbi kella:

Mul läheb selleks väga palju raha. Kui arvutada, kui suur osa on see mu palgast. Ja see kestab aastaid. (Kõhklev õppija, Ida-Viru, slaid 2)

See on minu aeg, minu rahakott, miks ma pean seda tegema, võib olla piisab juba? Ma suhtun eestlastesse väga hästi, mul on palju eesti sõpru ja ma valdan keelt, aga ma ei taha sellist närvitsemist. Minu arust ei ole see aus. Võib-olla kellelegi on raha otsas aga siis võib ju lihtsalt paluda. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Samas rõhutati ka eesti keele raskust. Eesti keel on kui malemäng või mõis tatus:

Mul on selline pilt. Malemäng. See on üsna keeruline mäng. Minu jaoks on sama raske keelt õppida. Kuigi püüdmine on olemas. Malet mängida on kergem lapsepõlves. See on möödalaskmine, et koolis halvasti õpetati. Nüüd, kui on palju teisi muresid, on väga raske õppida. Ja malemäng avardab ka silmaringi. Eesti keelega on sama. Tuleb selle poole püüelda. (Kõhklev õppija, Ida-Viru, slaid 6)

Sihtrühmal ei ole eesti keelega seostatavaid kõneisikuid. Eesti keele õppimisega ei seostata ei positiivseid ega negatiivseid eeskujusid. Kuulsatest inimestest kasutati ainult Kristina Shmiguni:

!.../ Eesti sportlaste saavutused seonduvad alati ja oled uhke, et keegi samast riigist kus sina elad, sõidab ja saavutab. Muide, ta võitis kas täna või eile maailmakarika etapi...(Kõhklev õppija, Tallinn, slaid 3).

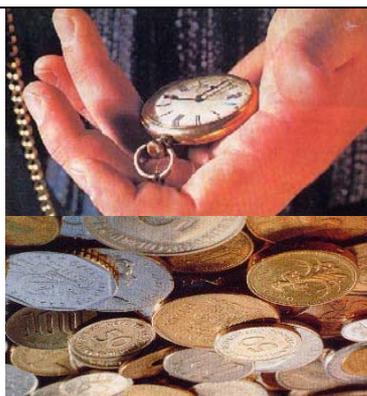
Slaid 3.4 Eesti keele kujutamine sümbolite ja kõneainimete kaudu

1. Aktiivne õppija, Ida-Viru

4. Kõhklev õppija, Tallinn

2. Kõhklev õppija, Ida-Viru

5. Kõhklev õppija, Tallinn

3. Kõhklev õppija, Tallinn

6. Kõhklev õppija, Ida-Viru

3.2.3 Argumendid eesti keele õppeks

Keeleõppe ja eksami sooritamise poolt- ja vastuargumentide kaardistamise eesmärgiks oli leida sihtrühma enese arvates tähtsamad argumendid eesti keele õppeks ning võimalikud vastuargumentid, mida võib konkreetne sõnum tekitada.

Argumendid eesti keele õppimiseks ja mitte-õppimiseks kaardistati rühmatöö käigus. Vestlusrühmades osalejad jagati kaheks grupiks ning üks rühm otsis väiteid, miks peaks õppima eesti keelt ja sooritama tasemeeksami ning teine rühm püüdis leida neile argumentidele vastuväiteid.

Järgnev tabel võtab lühidalt kokku sihtrühma arvamused. Poolt argumentidena toodi välja nagu mõttekaartidegi puhul **töö ja karjääri** ning **suhtlusega seonduvat**. Sarnaselt mõttekaartides esilet oodule **vähendab** keeletunnistuse olemasolu **stressi** ja **suurendab enesekindlust**. Keeleoskamine suurendab võimalusi osaleda ühiskonnaelus, lugeda eestikeelseid ajalehti -ajakirju ja saada osa kultuuriüritustest.

Vastuargumentid on seotud peamiselt **suure ressursikuluga** (nii aeg kui ka raha) ja **väikese oodatava kasumiga** (st eesti keele reaalsete kasutusvõimaluste puudumisega). Eesti keele õpe ei ole nii tähtis kui inglise keele oskus ning eksam ei anna tegelikku ülevaadet tegelikust keeleoskusest. Tasemetunnistus ei ole garantii keeleoskusele.

Tabel 3.2 Õppige eesti keelt ja sooritage tasemeeksam!

Poolt	Vastu
rahaliste võimaluste suurenemine; lisatasu palgale; võimalik pensioni suurendamine	rahalised kulutused; pereelarve; kõrge hind keeleõppe/kursustel; paljude inimeste töötasu ei võimalda õppida eesti keelt isegi nende tahtmise juures
üldine edenemine elus; keeleoskus viib kaugele; kui keelt ei valda, ei jõua sa kuhugi; vanad inimesed rääkisid: "Sa oled nii palju kordi inimene, kui palju keeli sa valdad"	inglise keel on tähtsam kui eesti keel seoses Eesti liitumisega Euroopa Liiduga
kindlustunne tööl; ei vallandata; aitab leida head tööd; te ei kaota tööd; olete kindel homses päevas; olete nõutud tööturul; omades keeletasemetunnistust, saate head tööd	eesti keel ei ole vajalik igal erialal; aktsent jääb niikuinii; lastega töötada ei saa, sest siin saavad töötada ainult etnilised eestlased

stressist vabanemine; kindlustunde suurenemine; võimaldab tunda ennast kindlamalt	eksam tekitab stressi ja halba enesetunnet
laieneb tutvus- ja suhtlusringkond; arusaamine eestikeelsetest anekdootidest venelaste kohta; ei tule probleeme suhtlemisel	elame venekeelses keskkonnas; meil ei ole kuskil arendada keelt, kuna ei ole keelekeskkonda
ajalehtede lugemine eesti keeles; võimalik tõhusamalt kasutada meediat	
osasaamine eestikeelsest kultuurielust (teater, näitused)	oma pere kaotamine (st suhtlete liiga palju väljaspool peret); ei jää millekski vaba aega (sport, lugemine)
osalemine ühiskonnaelus (uute seaduste teadmine jms)	seadused pole vajalikud
keeleoskus peab vastama tegelikult nõutavale keeletasemele	õppimine tasemetunnistuse saamiseks ei tähenda, et oskate keelt; eksam ei anna objektiivset hinnangut; liialdatud nõuded, eksaminõuded ei vasta eksami vastuvõtja haridustasemele; vajadus saada kinnitust keele valdamise kohta on lõputu; nõutakse pinnapealseid teadmisi
silmaringi avardamine; aitab integreeruda Eesti ühiskonda; keelteoskus ühendab inimesi; kui vanasti inimesed oleks osanud palju keeli, siis <i>Vaviloni</i> torn ei oleks lagunenu - ärge korrake muistsete rahvaste vigu	
päästate ennast liigsetest kulutustest seoses riigikeele kursuste tasumisega	selleks on vajalik vaba aeg ja motivatsioon; peab olema töölt eemal (aeg); vanus (mälu) on takistuseks
	vajalikud on tõhusad ja mitmeplaanilised õppeviisid; keelt õppida on tingimata vaja, kuid õpetusesüsteem peab olema veidi teistsugune
õpite selgeks eesti keele grammatika, mis tõstab teie <i>imago'd</i> teie enda silmis; hakkate valdama eesti keelt	keeletõendi nõudmine on õiguste, valikute ja vabaduste rikkumine
keeletasemetunnistuse saamine räägib sellest, et minu eesti keele oskus vastab nõudmistele	ei ole garantiid, et sellega nõudmised lõpevad; eksami sooritamine ei ole näitaja, et inimene valdab keelt

3.2.4 Soovitavad kujundid visuaalses keeleõppe kommunikatsioonis

Sihtrühma poolt edastatud soovitusel visuaalsete kujundite osas kaardistati üldise vestluse käigus pärast viimase reklaamikampaania hindamist ning need peegeldavad paljuski juba ka koollažidel kirjeldatud – **lapsi, loodust, ilusaid Eesti paiku** jt.

Ikka midagi peab olema joonistatud. Sest visuaalselt inimene võtab rohkem vastu. Kuid see peab olema tehtud mingis muus vormis. Rohkem tagasihoidlikult. Mis ei kutsuks esile agressiooni. Oleks Eesti loodus, meri. Ilu päästab maailma.. (Ükskõikne keeleoskaja, Ida-Viru)

Lapsed ja õppimine. Lastega seostub õppimine, see on nende jaoks loomulik. Lapsed on positiivne ja avatud kujund:

Meeldivad alati lapsed. Erinevatest rahvusest lapsed. Nad oskavad rääkida ja saavad lähedasteks. See annab positiivseid emotsioone. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Kui sa näed last, siis on sul alati positiivne suhtumine. Kuid mitte mingil juhul see (praegune reklaamiplakat K.A). (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Reklaammaterjalid peaksid olema enam **informatiivsed** ja **tuginema kogemustele** ning positiivsele lõpp-tulemusele. Sihtrühma peaks enam **julgustama** tasemeeksamit tegema:

Sul peab olema valik. Kui sa tahad keelt osata, siis peab olema selle kohta reklaam. Millised meetodikad on olemas? Mitte ükski reklaam ei räägi meetodikatest. Mulle see raha tagastamine ei sobi, sest mul pole raha kulutamiseks. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Reklaamis võiks näidata, kuidas inimene enne kursust ei osanud eesti keeles küsida. Ja pärast kursusi ta räägib kuskil poes vabalt. Või loeb isegi loengut eesti keeles. See on argumenteeritud tulemus. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Ma paneksin põrandale eesti lapse raamatuga ja koera-kassi ka. Et nad nagu kõik koos õpivad. Ja see oleks lastele huvitav. Nagu räägivad filmimehed - lapsi ja loomi ei saa petta. Sellepärast on see eksimatu variant. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Mulle sobiks mingi sõbralik nägu, kes sirutab mulle välja käe. Ta kutsub mind - just see kutse koostööks. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Kui samamoodi oleks reklaamis - "Sa saad hakkama!" - see oleks tore. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

3.3 Kogemused, hoiakud ja ootused keeleõppe ning eksamiga seoses

Allpeatüki eesmärk on anda ülevaade sihtrühma üldistest keeleõppe kogemustest, konkreetsemalt keelekursustel osalemisest ja kogemustest eesti keele eksamitega ning kaardistada sihtrühma ootusi eesti keele õppe ja eksami korraldamise suhtes.

Sihtrühma hoiakute, kogemuste ja ootuste mõistmine aitab aru saada keeleõppe üldisest motivatsioonist ja selle mõju uritest. Varasemate eesti keele eksamite kogemuste mõistmine aitab täpsemalt sõnastada sihtrühmale mõeldud uue eksamisüsteemiga seotud kommunikatsioonisõnumeid ja argumente.

3.3.1 Eesti keele kasutamine

Üldjuhul on eesti keele õppimise soov ja hinnang tasemetunnistuse saavutamise tõenäosuse kohta sõltuvuses olemasolevast keeleoskusest ja selle igapäevasest kasutusest või selle kasutamise vajadusest. Vestlusrühmades osalejad võib jagada oma praeguse eesti keele oskuse ja selle kasutamise järgi kolmeks.

Esimese rühma moodustavad need, kes suhtlevad eesti keeles vabalt nii töö- kui igapäevaelus ning valivad keele vastavalt vestluspartnerile. Enamik nendest on keele selgeks saanud lasteaias või lapsepõlves eestlastega mängides -suheldes ning üldjuhul ei omata ei oma koostamisi keelekursustelt:

... ja tõesti eesti keeles suhtlesime. Ma olin eesti lasteaias ja käisin pärast vene koolis. Nagu kõigil meil - mitte alati ei olnud meil õpetajat, aga hinded olid tunnistusel küll. Ja peale kooli lõpetamist läksin tööle, olen alati töötanud sellises kohas, kus on eesti keel ... Mul ei ole kunagi vaja olnud õppida. Muidugi saan ma praegu aru, et mõnikord võivad vead olla, aga ma ei häbene. Kui oli vaja lugeda loenguid ja eesti keeles õppust teha ja inimesed saavad minust aru... (Eksamitegija, Tallinn)

Teise rühma moodustavad inimesed, kes kasutavad eesti keelt kas ainult igapäevasisituatsioonides (poes, tänaval) või töö- ja vabaajal. Nende hulgas on väga erineva keeleõppekogemusega inimesi: nii neid, kes lapsepõlves õppinud ja hiljem "unustanud" kui ka viimase aasta-paari jooksul esmakordselt õppinud ja nüüd keelt kasutavad inimesed. Nende keel jääb praegu suhteliselt passiivsele tasemele:

Mul on keelekasutus seotud tööga. Me ei räägi (tööl), sest kool on venekeelne. Paberid tuleb täita eesti keeles, ka laste nimekirjad. Muidugi on olemas soov rääkida. Kuid pole kedagi - meie linnas üldse ei saa suhelda. Jõhvis on rohkem eestlasi, mulle tundub nii. Ja Tallinnas on eestikeelset kõnet rohkem. Kuuled ja tahad ka rääkida. Kuid oskad vähe. Kui mul oleks praktika, siis õpiksin ma kiiremini. (Kõhkle õppija, Ida-Viru)

Ka koolis õppisin keelt, aga kuidas õpiti sellel ajal! Alguses õpetaja natuke õpetas, pärast viis aastat ei olnud üldse keeletunde. Järgmine õpetaja tuli jälle kolmeks-

neljaks kuuks ja ma õppisin sellel tasemel, et oskan öelda mis on minu nimi. Aga lasteaed (töökoht) on venekeelne, suhtlemine käib vene keeles. Kopli on ka vene rajoon, nii et ka seal suhtleme kõik ka vene keeles. Eesti keeles suhtlen ainult hoovis. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Kolmandasse rühma kuuluvad inimesed, kes ei kasuta eesti keelt. Igapäevaselt ei ole neil vajadust kasutada eesti keelt, kuna suhtlemiskeskond on venekeelne. Samuti ei ole vaja eesti keelt kasutada tööl, sest on tegemist venekeelse kollektiiviga ja klientide -õpilaste-patsientidega. Nende jaoks on eesti keele tasemetunnistus eelkõige formaalne nõue, mida on vaja töökoha hoidmiseks ning vaid selle nimel püütakse õppida eesti keelt. Paljud sellest sihtrühmast on käinud korduvalt erinevatel eesti keele kursustel. Nimet atud sihtrühm jaguneb omakorda kaheks: üks osa, kes peavad eesti keele oskust põhimõtteliselt vajalikuks, kuid enda jaoks hetkel suhteliselt ebareaalseks:

Eesti keelt ei ole ma õppinud. Koolis ei õppinud eesti keelt, sest tulin Eestisse hilja. Üks kord käisin tööl kursustel, aga sellest ei piisa. Töötan eestlastega, aga nemad räägivad minuga vene keeles. Ma ei kasuta kuskil eesti keelt. Ausalt öeldes ma häbenen rääkida. Käisin kursustel, peale selle hakkasin aru saama, kuid rääkida ma häbenen. (Kõhklev õppija, Tallinn)

... ja teised, kes on loobunud eesti keele õppimisest:

Las panevad kõigile venelastele, kes ei oska eesti keelt, lisamaksud. Nagu varem oli lastetusmaks. Andke mulle võimalus rahulikult tööd teha ja ärge koondage mind. Ma parem maksan tõlgile ja pigem õpin midagi oma erialalist. Ma ei taha teaduses maha jääda. Mulle on mu aeg tähtis. (Loobuja, Ida-Viru)

3.3.2 Kogemused eesti keele õppimisega

Kogemusi eesti keele õppimisega on kahte tüüpi: lapsepõlvest ja hiljem kursustel õppides. Lapsepõlvest pärit ko kogemused on enamasti kuni koolini positiivsed - mängiti koos eesti lastega, käidi koos lasteaias. Koolis eesti keele õppimisega on seotud juba negatiivsemad muljed -mälestused. Mõnedel oli halb õpetaja, teistel õpetajad puudusid üldse või vahetusid tihti. Se ega võib oletada, et osal sihtrühmast võivad keeleõppega seotud psühholoogilised barjäärid olla pärit lapsepõlvest. Üldlevinud on seisukoht, et keelt ainult koolis õppides selgeks ei saa:

Eesti keelt õppisin lasteaias, kõik minu sõbrad olid eestlased. Koolis oli eesti keele õpetaja meil sadist, siinamaani mäletan tema tunde. Pärast kaheksandas klassis oli meil hea õpetaja. Ma olin eestikeelsetes lastelaagrites ja töötan eestlastega. Kui töötasin haiglas, siis olid ka eestlased... Kõnekeelt kasutan iga päev. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Hakkasin õppima koolis, 3.–4. klassis. Õppisin väga hästi. Õpetaja mäletab siinamaani mu perekonnanime. Laulsin eesti keeles. Suhtlesin sõbrannadega eesti keeles. Aga nüüd on mingi barjäär. Käisin kursustel, tegin D-kategooriale. Ja tegin selle nii suurepäraselt! Ma rääkisin seal Eesti kultuurist. Juba ei mäleta, mida täpselt. Aga nüüd õpin, õpin. Eksamile ei taha minna - barjäär. Võib-olla on see koolist: olen õpilane ja mu vastas on õpetaja. Ei tea. Mingi hirm on tekkinud - et see on kohustuslik. Aga teetassiga istuda ja vestelda saan. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Koolis me ei õppinud eesti keelt, kuigi ma lõpetasin keskkooli siin Tallinnas. Kusjuures kõige imelikum on see, et see oli eesti-vene keskkool: 39. keskkool. Aga tunnistusel meil midagi ei seisa. Meil ei olnud õpetajat. Ja muidugi kui tulid tasemenõuded, siis õppisin ise keelt ja käisin kursustel. (Eksamitegija, Tallinn)

Kursustel eesti keele õppimise kogemused jagunevad kaheks: ühed märgivad kiiret progressi oma keeleoskustes, teised rõhutavad keeleoskuse vaid vähest paranemist:

Eesti keele õppimisega hakkasin tegelema aasta tagasi. Ja väga tõsiselt. Ma läksin kursustele ja käisin veel Keeltekeskuses ka. Aprillis sooritasin edukalt eksami. Ja nüüd tegin kodakondsuseksami. Palju aega võtab muidugi töö... Jaanuaris kavatsen uuesti minna keeltekursustele. Keeleõppimine mulle meeldis. Ja arvan, et hetkel on Eestis loodud selleks väga head tingimused. Näiteks raha tagastamine - Phare programmi raames sain ma pool rahast tagasi. Arvan, et kes seab endale eesmärgi, see ka saavutab midagi. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Ma ei oska üldse midagi. Mitu korda proovisin kursustel käia. Käin 3-4 korda ja tulen sealt ära hüsteerias. Ma ei saa ... ma ei saa. Ja selline seisund on mul siia maani. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Põhjusi kursuse ebaefektiivsuses otsitakse peamiselt õpetamise metoodikas ja keele praktiseerimisvõimaluste puudumises. Keeleõppemetoodikate puudulikkust, õpetamise viise ning õpitu kiiret unustamist tõid teistest enam vä lja need, kellel ei ole ametikohale vastavat eesti keele oskust ning vanemad inimesed, sageli töötavad nad ka ise õpetajatena. Viimast võib osaliselt seletada psühholoogilise barjääriga. Eesti keele õpetamist alustatakse grammatikast, mitte lihtsatest ja igapäevastest väljenditest:

Mis on keele õpetamise metoodika? Venelase või inglase jaoks, kes tahab keelt õppida, on tähtis mängida. Eriti lastele meeldib mängida. Meile ka. Kuidas me ise tahame keelt õppida - mänguliselt. Käime restoranis, mängime poodi, laulame laule. Kõik on mänguline. Me õpime nagu lapsed. Ja eksamit ei ole. Keelt tuleb just nii õppida. Mitte tõendite jaoks ... Mitte grammatikat. Neile (õpetajatele, kursuse korraldajatele) on tähtis, et me ei oskaks - siis nad saaksid veel kursusi ja raha. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Vähesema eesti keele oskusega inimesed kritiseerisid ka õpetajaid ja nende vähest huvi oma õpilaste tulemuste vastu:

Millised nõudmised on õpetajatele? Kuidas nad satuvad nendesse firmadesse? Milline haridus nendel on? Me näeme, kuidas sinna satuvad juhuslikud inimesed, kellel üldse pole mingit seost õpetamisega. Sa ei tunne, et see õpetaja on huvitatud ... Ma käisin kursustel ja tundsin, kuidas ma ärritan õpetajat. Ta töötab nendega, kes midagi oskasid, kuid oleks vaja vastupidi. Nad on vusserdajad. Nad peaksid olema tulemustest huvitatud. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Neid (õpetajaid) absoluutselt ei huvita auditoorium. Kusjuures nad tulevad oma halva tujuga. Mina tulen töölt, teen 8 tundi (enne kursustele minekut tööd) ja nad tulevad oma halva tujuga kursustele. Ja see negatiivne suhtumine ja see, et kunagi ei taheta korrata (varasemat õpitud materjali): "seda te peate teadma", "sellest olen juba rääkinud"... (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Samuti on probleemiks keelekursusel õ pitu kasutamine - eestlased eelistavad venelastega rääkida vene keeles ja see kahandab võimalusi keelt praktiseerida. Vähesed praktiseerimisvõimalused on probleemiks just Ida -Virumaal:

On olemas veel üks probleem, mis on minu arust tähtis. Me õpime, aga meil on raske - näiteks kui tuled eesti seltskonda ja hakkad rääkima ... ma teen vigu ja mulle vastatakse vene keeles. Ja nii on tihti olnud. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Isegi kui võtta intensiivkursused. On hea, kui saab õppida ja pärast olla selle keele rääkijatega ühes seltskonnas. Ma ise läbisin kursused ja kui oli möödas üks-kaks kuud, siis hakkas keel ära minema. Hakkas unustama, kui ei ole suhtlemiskeskkonda ... Head kursused, aga kui seda tulevikus ei saa kasutada, siis see läheb ära. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Üldjuhul on hakatud keelt õppima sooviga keel selgeks saada, mitte ajendatuna ainult tunnistusenõudest. Paljudes gruppides toodi murdepunktina välja 1990. aastate algust, kus kehtestati keele - ja kodakondsusnõuded. Sellest hetkest muutus isiklik motivatsioon keelt õppida oluliselt väiksemaks, sest keeleoskus muutus kohustuseks:

Kui tulime Eestisse, hakkasime keelt õppima. Olin vaimustuses, kõik nii meeldis. Ja ostime raamatuid. Aga tol ajal me ei kujutanud ette, et Eesti saab selliseks. Kui nägime, kuidas kõik siin areneb, millises suunas, siis kohe kadus soov keelt õppida. Võib-olla on see psühholoogiline barjäär. Ja pärast tuli selline elu, et vene kool, vene lapsed. Ainult venelased olid ja polnud vajadust keelt õppida. Mehel on äri, tema natuke oskab paberid lugeda. Mina ei oska üldse midagi. Aga ma ei käi kuskil ... Olen nõus siis trahvi maksma. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Kogemusi eesti keele õppega on sihtrühmal suhteliselt palju ja väga erinevaid, seda nii erinevate alarühmade sees kui ka üksik isiku tasandil. Keeleõppe kavatsusi ei saa siduda ainult senise kogemusega. Nendel, kes suhtuvad keeleeksamisse ükskõikselt, on ka positiivseid kogemusi ning positiivselt suhtujatel on keelekursustelt ka negatiivseid kogemusi.

Peamiselt rõhutavad keeleõppe e lihtsust ja positiivset poolt need, kellel on olemas ametikohale nõutav eesti keele oskus. Nad on eesti keele põhioskused omandanud enamasti lapsepõlves ja hiljem end veidi täiendanud keelekursustel. Eesti keele õppimine on raskem neile, kes on pidanud keelt õppima hiljem seoses ametialaste nõuetega ning neil, kes ei saa keelt praktiseerida igapäevases suhtluses.

3.3.3 Ootused keelekursuste suhtes

Keeleõppe komponentide olulisust keelekursuste valikul on analüüsitud lähemalt 4. peatükis "Eelistatud keeleõppe viisid". Järgnevalt on esitatud sihtrühma enammainitud ootused keelekursustele ning selgitavad põhjendused.

Enne keelekursuse valikut sooviksid potentsiaalsed õppurid saada teavet erinevatest võimalustest ja meetodikatest: milliseid keeleoskusi ja kuidas kursus täpsemalt arendab, milline on õppija oskustele kõige sobivam kursus? Seda ootust on üsna lihtne seostada varasemate kogemustega keeltekursustelt - seniseid meetodikaid ja õpetamisviise ei peeta piisavaks vajaliku keeleoskuse arendamisel:

Meil ei ole kasutuses erinevaid meetodeid... Me ei tea, millised võimalused on kõnekeele õppimiseks ja millised on grammatika jaoks. Kui see on eksami jaoks, siis kuidas ja palju see annab? Mulle tundub, et vaja on rohkem meetodeid teada. (Kõhklev õppija, Tallinn)

Mul on inglise keele õppimise kogemus ja pärast seda sain ma aru, kuidas peaks keelt õppima. On olemas ainult üks hea süsteem - see on intensiivõpe, neli tundi päevas. Ma sain seda endale lubada ja me õppisime ainult kõnekeelt. Me ei kirjutanud, meil oli suur rühm, aga sellest hoolimata meil oli neli tundi kõnekeelt. Mitte midagi muud. Ja meile anti koopiaid just nendest lausetest ja väljenditest, mida kasutatakse kõige rohkem. Ja peale seda ma vaatan vabalt filme. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Oluline on teave keeleõppefirma ja õpetaja kohta. Õpetaja peaks valdama teemat ning hoolima oma õpilaste eksamitulemuste eest. Parimad õpetajad on eesti keelt valdavad venelased, nemad oskavad samas keelekeskkonnas olijatele paremini selgitada probleemkohti. Kursustel peak s õpetatama igapäevast ja vajalikku keelt. Neid ootusi saab ka selgitada osaliselt praeguse kogemusega keelekursustelt, paljud vestlusrühmades osalejad omasid kogemust kursustelt, kus õpetaja tegeles ainult ühe osaga või kui õpetaja ei osanud piisavalt selgitada:

Kui mina tegin eksamit, õpetaja muretses oma gruppide eest. Ja aitas millega sai. Ja kõik tegid eksami ära. See on väga tähtis. (Kõhklev õppija Tallinn)

Väga tähtis on eksami edukaks tegemiseks õpetaja huvi. Meil olid sellised õpetajad, kes ei olnud sellest huvitatud. Jah, meil olid kursused, tegime need ära ja head aega. Kas tegi eksami, kes ei teinud. (Kõhklev õppija, Tallinn)

Meid õpetatakse koolis rääkima oma perest. Milleks see mulle? Sellest saan ma ise rääkida. Mul on vaja patsiendiga suhelda: istuge, tehke nii, ma teen teile süsti. Midagi sellist. Kuid seda ignoreeritakse, üldse ei pöörata sellele (erialasele keelele) tähelepanu. Kuidas ma siis lähen tööle ja räägin eesti keelt? (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Ideaalsel keelekursusel õpetatakse eesti keelt lihtsalt ja vabalt, ilma, et osalejale oleks hirm käänete, pöörete või üldisemalt grammatika ees. Kasutama peaks ka audiovisuaalseid materjale:

Me ostsime Sillamäe firmalt Proso õppematerjalid. Kui neid kasutada, siis hakkab inimene kindlasti rääkima. Seal on viis raamatut, kõik teemad on elust. Materjalid on kirjalikud ja kassetilt saab kuulata. Grupitööks on see väga hea asi, paremat pole ma näinud. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Ma arvan, et kui inimene tuleb kursustele nullteadmistega, siis tuleb alustada mänguvormis. Inimesed tulevad kursustele, avavad õpikud ja alustavad grammatikast. Oleks vajalik midagi tavatasandil, mänguliselt. Et inimene õpiks kõigepealt natuke rääkima. Nagu me lapsi õpetame: "Vaata, see on auto! See on kass!" Me ju ei räägi lastega: "Tule! Vaata, see on omastav! See on osastav!" Aga kõik kursused algavad sellest. Grammatikast ... See näitab, et õpetajad ei ole pädevad. Tihti viivad neid kursusi läbi juhuslikud inimesed, kes oskavad küll eesti keelt, aga ei oska õpetada. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Õppetöö võiks toimuda paindlikumalt ja kursused võiks olla pikemad kui praegu keskmised kursused. Kuuekuulised kursused on sihtrühma arvates miinimum,

millega keele soovitud tasemel selgeks saab. Samuti toodi välja võimalike alternatiivsete õppevormidena keeleringe (kohti, kus saab rääkida eesti keelt) ja keeletelefoni (helistad ja saad suhelda eesti keeles):

Ma tahaks lisada, et kursustel võiks olla natuke paindlikum süsteem. Ajad on praegu näiteks kell 9-13 hommikul või õhtul kella 18-st. Minul on päevad sellised, et kaks päeva ma töötan hommikul, tähendab olen vaba õhtul. Ja kaks päeva vastupidi. Oleks hea, kui ma saaks kuidagi ka käia kursustel. Kui ma käisin kodakondsuseksami kursustel, oli mul väga hea õpetaja. Ta ütles mulle, et käi millal sa saad, ma kontrollin sinu töid ja vestlen sinuga. Maksta ja mitte käia ei ole mõtet. Natuke paindlikumat süsteemi tahaks. (Eksamitegija, Tallinn)

Samas esineb lootust, et eesti keele tähtsus väheneb seoses liitumisel Euroopa Liiduga ning selle õppimisele ei pea enam nii palju tähelepanu pöörama. See arvamused on levinud just vanemaealiste ja keelt mitteoskajate hulgas:

Kui me Euroopa Liitu astume, siis tuleb neli põhikeelt. Ja eesti keelt nende hulgas ei ole .. (Kõhklev õppija, Tallinn)

Võib-olla nii saabki kui Eesti astub EL-sse. Eestlased lähevad tööle erinevatesse riikidesse ja saavad maailmakodanikeks. Peamisteks keelteks jäävad vene ja inglise. (Ükskõikne keeleoskaja, Ida-Viru)

Edaspidises kommunikatsioonis keelekursuste propageerimisel peaks arvestama, et suurel osal sihtrühmast on keeleõppega suhteliselt palju ja erinevat tüüpi kogemusi. Keelekursustele mineku argumentideks võiks olla igapäevase ja erialaselt vajamineva keele õpetamine. Ideaalsel kursusel õpetatakse keelt mänguliselt, pööratakse tähelepanu õppija igapäevase keelekasutuse vajadustele ning õpetaja aitab õpilast kuni eksami sooritamiseni.

3.3.4 Üldised hoiakud tasemetunnistuse ja eksami suhtes

Tausta sihtrühma käitumisele annab üldine suhtumine eesti keele tasemetunnistusse kui väärtusse ja hinnang tasemetunnistuse saavutamise tõenäosuse kohta. Üldise suhtumise kaardistamiseks eesti keele tasemetunnistusse ja eksami tegemise tõenäosuse määramiseks paluti vestlusgruppides osalejatel täita individuaalne test, kus vastati küsimustele kuivõrd vajalikuks ja kuivõrd tõenäoliseks peetakse enda jaoks eesti keele eksami sooritamist. Üldiselt peetakse keeletunnistust vajalikuks, seda ka nende poolt, kes praegu veel ei oska oma tasemele piisavalt eesti keelt ning ei kavatsen lähiajal teha eksamit. Tõenäolisemaks peavad eesti keele eksami sooritamist ja tasemetunnistuse saamist need, kes juba oskavad ametikohale nõutavalt eesti keelt.

Seega võib öelda, et üldine suhtumine eesti keele tasemetunnistusse on positiivne ja seda peetakse vajalikuks. Viimast võib seletada sihtrühma jaoks kehtiva formaalse nõudega keeletunnistuse kohta. Võib oletada, et paljud sihtrühmast peavad keeletunnistust ihaldusväärseks sellepärast, et nad on suhteliselt rahul oma praeguse tööga ja tunnistus oleks "garantii" töökohta säilimisele ka pärast 1. jaanuari 2004.

2. peatükis on esitatud põhjalikum ülevaade sihtrühmade suurusest ja eksami tegemise motivatsioonist, käesolevas peatükis keskendume käitumise põhjuste analüüsile.

Sihtrühmas on levinud arvamus, et eesti keele eksami sooritamine on iga inimese enda isiklik asi. Ei riik ega tööandja ei tunne selle vastu huvi. Eksamit nähakse kui selektsioonivahendit, millega sõelutakse välja "parimad" ning erinevate eksamite tegemist tõlgendatakse kui riigi usaldamatust oma elanike suhtes:

Riigi poolt me ei näe huvi, just vastupidi. Selline tunne on, et nad (riik, ametnikud) saavad sellest midagi. Üks kord juba õppisime ja saime kategooriad. Nüüd tuleb kõik uuesti teha. Ja tingimused on veel karmimad... Paljudel tekib tunne, et püütakse mitte integreerida – vastupidi, püütakse välja sõeluda mitesobivaid. Et jääksid ainult toetajad. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Mulle tundub, et see on lihtsalt raha väljapressimine. Sellele on ehitatud eesti poliitika, välja pressida võimalikult rohkem raha... Miks riik ise ei kuluta selleks (keeleõppeks) raha? Sest see ei anna kasumit. Riigile ei ole kasulik, et inimesed keelt oskaksid. Seepärast tulevad igasugused nõudmised, kategooriad jne. Pole teada, mida veel välja mõeldakse. Nad tunnevad ennast Riigikogus mugavalt. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Nüüd on veel selline asi, et iga viie aastat tagant peab käima ja tegema keeleeksami. Mina ei saa sellest aru - kui ma sain kodakondsuse ja tegin vastava eksami, milleks ma pean iga viie aasta tagant käima ja tõestama oma keeleteadmisi? See ei ole korrektne, mis riik teeb oma kodanikega. See tekitab negatiivset tunnet. Kui mind iga viie aastat tagant hakatakse küsitlema ja kontrollima minu teadmisi, siis see tähendab kahtlustatakse, et ma ei oska keelt. (Eksamitegija, Tallinn)

Ma arvan, et riik peaks kuidagi aitama, doteerima, et oleksid riiklikud kursused. Muidu tuleb välja, et me peame oma raha eest alustama... Kui ma töötan, pean ma selle raha ära andma. Aga kui ma ei tööta, mul ei ole raha, et minna kursustele. Tuleb välja selline ring. (Eksamitegija, Tallinn)

Sihtrühmas peetakse tasemetunnistust vajalikuks, kuid eksami sooritamine sõltub eelkõige reaalsest keeleoskusest. Põhimõtteline hoiak on keeleeksami suhtes negatiivne, sest sihtgrupp ei näe põhimõttelist erinevust kodakondsuse, tasemeeksami ja vana kategooriaeksami vahel.

Uue eksamisüsteemi eesmärgiks on olnud muuta hindamissüsteemi objektiivsemaks ja eksamit enam reaalselt keeleoskust hindavaks. Eksam koosneb kolmes osast: rääkimisest, kirjutamisest ja kuula misest. Kõige lihtsamaks peetakse kuulamise osa, kuigi osad sihtrühmast leiavad, et teksti loetakse liiga kiiresti. Kirjalikku teksti osa hinnatakse erinevalt, kuid ollakse arvamusel, et see ei näita tegelikku keeletaset. Suulise osa kohta on samuti erinevaid kogemusi, algtasemel on need lihtsad, kõrgemal tasemel tuleb rääkida mõnikord väga rasketel teemadel:

Näiteks kui võtta see kirjalik osa. Sa pead jätkama seda teemat ja lõpus tegema kokkuvõtte. Aga võib-olla ma mõtlen teisiti ja kui ma seda nii ei teinud, on mul suur miinus. (Eksamitegija, Tallinn)

Jah, ma võin vestelda mingil teemal, ma võin kirjalikult kirjutada ühel või teisel teemal. Kusjuures inimene võib ju lihtsalt ette valmistada, võtta ja teha palju teste. Teha iga päev, seal on oma süsteem. See on sellise printsiibi järgi nagu "arva ära". See ei näita teadmisi. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Väga kiire on. Eksamil loetakse teksti nii kiiresti, et aru saada on lihtsalt võimatu. Meil olid materjalid ja me tegime tekste ja vastasime küsimustele ja andsime kontrollida eestlastele - nemad ei saanud ülesandega hakkama. (Eksamitegija, Tallinn)

Peale kirjalikku osa on suuline osa. Meil olid need erinevatel päevadel. Sisesime klassi ja pidime tervitama eesti keeles. Kõik lindistati. Olid kaks meie kooli õpetajat ja võõras. Meile esitati küsimusi, vestlesime erinevatel teemadel. Teemad on näiteks sellised "Eesti elanikkond" ja midagi sellist. Antakse paar minutit mõtlemiseks ja pead hakkama rääkima. Või antakse pilt ja mõned laused - pead valima õige lause selle pildile ning seletama, miks valisid just selle lause. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Seal on kirjutatud lihtsalt näited, mingi teema näide, kuidas on vaja kirjutada kirjandit. Ja on kirjas, et antakse nii ja nii palju aega, on vaja kirjutada nii palju sõnu. Teiseks antakse selline teema, mida igapäevaelus ei kasutata. Meie tuttavad tegid eksamit ja teemaks oli prahi utiliseerimine. Ma ei tea kuidas vene keeleski sellest rääkida, eesti keelest rääkimata - ma ei jõua selle ajaga orienteeruda. Aga eksamil peab kohe vastama küsimustele ja vestlema. Ma võin teada midagi mõnest valdkonnast, aga ma ei tea, kuidas traktor töötab. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Sihtrühma seas on levinud arvamus, et eksam on muutunud oluliselt raskemaks ja eksamit võib edukalt sooritada ka keelt tegelikult oskamata. Ühest küljest on levinud jutud, et eksam on väga raske, isegi eestlased ei oska grammatika osa. Teisalt on eksam ikkagi "õnneasi", on võimalik sooritada ära kesktaseme eksam, tegemata ära algtaset. Eksam ei kontrolli keeleteadmisi, vaid IQ-d:

Minu üks kolleegidest tegi eksami ja tal tuli nii naljakalt välja. Ta tegi algtaseme eksami ja nädala pärast oli tal kesktase eksam. Algtaset ta ei läbinud, ta sai ainult 48 punkti, aga kesktaseme eksamil sai 87 punkti. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Meil on eestlased ja isegi nemad teevad vigu. See on meie jaoks võõrkeel. Ja võõrkeele osas on meil hea tase. Aga meid jooksutatakse ja püütakse tõestada, et me midagi ei tea. (Eksamitegija, Tallinn)

Eriti viimastel aastatel meid lihtsalt dresseeritakse (kursustel). Kuulame, loeme ja mis me küll kõik ei tee. See eksam ei näita teadmisi. Inimene, kes närveerib, kuigi tavaolukorras vestleb eesti keeles, võib eksami mitte ära teha. See on kõik võetud Lääne süsteemist - hakkasime alguses inglise keelt nii tegema, nüüd on eesti keele eksam selline ja varsti on ka vene keele eksam selline. Nüüd on kõik keeleksamid testi vormis ja see ei näita mitte midagi. Mõte oli, et inimesed integreeruks ja saaks suhelda. Aga see, et õpitakse, tehakse eksamit ja unustatakse, see on järgmise eksamini. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Eesti televisioonis oli saade ja seal jutustati, kuidas viidi läbi eksam Siiri Oviiriga. Oviir tegi kolm väga kõrgetaseme eksamil ja kuus väga kesktaseme eksamil. Tema ei saa ilma vigadeta teha, mis siis meist tahetakse? Väga kõrged nõuded. (Eksamitegija, Tallinn)

Ma arvan, et see eksam on IQ testi tasemel. Mis seos on minu intellekti ja keeleoskuse vahel? Need on kaks erinevat asja. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Eksami tegemist peetakse protseduuriliselt suhteliselt raskeks - tuleb täpselt kinni pidada reeglitest, eksamipäev on suhteliselt raske ning komisjon mõnikord liigselt range. Mõned reeglid ei ole eksamitegijatele selged ning need tekitavad segadust. Samuti ei olda rahul eksamitulemuste kättesaamise ajaga, tulemuste ootamise aeg tundub põhjendamatult liiga pikk:

Januaris ma otsustasin proovida, ma käisin kursustel. Oli võimalus teha eksamit koolis. Esiteks pandi meid istuma nimekirja järgi ning ühtegi meie kodus tehtud abimaterjali kasutada ei saanud. Kõik tugevad olid lõpus ja nõrgemad eespool. Daam, kes võttis eksamit vastu, oli selline, et ei saanud liikuda. Ausalt kirjutasime, ausalt tegime. Pliiatsit ei tohtinud kasutada, minu jaoks oli see kõige imelikum - pead kirjutama pastapliiatsiga ja kriipsutama maha. Kui ma võtsin pliiatsi välja, hakkas ta karjuma: "Pange pliiats tagasi kotti või lähete eksamilt välja!". Tunne on väga ebameeldiv. Ma panin pliiatsi ära. See oli esimene osa. Ja pärast paaride kaupa, kuidas nimekirja järgi satud, kutsutakse sind sisse. See oli normaalne - veetlev naine, kes esitas korrektselt küsimusi. Probleeme ei olnud. Meil tegid peaaegu kõik edukalt eksami ära. Ainult paar inimest ei läbinud eksamit. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Vana ja uut eksamist võrdlesid omavahel rohkem juba keeleeksamit mitmeid kordi sooritanud inimesed. Uuel eksami hinnati raskemateks nii vestlustemasid kui ka grammatika teste:

Kui ma C-kategooria eksamit tegin, rääkisin teemal kus ma töötan ja kuidas. Natuke grammatikat. Aga praegu on nii raske tase, sekretär-referendi tase. Nii palju peab teadma keelt, et panna kõik need punktid, komad ... (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Mina olen vist ainuke, kes ei ole uue süsteemi järgi proovinud eksamit teha. Mul on ainult teoreetilised teadmised praegu selle kohta. See mis ma siin kuulsin. Minu jaoks oli eelmine testimine natuke objektiivsem. Aga see ei ole nii kerge... (Aktiivne õppija, Tallinn)

... nüüd on kõik süsteemis - enne käi kursustel oma raha eest. See on nagu arvutiprogramm, mis on programmeeritud ja kui sa seda süsteemi ei tea, sa eksamit teha ei saa. Inimesed, kes tulevad tänavalt, neil läheb selle süsteemiga kõik sassi. Need detailid, kuidas on vaja täita. See ajab sind nurka, sa hakkad närveerima ja eksamikeskkond on närviline. Ja see mõjutab inimest ju. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Levinud ka arvamus, et kõigil tasemetel on enam -vähem sarnane eksam ja see on väga raske, eksamisüsteem on muudetud veelgi raskemaks:

Tuleb nonsenss. Erinevad tasemed ja sama eesti keele eksam. Näiteks inimesed, kes ei räägi eesti keeles, aga loevad hästi ajalehe ja saavad kõrged pallid kõrgtaseme eksamil. See ei ole loogiline, inimene ei räägi ju selles keeles! Miks on tähtsam, kas teada grammatikat? Mina ei tea grammatikat ja selle spetsiifikat. Mina, kes ma räägin eesti keelt - mul on kartus eksamile minekul. Meie enesehinnang vist väga langeb, kui teeme eksami halvasti. Aga räägime iga päev ja probleeme meil ei ole. (Eksamitegija, Tallinn)

Kuigi uus ja vana eksam on erinevad just selle pool est, et uue eksamiga kontrollitakse keele tegelikku oskust, on sihtrühmas levinud arusaam, et eksam on muudetud raskemaks, elukaugemaks ja vähem tegelikku keeleoskust kaardistavaks. Sihtrühmas on levimas arusaam "enne oli parem kui nüüd" ning see omakorda kujundab praegusele eksamisüsteemile negatiivseid hoiakuid.

3.3.5 Ootused eksami suhtes

Järgnevalt on lühidalt kokku võetud vestlustes väljatoodud ootused eesti keele tasemeeksami korraldamise suhtes. Ootusi väljendatakse lisaks sõnastatud ootustele ka negatiivs ete kogemuste kaudu.

Konkreetsemad ootused tasemeeksami suhtes on seotud eksami protseduurilise korraldamisega. Eksamit võiks korraldada senisest paindlikumalt, tulemusi võiks saada kiiremini. Protseduur võiks olla maksimaalselt lihtsustatud ning enne eks amit võiks pakkuda proovieksami tegemise võimalust:

Mind huvitab, miks ma pean nii kaua ootama, pool aastat, ma panen ennast kirja ja alles poole aasta pärast mind kutsutakse. Ma unustan kõik ära selleks ajaks. (Eksamitegija, Tallinn)

Ma arvan, et see ei peaks olema nii probleemne. See peaks olema täiesti tasuta. Las me tuleme siis kui on meile mugav, meie jaoks vabal ajal. (Eksamitegija, Tallinn)

Me tahaks, et see oleks mugavamalt ja inimlikumalt tehtav. Et iga inimene võiks helistada ja öelda - ma tahan tulla kell neli ja teha eksamit. Huvitaks proovieksami võimalus. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Läbi seniste negatiivsete kogemuste väljendati praeguse eksami füüsilist ja emotsionaalset raskust:

See eksam on füüsiliselt väga raske, sa tuled kell 10 ja kella viieni on eksam. Süüa kuskil ei saa. Istud koridoris, kohta ei ole, mul on jalad haiged. Olukord oli selline, et ma istusin põrandale, sest ei olnud kohta kus võiks istuda./.../ Jutud, et eksam ei ole väga raske, ei vasta tõe. Eksam on raske. Keeltekoolis öeldi, et siin õpetakse meid teste lahendama. Kõik kursused on ettevalmistamine testideks, keelt me seal ei õpi. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Keeleeksami jaoks on väga oluline, et see kaardistaks tegelikku keeleoskust, vestlusteemad oleksid seotud igapäe vaste situatsioonidega ning grammatikatestis oleksid küsimused üheselt mõistetavad. Eksam võiks olla vähemalt algtaseme taotlejatele kergem:

Muidugi me ei saa kesktaseme eksamit teha, see on suur vahe meie tasemega. Algtase veel kuidagi. Liiga suured nõuded on kõrgtasemel. Sellest räägitakse nii palju ja nii palju on kirjutatud. Ja mitte midagi ei ole muutunud. Kas tõesti nad ei kuule, need kes selliseid programme teevad? (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Kuidas ma saan õppida? Kui õpetaja ise ütleb, et siin (eeltestil, harjutustestil) on võimalik kolm õiget varianti. Aga minult nõutakse ainult ühte õiget. Näiteks selline küsimus: "kas ARST on amet või elukutse?" Õige on amet... Vene keeles on see üks ja seesama... Äkki tuleks hindamiskriteeriume alandada? Kust me

teame, et eestlastel on see amet? Milles on erinevus - kas amet või elukutse? Ma tean inimesi, kes lihtsalt panid ristikesi ja tegid nii eksami. Aga inimene, kes mõtles natuke, see ei teinud. (Ükskõikne keeleoskaja, Ida-Viru)

Leitakse, et eksamil eksami pära st ei ole mõtet ning eksam peaks muutuma tegelike oskuste kaardistamise suunas :

Nad (eksamikorraldajad) ei tea, nendel pole eesmärki. Ida-Virumaal peaaegu 99% inimestest sooritab eksami, kuid keegi ei räägi. See on paradoks. Kui nad teeksid järeltõlget, miks venelased sooritavad eksami, kuid ei räägi... Siis tuleb midagi muuta. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Kokkuvõtvalt võib ütelda, et ka potentsiaalsed eksamitegijad loodavad eksami muutumist sisuliselt kergemaks, enam reaalseid keeleoskusi kaardistavaks ning protseduuriliselt lihtsamaks (võimalik valida endale eksami tegemise jaoks sobiv aeg, koht, lühem eksamipäev jne).

3.3.6 Infovajadus ja infoallikad

Infovajadus eesti keele eksami kohta tekib tavaliselt siis, kui on juba langetatud ka otsus eksam sooritada. Vestlus e käigus kaardistati sihtrühma tasemeeksamiga seotud infopuudus, selle olulisus otsuse langetamisel ning infoallikad.

Üldjoontes saab jagada eesti keele tasemeeksamiga seotud infovajaduse kaheks sõltuvalt keeleoskusest:

- suurem osa vajab infot eelkõige eesti keele tasemeeksamile eelneva keeleõppe kohta;
- väiksem osa, kes enesehinnanguliselt oskavad eesti keelt vastavalt ametikohal nõutavale tasemele, tunnevad infopuudust eksami korralduslike ja sisuliste külgede kohta.

Need, kes ei oska veel eesti keelt oma ametikohale nõutaval tasemel, arvavad, et eksami tegemine on nende jaoks "kaugel" ja seetõttu pole see info väga aktuaalne. Nagu eespool ka mainitud, on see osa sihtrühmast ka hästi kursis eksami kohta käivate kuulujuttudega ning teiste inimeste kogemusega ning seetõttu võib neil olla tunne, et nad teavad eesti keele tasemeeksamil toimuvat piisavalt hästi.

Järgnev tabel kirjeldab sihtrühma eesti keele eksamiga seotud infovajadust ning selle olulisust enne eksamitegemise otsuse langetamist.

Tabel 3.3 Infovajadus seoses eesti keele eksamiga

Vajadus	Milline info on vajalik enne eesti keele kursuse valikut?	Milline info on vajalik enne eesti keele eksamit?
Enne otsuse langetamist	<ul style="list-style-type: none"> • Finantseerimine (lisaallikad finantseerimisele? Kui palju maksab? Soodustus ed?) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kuidas teha eksamit? • Eksamiprotsess

	<ul style="list-style-type: none"> • Raha tagastamine (kas on akrediteeritud? Muud võimalused peale Phare, palju tagastatakse?) • Garantii tulemuste kohta (kui paljud on eksami sooritanud?) • Sisulised (õpetamise meetodikad, mis tüüpi keeleoskust arendab?) 	
Pärast otsuse langetamist	<ul style="list-style-type: none"> • Õpetajate tase • Õppematerjalid • Protseduurilised küsimused (Kus? Millal? Kui kaua? Kui tihti?) 	<ul style="list-style-type: none"> • Suulise vestluse teemad • Organisatoorsed küsimused (kus ja millal toimub?)

Kuna sihtrühma jaoks on eesti keele õppega seotud takist useks finantseerimise leidmine, siis olulisel määral huvitab potentsiaalset õppurit finantseerimise ja raha tagasisaamise võimalustega seonduv (tulumaksu, Phare jm. võimalused). Potentsiaalse õppija jaoks on oluline on, et kursustel osalemine tagaks eesti keele oskuse lubatud tasemel (või vähemalt lubatud tasemel eksami sooritamise). Tähtis on ka teada keelekursustel kasutatavaid meetodikaid.

Kuna meetodikad on üsna olulisel kohal, võib oletada, et ei ole enam huvitatud nõ "traditsioonilisest" õppest, se st neid kursusi ei peeta efektiivseteks (ptk. 4; ptk.2, lk. 31). Olulised, kuid mitte esmase tähtsusega on keelekursuste valikul õpetajate tase ja kogemused, õppematerjalide olemasolu ning kursuse korralduslikud küsimused. Eksami tegemisel on vajalik eelk õige info selle kohta, kuidas teha eksamit (protseduuriline pool) ning seejärel tekkib infovajadus ka eksamiprotsessi kohta.

Peamised infoallikad eesti keele eksami kohta on kolleegid ja tööandjad, tuttavad, meedia, infobukletid ja otsepostituse teel saadud kirjad. Konkreetsemat infot eksami ja nõuete kohta on saadud just keelekursustel ja õpetajatelt. Üldist infot eesti keele eksami kohta on saadud eelkõige suhtlusringkonnast ja meediast.

Sihtrühma jaoks on oluline info personaalne edastamine. Keeleõpp efirmad võiksid ennast reklaamida lisaks erinevatele meediakanalitele ka erinevates asutustes ja ettevõtetes. Analoogselt võiks jagada eksami kohta käivat infot prioriteetsete sihtrühmade töökohtades.

Rohkem käia inimeste hulgas. Las iga aktsionär (keeltekooli omanik) tuleb, me ei kuule temast midagi. Nad ei tee mingit reklaami endale. Peaks rääkima organisatsiooni juhtidega, et neil kõik töötajad räägiksid eesti keelt... (Kõhklev õppija, Tallinn)

Nad (riik, riigiametnikud) tahavad, et venelased õpiksid eesti keelt. Teeks siis vähemalt mingit reklaami, tuleksid ja räägiksid inimestega. Mul on selline tunne, et keegi ei ole huvitatud sellest, et me keelt õpiks. Milleks need keelte aktsiaseltsid on loodud? Üldse ei toimu selgitustööd. Me ei näe huvi nende poolt (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Enamik vestlusrühmades osalejatest leidis, et neil on piisavalt infot eesti keele tasemeeksami ja selle nõudmiste kohta. Edasises kommunikatsioonis peaks esmajärgus teadvustama eksami tegemise vajalikkust (seos karjääri edenemise, võimaluste laienemise jmt.) ning seejärel jagama infot eesti keele õppe võimaluste ning konkreetsemalt eksami kohta.

3.4 Senise kommunikatsiooni vastuvõtt

Neljanda alapeatüki eesmärgiks on hinnata senist sihtrühmale suunatud kommunikatsiooni, analüüsida viimast reklaamikampaaniat ning anda soovitusi edaspidiseks info- ja reklaammaterjalide koostamiseks. Neid tulemusi on võimalik kasutada edasisel kommunikatsiooniprogrammi arendamisel.

Antud peatüki tulemuste tõlgendamisel peab arvestama, et sihtrühmaga kommunikatsiooni taust on pigem negatiivne - viimase kümne aasta jooksul on tehtud erinevaid infokampaaniad, muudetud seaduseid, keelenõudeid jmt. Samuti tuleb arvestada teemaga seotud emotsionaalselt keskkonda - keeleeksamiga ja eesti keele õppimisega seotud närvilisuse, stressi, enesekaheldamise jmt. Võib oletada, et nendest aspektidest tulenevalt suhtutakse igasugusesse teemaga seotud infosse väga kriitiliselt.

3.4.1 Tänavaja- ja trükireklaami vastuvõtt

Ajalehed on olnud eesti keele tasemeeksami jaoks üsna oluliseks infoallikaks ning seda just eksami kohta käiva üldise info saamisel. Vestlusrühmades analüüsiti viimase reklaamikampaania tänavaja- ja trükireklaamidega seonduvaid muljeid ja emotsioone.

Olenemata eesti keele oskusest ja eksami tegemise kavatsusest suhtusid peaaegu kõik vestlusrühmades osalenud sihtrühma esindajad reklaami negatiivselt. Tänavaja- ja trükireklaami peeti sihtrühma poolt **ebakultuurseks, solvavaks, viha esilekutsuvaks** jmt. Samas märgiti, et see reklaam on positiivsem kui eelmised tänavareklaamid ja ajalehereklaamid:

See on juba progress võrreldes eelmise reklaamiga, kus oli suu niidiga kinni õmmeldud. Või kui näidati televiisorist kala ja löödi teda ja karjuti: õpi eesti keelt! See oli õudne. Tuli välja antireklaam, mitte reklaam, kahjuks. (Ükskõikne keeleoskaja, Tallinn)

Kinniõmmeldud suu jms viivad mõttele, et seda ei mõelnud välja inimesed. Tõesti, eestlastel ja venelastel on erinevad mõtteviisid. Vene inimene ei võta sellist asja vastu. Muidugi on arusaadav, et seda tehti heade mõtetega. Nad püüdsid teha midagi head. Aga tegid mitte vene inimesed. Kui tehakse vene inimeste jaoks, peab konsulteerima vene inimestega. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Reklaamikampaaniast on jäänud mulje kui sihtrühma üle naermisest ja mõnitamisest. Isegi kui eesmärgiks oli šokireklaam (vaataja vihastab ning ei taha olla ise sarnases olukorras), siis sihtrühma seas see ei töötanud ning seda tõlgendati pigem kui solvangut:

Kui keelt näitad, see tähendab, et näitad oma ebakultuursust. Mulle tundub, et tal on muie. Õpi, õpi - aga ikka ei oska! Püüa palju tahad, aga ei tule sul midagi välja! (Kõhklevad õppijad, Tallinn)

Mina olin sellise situatsiooni pealtnägija. Läksin kuhugi hommikul ja seisab väike laps vanaemaga. Ja laps küsib vanaema käest, miks on siia selline pilt tehtud. Vanaema seletab. Ja laps selle peale vastab, sa oled ju kogu aeg pahandanud, kui ma näitan keelt. See ei ole ilus. Kui isegi laps saab sellest aru... (Aktiivne õppija, Tallinn)

Väga ebaõnnestunud ja ainult negatiivsed muljed. Just selle kampaania osas. Halb valgustus. Tõukab eemale. Iseenesest pilt tõukab eemale ja ei teki tahtmist vaadata, mis seal on kirjas. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Mitmes vestlusgrupis oldi arvamusel, et reklaamitegijad/tellijad on teisest kultuurikontekstist ja ei tunneta keeleõppimise ja keeleeksamiga seotud probleemistikku:

On olemas üks vene vanasõna: «Täis kõht ei tunne tühja kõhu häda». Seda tegi täis kõhuga inimene, kellel pole selliseid probleeme nagu meil. Nad arvavad et see (keeleõppimine) on kerge. Aga meie, rumalad, ei oska lugeda, kirjutada. (Ükskõikne keeleoskaja, Ida-Viru)

Peab vaatama teisiti. Keel toidab. Jah, ta toidab - see on organ, mis liigub ja aitab söömisel. Võib ka nii aru saada. Vene keel on lai ja võime erinevalt aru saada. Aga eestlased said nii aru. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Valitud inimitüübid ei olnud sihtrühma jaoks meeldivad, nad ei jätnud usutavat muljet ning sihtrühma esindajad ei soovinud ennast nendega samastada:

See noor inimene kutsus esile vastikustunnet. Ja neiu ka. Kui ma näeksin sellist reklaami, siis ma kunagi ei pööraks sellele tähelepanu ja ei loeks mis on kirjas. See on ebaseeldiv. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Kuidas nad valivad reklaami jaoks inimesi. Ma ei tea.. Minu arvates ta on, nagu praegu räägitakse, ... erivajadustega noormees. Ta ei paista haritud, tark inimene. Sellepärast ta ei tekita ka usaldust. Lollike. Kergemeelne. Nägu selline... (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Psühholoogias on olemas üks test, kus inimene joonistab nägu. Ja kui inimene joonistab nägu keelt näitamas, tähendab see ropendajat. "Õpi! Keel toidab! Ja ropenda!" (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

... kuid kohati tekitas vastuväiteid ka tekstiline pool. Kuna tegemist on sihtrühmaga, kus on palju kõrgharidusega ning kesk - ja vanemaealisi inimesi, siis nende poole peaks pöörduma lugu pidavalt, mitte sinatades. Seetõttu jättis ka tekstisõnum osale sihtrühmast ebaviisaka mulje:

Lause on otsekohene. Kohe tekib negatiivne suhtumine. Nagu käsk: "Me tagastame". Kes tagastab? Härrad eestlased? Kuidas sellest aru saada? (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Ma pöörasin tähelepanu lausele: "Pärast tagastame...". Kes tagastab? Nagu oleks mingi onu, kes tagastab. Vale reklaam. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et sihtrühma esindajad olid reklaame märganud, kuid need on jätnud pigem ebameeldi va ja negatiivse mulje. Kuigi reklaam haaras tähelepanu, ei tekitanud see usaldust ega soovi keeleõppeks ning eksami sooritamiseks.

3.4.2 Infovoldiku vastuvõtt

Erinevalt tänava- ja trükireklaamist meeldis infovoldik fookusgruppides osalejatele oluliselt enam. Tugevustena toodi välja selle head ülesehitust, värvikasutust ja erinevas vanuses inimeste kaasamist infovoldiku slaididel:

Psühholoogiliselt väga hästi ülesehitatud. Paneb tulemusele, edule mõtlema. Keele kasulikkus, kus ja kuidas. Milline eksam on. Ja kuidas raha saada. (Aktiivne õppija, Ida-Viru)

Enamik infovoldikus kasutatud pilte on sihtrühma jaoks meeldivad - ilusad naeratavad inimesed, vaba õhkkond eksamil jmt. Üksikutele piltidele, kus tundus olevat ironiat sihtrühma suhtes, tehti kriitikat:

Selles pildis ma näen mingit ironiat vene inimese üle. Lihtsameelne Vanja raudhammastega. Ebameeldiv. (Kõhklev õppija, Ida-Viru)

Samuti toodi tekstilise poole pealt sarnaselt teistele reklaamidele välja ebaviisakat ja otsekohest kõne.

Raha tagastamine on suhteliselt hell teema, sest paljud käivad enne eksamit mitmetel kursustel ja kulutavad keeleõppe jaoks oluliselt rohkem raha kui tagastatakse. Segadust on tekitanud ka raha tagastamise protsess:

Tagastame poole rahast. Millise poole? Mõne inimese jaoks see on terve ta palk. Ja kellest see sõltub? See ei tekita usaldust. Kui on võimalik raha tagasi saada, siis kohe mõtlen sellest, et nad teevad kõik, et mitte tagastada. (Ükskõikne keeluskaja, Ida-Viru)

See infovoldik ei tööta. Ta ei tekita soovi õppida. Vastupidi, mul on umbusaldus. Üldse, kus on selline programm? Kas riik tagastab raha? (Ükskõikne keeleoskaja, Ida-Viru)

Pool raha, mis me kulutame keele õppimise peale, tagastatakse peale eksami sooritamist. Teisel leheküljel on kirjutatud, et pea meeles, et me tagastame raha, mis on kulutatud eesti keele õppimise peale, aga mitte enam kui 3000 EEK iga sooritatud eksami eest ühe inimese peale. Minul oli ühel päeval algtaseme ja teisel päeval kesktaseme eksam ja mulle öeldi, et tagastatakse ainult ühe eksami raha, kui sooritad edukalt. Teise eksami eest raha ei tagastata. Aga siin on kirjutatud, et iga eksami eest mitte rohkem kui 3000 EEK. See on kõik vale. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Sihtrühmad oleks oodanud infovoldikust veelgi enam konkreetset infot, näiteks keeleõppefirmade kohta:

Selles bukletis peaks olema tabel, kus oleksid kirjas firmad, kes tegelevad keeleõpetamisega. Siis oleks konkreetne info. Võib-olla on keegi, kes ei helista sellel telefonil ja ei küsi kus ta võib õppida, aga loeks küll. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Väited, mis on esitatud, võiksid olla ka tõestatud:

Siin on selline väide, et kahte keelt oskaval inimestel on hea töö ja keskmisest kõrgem palk. Siin peaksid olema arvud, põhjendus tabeli või graafikuna. Mul on sõber, kellel on kaks kõrgharidus, kes oskab nelja keelt, kuid kes ei leia head tööd. On ka selliseid. (Aktiivne õppija, Tallinn)

Kokkuvõtvalt võib ütelda, et infovoldik meeldis sihtrühmale rohkem kui tänava - ja trükireklaamid. Ühelt poolt ei olnud pildiline materjal nii šokeeriv, teisalt oli see informatiivsem. Infovoldiku üldise vormistusega jäädi rahule (kasutatud värvid, valitud pildid jmt.). Edaspidi võiks infomaterjal sisaldada lisaks ka konkreetsemat infot ning kajastada reaalseid tulemusi – kasu keeleoskusest (nt. keelt oskajate ja mitteoskajate palgavõrdlus vmt.).

3.5 Kokkuvõte

Peatüki eesmärgiks oli anda ülevaade sihtrühma eesti keele ja eksami sooritamise seotud hoiakutest ja motivatsioonist. Kvalitatiivuuringu käigus kaardistati sihtrühma infovajadus, eesti keelega seonduvad verbaalsed ja visuaalsed kujundid, analüüsiti üldiseid hoiakuid eesti keele õppesse ja tasemeeksami sooritamisse ning neid mõjutavaid tegureid. Põhjäreldused kvalitatiivuuringu põhjal eesti keele õppe ning eksami sooritamise seotud hoiakute ja motivatsiooni kohta:

- Eesti keele oskust ja õppimist peetakse **põhimõtteliselt vajalikuks**, kuid reaalne käitumine on sõltuvuses konkreetsest vajadusest, varasematest kogemustest ja hinnangutest saavutamise tõenäosuse kohta.
- **Kogemusi** eesti keele õppega on sihtrühmal suhteliselt **palju** ja väga **erinevaid**, seda ka üksikisiku tasandil (nt. aktiivsel õppijal on ebameeldivaid kogemusi, ükskõiksel keeleoskajal väga positiivseid jne). Varasemad kogemused on muutunud hoiaku eesti keele suhtes kahetiseks. Samas avab kogemuste paljusus võimalused, et "õige" kommunikatsioon võib mõjuda paljudele, kaasates ka neid, kes on suhtunud praegu eksamitegemisse ükskõiksel.
- Üldhoiakud keeletunnistuse suhtes jagunevad kaheks. **Positiivse ja ratsionaalse suhtumisega inimesed** peavad tasemetunnistust vajalikuks, sest selles nähakse garantiid oma olemasolevale töökohale ja karjääri edenemisele. **Negatiivne ja emotsionaalne hoiakuga** on seotud hirm, stress ja närvilisus enne eksami sooritamist. Negatiivselt suhtujad tõlgendavad keeleeksamit kui seleksiooni vahendit ja kui varjatud "maksustamist".

- Kuigi uue eksamisüsteemi juurutamise eesmärgiks oli muuta eksamisüsteemi suunas, mis kajastaks eksamineeritava reaalseid oskuseid, on sihtrühmas siiski levinud arusaam, et tegemist on pigem vastupidise tendentsiga. Ei nähta erinevust kodakondsuseksami, tasemeeksami ja vana kategooriaeksami vahel. Seega peaks senisest enam kommunikeerima **uue eksamisüsteemi erinevusi** kategooriaeksamist.
- Sihtrühma esindajad ei tundnud puudust eesti keele tasemeeksami kohta käivast infost. Seda võib osaliselt tõlgendada otsese infovajaduse puudumisega – eksami tegemine on enamiku sihtrühma jaoks “kaugel” ja seetõttu ei ole see info väga aktuaalne. Kuid palju infost on eesti keele tasemeeksami kohta levinud vahendatud kogemustena (sh. läb i kuulujuttude). Olulisemad infoallikad sihtrühma jaoks eksami kohta info saamisel on keelekursused, millele järgneb meedia.
- Sihtrühma jaoks on kommunikatsioonikampaaniate taust negatiivne ning sellest tulenevalt on ka kriitilisem suhtumine uutesse reklaami- ja kampaaniatesse. Käimasolevat reklaamikampaaniat hinnati **negatiivseks, ärritavaks ja eemaletõukavaks**. Senised reklaamid ei ole äratanud usaldust ega sihtrühm ei ole ennast reklaamiga samastanud (või soovinud olla sarnane). Kuna üldine teemaga seonduv (ee sti keele õppimisega) keskkond on pigem närviline ja stressitekitav, siis ootab sihtrühm **rahustavat** ning keeleõppe ning eksami sooritamise seotud **hirme ja eelarvamusi vähendavat** kampaaniat.
- Nii verbaalsetes kui visuaalsetes seostes tajutakse keeleoskust **protsessina** ning edasises kommunikatsioonis võiks kasutada eesti keele kasutus võimalusi enne ja pärast keeletunnistuse saamist. Paljud kollaažid ehitati üles seoses: minevik (hea) → olevik (probleemne) → tulevik (hea). Enamik sihtrühmast näeb tulevikku positiivsena.
- Iseloomulik on **avatud** olek – spontaansed visuaalsed seosed sihtrühma ja eesti keele vahel on enamasti avatud ja positiivse alltooniga. Isiklikku suhet eesti keelega väljendatakse palju läbi loomade ja laste, läbi rõõmsate ja heledate värvitoonide. Lisaks inimestele ja suhtlemisele võiks kasutada eesti keele õppimisega seotud kommunikatsioonis sümbolilist keelt – loomi, loodust, Eestimaad jmt.
- **Võim** on nii pildilise kui ka sõnalise esmase assotsiatsioonina **negatiivne, kuid üldine ja abstraktne**. Sihtrühma jaoks puudub autoriteedi ja vaenlase kuju. Ühelt poolt teeb see sihtrühmaga kommunikeerimise raskemaks, teisalt on võimalik luua meedia poolt sobivaid kõneisikuid ja ideaale.

4. Eelistatud keeleõppe viisid

4.1 Saateks

Keeleõppe seisukohast prioriteetsetel tegevusa ladel töötajate silmis ideaalse keeleõppe vormi ja keelekursuse selgitamiseks kasutati conjoint -uuringut (vt lisas metoodika kirjeldus).

Conjoint-uuringu abil otsiti vastust kahele põhiküsimustele:

- Milline peaks olema keelekursus, et see ärataks kõige suu remat **huvi** eesti keele õppimise seisukohast prioriteetsete sihtrühmade seas? Millised tegurid ja kui suurel määral mõjutavad inimesi keeleõpingute vormi valikul?
- Milliseid keelekursuseid peaks pakkuma, et need kataksid keeleõppe prioriteetsete sihtrühmades se kuuluvate keeleõppijate **vajadusi**?

Analüüsi tegemiseks kaardistati erinevate keeleõppe komponentide (tasumine, tööandaja toetus, kursuste sisu, õppevorm jne) väärtus potentsiaalsete keeleõppijate silmis ning seeläbi selgitati, millised komponendid nendes t avaldavad kõige suuremat mõju keelekursuste valikule.

Conjoint-uuring viidi läbi kvalitatiivuuringus osalejate seas (kaheksa fookusgruppi 52 osalejaga Tallinnas ja Ida-Virumaal). Fookusgruppides osalesid keeleõppe seisukohast prioriteetsete tegevusalade esindajad (meditsiin, haridus, politsei, päästeteenistus).

4.2 Kriteeriumid keeleõppe vormi valikul

Erinevate keeleõppevormide komponentide suhteline olulisus vastavalt keeleoskusele¹⁰ on esitatud joonisel 4.1. Keeleõppe vormi valikul on kõige olulisemateks komponentideks¹¹ **keeleõppe eest tasumine** ja **tööandja toetus**, keskmisest olulisemateks peetakse veel kursustel õpetatava **sisu** ning **õppevormi**.

Kõige vähemolulisemad komponendid ehk teisisõnu kõige vähem mõjutavad keeleõppe vormi valikut võimalus sooritada ek sam pärast kursuste lõppu, kursuste toimumise sagedus ning toimumise aeg, samuti kursuste kestvus.

Peamised valikukriteeriumid on keskmisest veelgi olulisemad järgmistes segmentides (joonis 4.2):

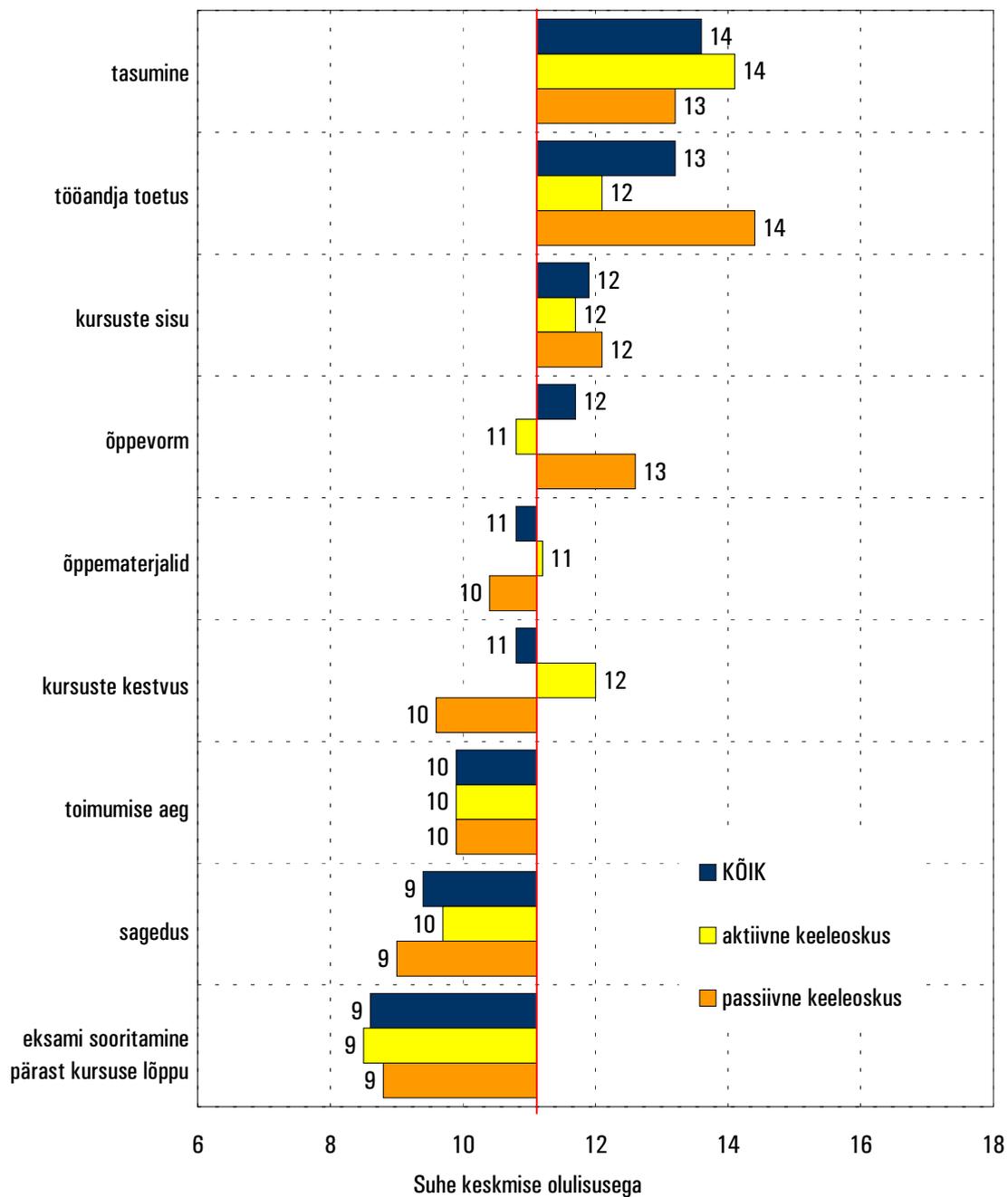
- **kursuste eest tasumine** – aktiivse eesti keele oskusega inime stele, kes oskavad enesehinnanguliselt eesti keeles oma ametikohale piisavalt rääkida ja kirjutada, taotlevad kõrgtaset ning samuti meditsiinitöötajatele ja pigem vanematele inimestele;
- **tööandja toetus** - passiivse eesti keele oskusega inimestele, kes taotl evad algtaset ning neile, kes töötavad pigem ametnike ja teenindajatena (ehk enam alluvamatel positsioonidel) ning on pigem vanemad;
- **kursuste sisu** ja **õppevorm** – teistest enam passiivse keeleoskusega algtaseme taotlejatele ning meditsiinitöötajatele.

¹⁰ Aktiivne keeleoskus - oskasid enda hinnangul eesti keeles kirjutada ja rääkida

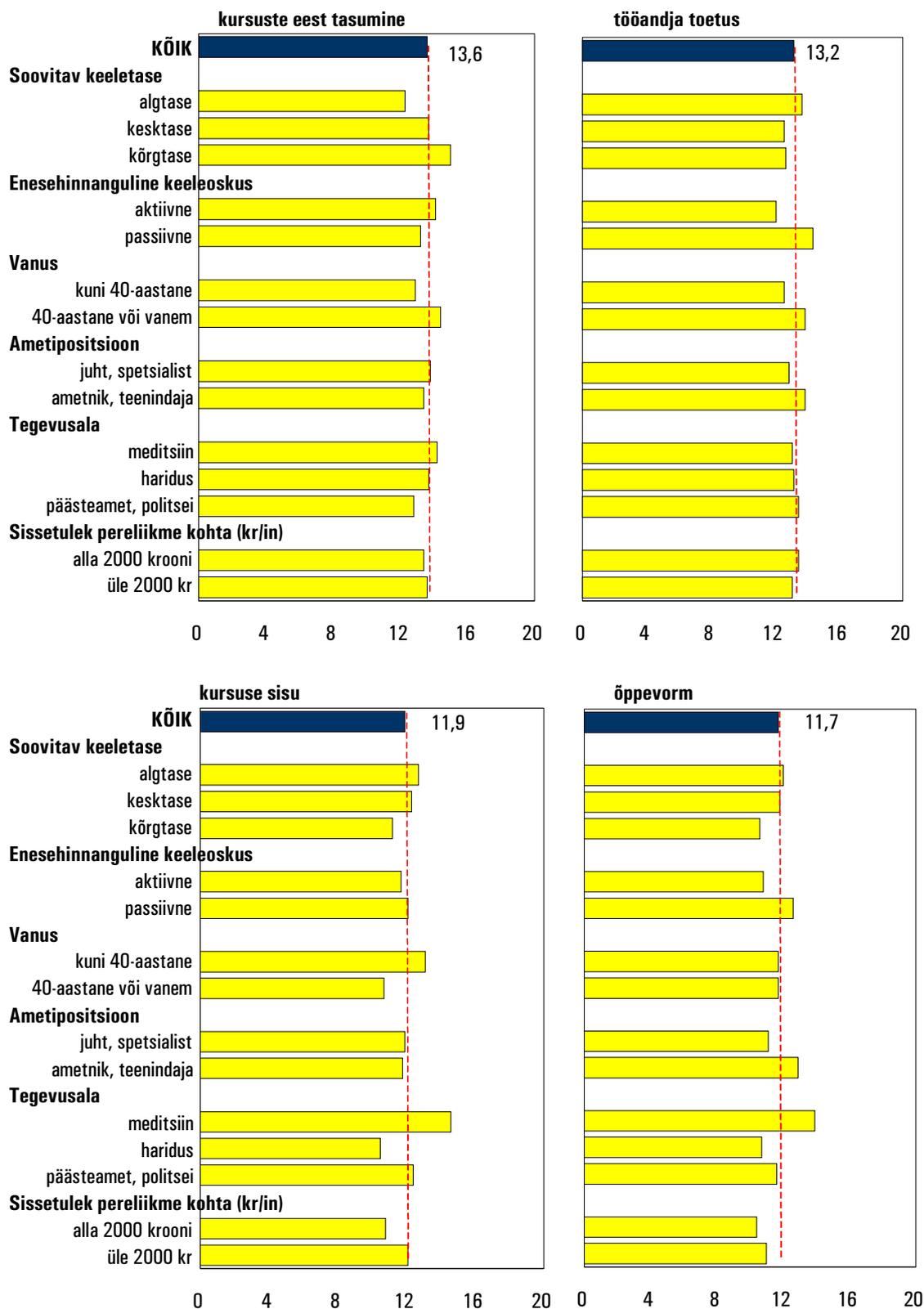
Passiivne keeleoskus - keeleoskus piirdus enda hinnangul peamiselt lugemisega ja arusaamisega keelest

¹¹ Komponenti olulisus näitab, kuivõrd kaalukat rolli protsentuaalselt mängis selle variantide muutmine keeleõppe vormi valikul. Keeleõppevormide keskmine olulisus on suhtarv (11) - näiteks komponent olulisusega 12 on kaks korda määravam kursuse valikul kui komponent olulisusega 6.

Joonis 4.1 Keelekursuste komponentide suhteline olulisus

Joonis 4.2 Peamiste komponentide olulisus tausatunnuste lõikes

4.3 Olulisemate komponentide kirjeldus

4.3.1 Olulisuselt esimene komponent - kursuste eest tasumine

Kõige olulisemaks komponendiks on keeleõppevormi valimisel selle eest **tasumise viis** (joonis 4.3¹²), teistest veelgi enamolulisem on see potentsiaalsete kõrgtaseme eksami sooritajatele.

Kõikides sihtrühmades on konkurentsituult eelistatuim õppeviis **tasuta keeleõpe**. Tasuta õpet "ootavad" eelkõige ja teistest enam aktiivse keeleoskusega ning eesti keelt enesehinnanguliselt piisavalt oskavad inimesed, kellel on plaanis teha kõrgetaseme eksam. Sagedamini on nad ka kõrgharidusega, ametipositsioonilt juhid-spetsialistid ning töötavad haridusvaldkonnas. Tendentsi, et just keeleoskajate hulgas on enam neid, kes eelistavad ja ootavad tasuta kursusi, selgitavad ka vestlusgruppides esitatud väited – ka riik peaks olema huvitatud sellest, et avalikus sektoris töötajad oskavad keelt vastavalt nõutud tasemele ning sellest tulenevalt peaks ka riik enam panustama keeleõppesse.

Teise variandina nähakse **tööandja poolt osaliselt kinnimakstavaid kursused**. Seda pooldavad keskmisest enam passiivse keeleoskusega potentsiaalsed õppurid, kes sagedamini on kesk- ja keskeriharidusega, töötavad meditsiinis ning on vanemad (üle 40-aastased). Tõenäoliselt on seotud see eelistus ühelt poolt arusaamaga, et keeleoskus on vajalik ning seetõttu ollakse nõus ka ise enam keeleõpet finantseerima ning teisalt hoiakuga, et kui tööandja keeleõppe eest juba tasub, siis peetakse töötajat asutusele/ettevõttele vajalikuks ning väiksema tõenäosusega vallandatakse eesti keele mitte-oskamise tõttu.

Praegune **50% kompensatsioon pärast riikliku eksami sooritamist** on keskmisest enamoluliseks argumendiks eesti keelt enesehinnangu kohaselt ametialaselt piisavalt oskavatele inimestele. Nad on kindlamad oma eksami tõenäoliselt positiivses tulemusel ning seega arvestatakse enam ka saadava kompensatsiooniga.

Nagu öeldud, kõikides sihtrühmades eelistati neid variante, kus tuleks ise tasuda võimalikult väiksem osa keeleõppe kogumaksumusest. Teistest enam on eesti keele õppe eest valmis **ise täielikult tasuma** nooremad (kuni 40-aastased), ametipositsioonilt juhid ja spetsialistid, praeguse passiivse keeleoskusega inimesed, kellel on vajalik teha algtaseme eksam. Seega need, kes ei oska keelt, kuid tunnevad selle oskamise järele vajadust, on valmis ka ise märkimisväärselt enam maksma oma keeleõppe eest.

¹² Negatiivse märgiga eelistatuse pälvisid variandid, mille esitamisel paardes langetati otsus pigem selle paari kasuks, kus sellist omadust ei esinenud (vt ka lisa meetoodika kirjeldus)

4.3.2 Olulisuselt teine komponent – tööandja toetus

Teiseks olulisemaks komponendiks peetakse keeleõppe vormi valiku juures **tööandja toetust**, kuid seda eelkõige “tänu” võimalikule rahalisele toetusele keeleõppel (joonis 4.4).

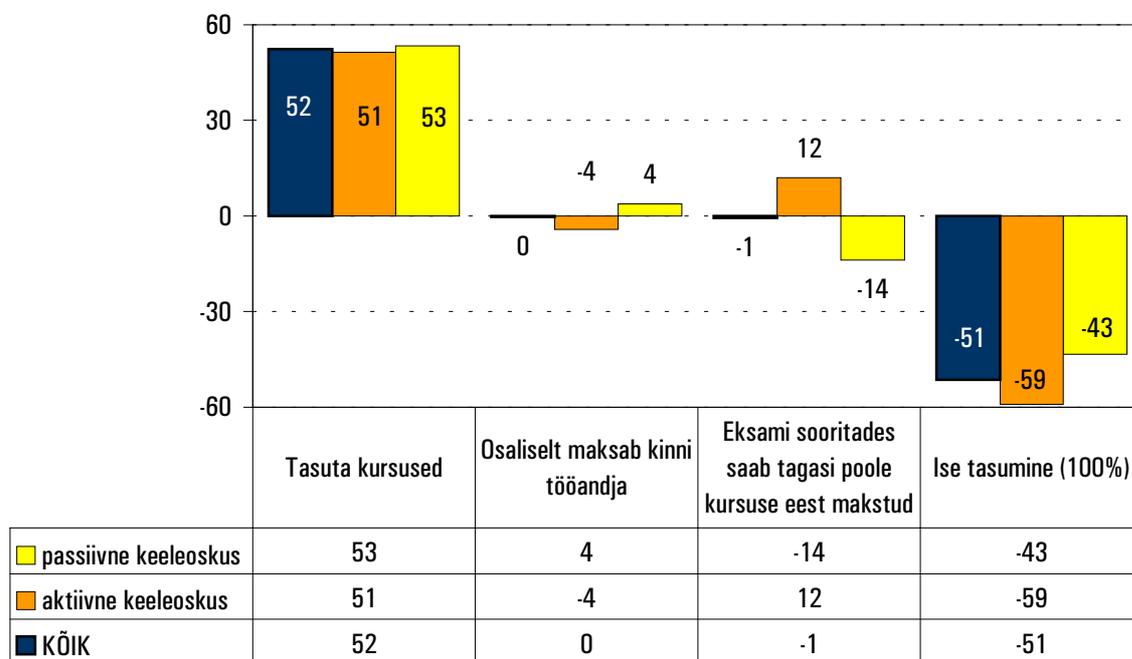
Üldiselt peavad tööandja toetust olulisemaks sihtrühmad, kes sõltuvad tööandjast enam, st on ise alluvamatel positsioonidel (ametnikud, teenindajad jms) ning kellel puudub seetõttu võimalus ise otseselt toetust mõjutada. Tööandja toetust hinnatakse kui teatud “garantiid” oma töökoha säilimisele.

Tööandja kõige eelistatuim toetuse viis **on rahaline toetus**. Keskmisest veelgi olulisem on see ametipositsioonilt ametnike -teenindajate jaoks ja neile, kellel on passiivne keeleoskus.

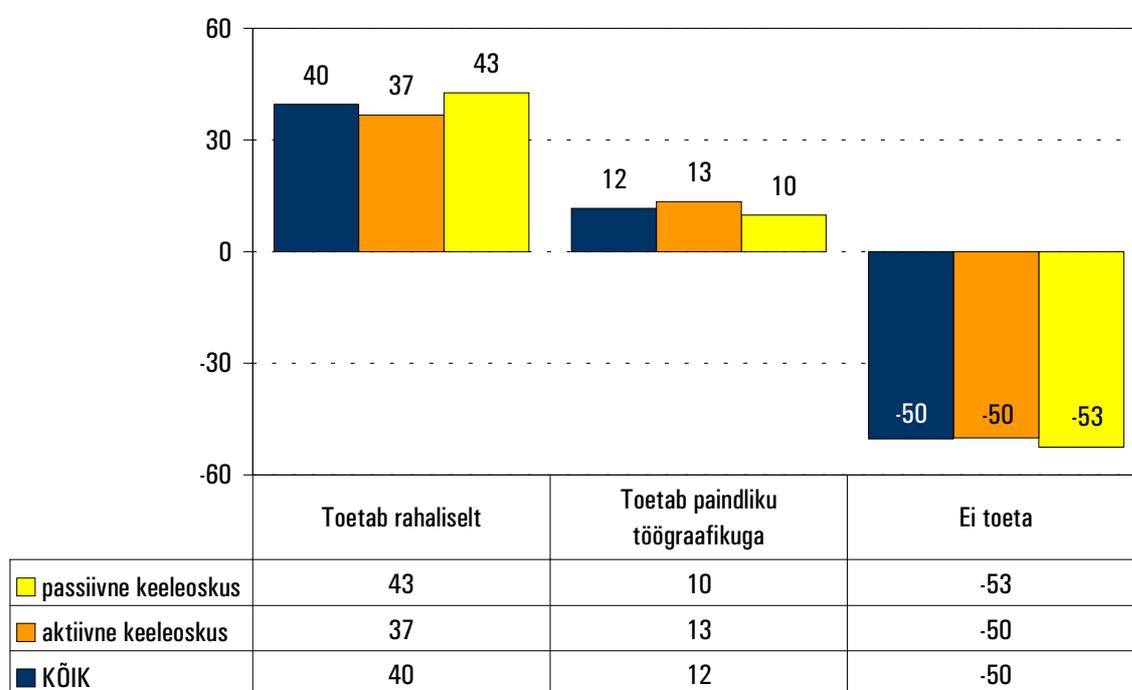
Tööandja nõu “moraalne” toetus - **toetamine paindliku ajagraafikuga** - on olulisem meditsiinitöötajatele (kelle töö on enam reguleeritud graafikutega).

Tööandja toetust peavad enda jaoks väheolulisemaks ametipositsioonilt juhid ja spetsialistid, mida võib seletada osaliselt nende positsiooniga organisatsioonis. Tõenäoliselt paljud neist ongi ise tööandjad või olulised spetsialistid oma ettevõttele/asutusele, keda toetatakse igal juhul.

Joonis 4.3 Kursuste eest tasumise variantide eelistamine

Joonis 4.4 Tööandja toetuse variantide eelistamine

4.3.3 Olulisuselt kolmas komponent – keeleõppe sisu

Kolmandaks omanduseks keeleõppe vormi valikul peetakse keelekursustel õpetatava sisu ehk konkreetselt milliste keeleoskuste arendamist eelkõige oodatakse keeleõppelt (joonis 4.5).

Eelistatavaks variandiks on **üldist keeleoskust arendavad kursused**, kus õpetatakse nii rääkimist, kirjutamist, lugemist kui ka kõnekeelest arusaamist. Keskmisest olulisemaks pidasid seda tüüpi kursusi ka aktiivse keeleoskusega ning kõrgtaseme eksami potentsiaalsed sooritajad.

Teine eelistus on **suulist keeleoskust arendav** kursus - keeleoskus paraneb suheldes ning sageli on just rääkimine kõige problemaatilisem aspekt keeleoskuse juures. Keskmisest enam soovisid seda tüüpi kursustel osaleda juhid ja spetsialistid, hariduse valdkonnas töötajad ning need, kellel on vajalik sooritada kesk - või kõrgtaseme eksam.

Ainult kirjalikku keeleoskust ja/või erialast keeleoskust arendavaid kursusi sihtrühma esindajad endele eriti vajalikuks ei pea. Keskmisest enam on erialasest keeleõppest siiski huvitatud vanemad (üle 40 -aastased) ja meditsiinitöötajad. Erialase keeleoskuse arendamise soov on seotud otseselt tööolulise vajamineva keelega ning võib oletada, et meditsiini valdkonnas on erialaseid termineid, mida igapäevaselt tuleb kasutada, ka oluliselt enam kui hariduses või päästeteenistuses või politseis.

Kõige vähematraktiivsemad on ainult eksamiks ettevalmistavad kursused, mis omakorda tõendab, et sihtrühmas ei ole keeleõppimise eesmärgiks mitte ainult eksamiks ettevalmistamine ja tunnistuse saamine. Isegi kui keeleõppe üheks eesmärgiks on teha ära tasemeksam, eelistatakse siiski üldist keeleoskust arendavaid kursusi.

4.3.4 Olulisuselt neljas komponent – keeleõppe vorm

Keskmisest olulisemaks komponendiks on ka keeleõppe vorm ehk viis, kuidas tahetakse arendada oma keeleoskusi (joonis 4.6).

Kõige eelistatum keeleõppevorm on **individuaalõpe eraõpetajaga**. Selle õppevormi efektiivsust rõhutati ka vestlusrühmades, selle tugevustena toodi välja õpetaja individuaalset lähenemist ja oluliselt intensiivsemat õpet kui üldistel keelekursustel. Keskmisest enam väärtustavad individuaalõpet eraõpetajaga vanemad (üle 40-aastased), kõrgharidusega, kõrgema sissetulekuga (üle 2000 krooni pereliikme kohta kuus) ja hariduses töötavad inimesed.

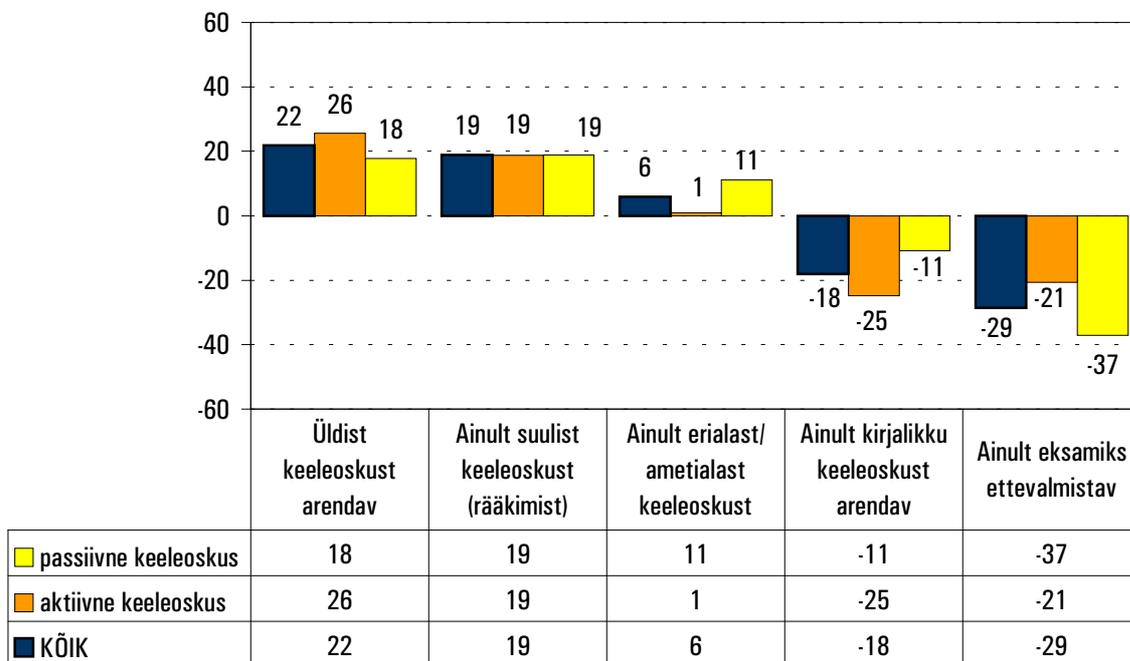
Praktiliselt samavõrra eelistatud õppevormiks oleks **praktika eestikeelses kollektiivis** – elamist ja töötamist keelekeskkonnas peetakse väga oluliseks keeleoskuse arendamise võimaluseks. Praktikandina eestikeelses kollektiivis mõni

aeg töötada ning samal ajal eesti keelt õppida soovivad keskmisest enam ametipositsioonilt ametnikud -teenindajad, vanemad (üle 40 -aastased) ja meditsiinitöötajad. Keskmisest enam on nende seas neid, kellel on praegu passiivne eesti keel ja vajalik sooritada alg - või kesktaseme eksam.

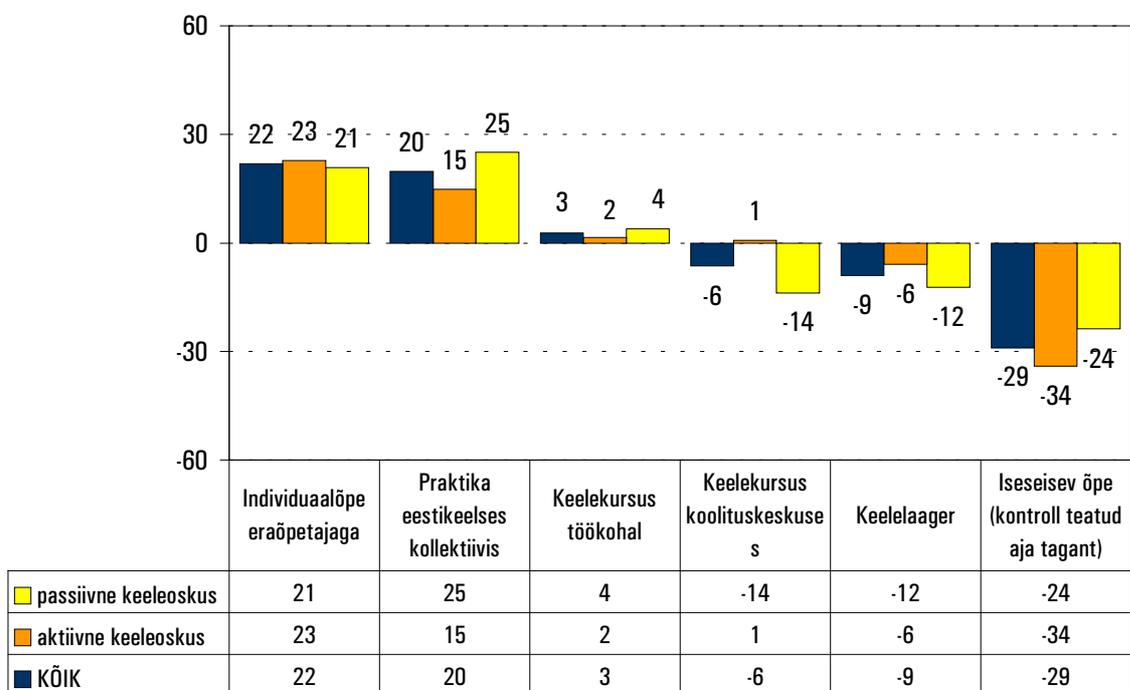
Keelekursused nii koolituskeskustes/keelefirmades kohapeal kui ka töökohal ei ole võrreldes kahe ena mmeeldiva keeleõppevormiga enam kuigi eelistatud viisid keelt omandada. Omavahelises võrdluses eelistatakse siiski pigem töökohal korraldatavaid keelekursusi kui üldisi kursuseid. Suures osas on see seotud seniste keeleõppe kogemusega (nii vahetute kui vah endatutega), kus vaatamata läbitud keelekursusele ei ole saavutatud soovitud keeleoskust või on saadud muus mõttes negatiivseid kogemusi. Ka vestlusrühmades toodi välja, et kursustel rõhutatakse liigselt eesti keele grammatika raskust, õpetatakse akadeemil ist keelt, millega ei ole igapäeva elus midagi teha, kursuste tase on ebaühtlane jne (vt ptk. 3.3.3). Keelekursustel osaleksid eelkõige ametipositsioonilt ametnikud -teenistujad ning need, kellel on vajalik sooritada algtaseme eksam. Praeguse passiivse keeleoskusega inimesed eelistaksid pigem kursusi töökohal, võrreldes juba aktiivse keeleoskusega inimestega "kardavad" nad üldisi keelekursusi enam.

Kuigi atraktiivne keeleõppe viis ei ole ka keelelaager, mida peetakse heaks keeleõppeviisiks eelkõige laste ja noorte jaoks. Kõige ebasoositum on aga iseseisev õppimine.

Joonis 4.5 Kursustel õpetava sisu järgi eelistamine

Joonis 4.6 Keelekursuste õppevormide eelistamine

4.3.5 Muud komponendid eesti keele õppe viiside valikul

Keeleõppe viisi valikul on võrreldes eelpoolnimetatute ning keskmisega väiksema olulisusega komponendid õppematerjalide olemasolu, keelekursuse korralduslikud aspektid (kestvus, toimumise aeg ja sagedus) ning õppetulemuste kontrollimine (st kas keeleõpe lõpeb eksamiga või mitte).

Õppematerjalide olemasolu peavad keskmisest olulisemateks juba keelt oskavad, aktiivsema keeleoskusega sihtrühma esindajad. Kõige olulisemaks peetakse **audiovisuaalsete materjalide** olemasolu nende seas, kes kavatsevad asuda sooritama kesktaseme eksami. Olulisuselt järgneb õpikute -lugemismaterjalide olemasolu ning suhteliselt kõige ebaolulisemaks peetakse töövihikute olemasolu.

Kursuse korralduslikud aspektid nagu õppe **kestvus, toimumise aeg** ja **sagedus**, on keeleõppe vormi valikul enam-vähem ühesuguse olulisusega komponendid ning erinevates sihtrühmades ei ole suuri erinevusi eelistuste vahel. Selgelt eelistatumad on **pikemaajalised** (kestavad vähemalt 3 kuud), **intensiivsemad** (sagedus 5 korda nädalas) ning **tööpäevadel** toimuvad keelekursused.

Seejuures on märgatav tendents, et passiivse eesti keele oskusega ja algtaseme eksami potentsiaalsetel tegijatel keelekursused võiksid olla ideaalis veelgi pikemaajalisemad (kuni 1 aasta) ning intensiivsemad (kuni 5 korda nädalas) kui aktiivse eesti keele oskusega inimestel kellel on kavas teha kesktaseme või kõrgtaseme eksam. Teistest pikemaajalisi kursuseid peavad ideaalis silmas ka **meditsiinitöötajad**.

4.4 Kokkuvõte

Eesti keele õppe seisukohalt prioriteetsete tegevusalade (meditsiin, haridus, politsei, päästeteenistus) esindajate seas läbiviidud conjoint -analüüsi tulemusena selgus:

- Kõige olulisem kriteerium keeleõppe vormi valikul on õpingute **rahaline** pool. Kõikides sihtrühmades on eelistatum viis keeleõppeks **tasuta** korraldatavad kursused, ka tööandja-poolse toetusega peetakse eelkõige silmas just rahalist toetust. Teistest enam "ootavad" tasuta õpet need, kes juba oskavad enesehinnanguliselt a metikohale piisavalt eesti keelt ja kellel on vajalik teha kõrgtaseme eksam.
- Kõige eelistatumad on ja vajalikumaks peetakse just aktiivset keeleoskust arendavad kursused – kas siis **üldist keeleoskust arendavad kursused** (kus õpetatakse nii rääkimist, kirju tamist, lugemist kui ka kõnekeelest arusaamist) või **suulist keeleoskust** arendavad kursused.
- Keeleõppe vormidest eelistatakse kas **individuaalõpet eraõpetajaga** või siis **praktikat eestikeelses kollektiivis**. Mõlemad keeleõppevorme peetakse teistest märgatavamalt efektiivsemateks ning seda eelkõige tänu õpetaja individuaalsele lähenemisele, intensiivsemale õppele ning praktikale keelekeskkonnas.
- Üsnagi skeptilised ollakse **keelekursuste** osas – kui oleks võimalik kasutada eraõpetajat või olla keelepraktikal eesti keelses kollektiivis, siis enamasti keelekursuseid ei valitaks. Suures osas on see seotud seniste pigem negatiivsete kogemustega (nii vahetute kui vahendatutega).
- Võrreldes eelpooltoodud valikukriteeriumitega on suhteliselt ebaolulisemad tegurid juba õppematerjalide olemasolu ning keelekursuse korralduslikud aspektid (kestvus, toimumise aeg ja sagedus). Siiski on märgatav tendents, et eelistatud on pigem **pikemaajalised, intensiivsed ja tööpäevadel** toimuvad kursused ning oluliseks peetakse **audiovisuaalsete** materjalide, vähemal määral ka õpikute olemasolu .

Eesti keele õpingud ei ole keeleõppe seisukohalt prioriteetsete tegevusalade esindajate jaoks vajalikud mitte ainult tunnistuse saamiseks – eelistatud on just need õppevormid, mida reaalselt keeleoskuse aren damist silmas pidades tõesti teistest paremaks peetakse.

Keeleõppe edasisel kujundamisel tasub enam tähelepanu pöörata ühelt poolt keelekümbeluse võimaluste suurendamisele ning teiselt poolt keelefirmade poolt korraldatavate keelekursuste kvaliteedi ja see läbi maine tõstmisele.

Järeldused ja soovitus

Vastavalt sihtrühma eesti keele oskusele, kavatsusele jätkata eesti keele õpet ning praegusele valmisolekule sooritada riiklik eesti keele eksam on eristatavad üldistatult kaks suuremat kommunikatsiooni sihtrühma:

- **eksami** sooritamisele suunav kommunikatsioon nendele, kes oskavad juba (enesehinnanguliselt) piisaval tasemel eesti keelt, nad ei vaja eksami sooritamiseks täiendavat eesti keele õppimist ning neil oleks vajalik tasemetunnistuse saamiseks sooritada va id eksam (kokku 27 000 mitte-eestlast ehk 11% kogu sihtrühmast. Eristub täiendavalt kaks alarühma – nn *Eksamitegijad* ja *Ükskõiksed keeleoskajad*.
- **eesti keele õppimisele** ja seejärel **eksami** sooritamisele suunav kommunikatsioon nendele, kes ei oska veel enese hinnanguliselt eesti keelt piisaval tasemel, nad vajavad keeleeksami sooritamiseks eelnevalt keeleõpet ning alles seejärel oleks võimalik tunnistuse saamiseks sooritada eksam (kokku 220 000 inimest ehk 89% kogu sihtrühmast). Eristub täiendavalt kolm alarühma – *Aktiivsed õppijad*, *Kõhklevad õppijad* ja *Loobujad*.

Määratletud sihtrühmad tuginevad inimeste enda poolt uuringus deklareeritud käitumiskavatsustele. Samas võivad mitmed välised asjaolud praeguseid käitumiskavatsusi muuta, näiteks:

- eesti keele väärtus nii professionaalse oskusena kui ka üldiselt ühiskonnas parema osalemise tagajana on praegu vastuoluline – ühelt poolt seda tunnustatakse, teisalt kaheldakse, kas mitte muud viisid pole soovitud eesmärkide (nt hea töökoha) saavutamiseks paremad;
- uue tasemeeksami kommunikatsioon veel jätkub ja on võimalik, et selle käigus hajutatakse osa praeguseid eelarvamusi jne.

Edasist kommunikatsiooni planeerides tuleb arvestada, et aastate jooksul on sihtrühma esindajatel kogunenud kollektiivsed (vahendatud) ja isiklikud (vahetud) **kogemused**, mis mõjutavad hinnanguid eesti keele õppimise ja tasemeeksami sooritamise suhtes. Uut infot tasemeeksami ja keelenõuete kohta ei võeta vastu “valge lehena” ja seega tuleb kujunenud eelarvamuste ning ootustega kommunikatsioonis arvestada.

Uuringule tuginedes võib üldistatult öelda, et hetkel ollakse uue tasemeeksami süsteemi suhtes üsna skeptilised ning seega on praegused käitumiskavatsused

sündinud pigem negatiivse kogemuse baasilt. Samas see skeptitsism on umbisikuline – suunatud riigi, süsteemi, poliitika vastu üldiselt. Riiklikku eesti keele eksamit tajutakse pigem “paikapanemisena” ja/või selektsioonivahendina, mitte aga riigi kutsena osaleda enam ühiskonnaelus.

Eesti keele suhtes ei olda negatiivselt meeletatud. Sageli võib see siiski olla pigem mittepersonaalse väärtus, mis millekski ei kohusta, kuigi võib anda suurema kindlustunde tuleviku suhtes. Üsna suure osa jaoks sihtrühmast ei toeta isiklik igapäevane kogemus võimude poolt kehtestatud keelenõuet ning seetõttu tekitavad need pigem trotsi. Ligikaudu iga teine -kolmas sihtrühma esindaja ei tunneta, et teda ümbritsev keeleline keskkond oleks muutunud – töö kasutatakse sagedasti vene keelt, enamik sihtrühmast ei tunneta, et ainult vene keeles suheldes mingeid probleeme oleks. Sellises olukorras on iseloomulik ebamugavaid toiminguid tulevikku lükkav käitumisstrateegia – vajadust ei eitata, aga sellega ka ei tegeleta. Seetõttu on oluline ja vajalik kommunikatsiooniga inimesi ergutada midagi koheselt ära tegema (vt allpool). Samas ei tohiks kasutada negatiivset apellatsiooni - negativism riigi ja poliitilise süsteemi suhtes on niikuinii tugev. Kommunikeerida tuleks enam inimestest hoolimist ning seda, et tegemist on kutsega osaleda ühiskonnaelus, mitte “paikapanemisega”.

Eesti keele oskus kui sisemiselt omaksvõetud professionaalne norm (mitte väline sund) hakkab tasapisi välja kujunema - koos üldise veendumusega, et kommunikatiivsed oskused on erialase ettevalmistusega võrreldes samuti väga olulised. Üha enam ilmneb **põlvkondlik-professionaalne eristumine** nii üldistes hoiakutes kui motivatsioonis eesti keelt õppida:

- vanemale põlvkonnale on seni omasem pigem vertikaalne karjäärimudel (“töölisest direktoriks”) ja sellest tulenevalt väärtustatakse professionaalsete oskustena eelkõige otseselt erialaseid teadmisi, mitte keeleoskust ja teisi üldisi oskusi. Kommunikatsiooni seisukohast on tegemist pigem nn suletud sihtrühmaga, keda iseloomustavad negatiivsemad üldhoiakud ning suuremad eelarvamused nii eesti keele õppimise kui eksamitegemise suhtes. Vanema põlvkonna puhul on eelkõige oluline madaldada barjääre **eksamitegemise protseduurireeglite** osas.
- eesti keele kui grupinormi kehtestamine võib õnnestuda “valgekraede” ja noorte (õpilaste) seas, kes pooldavad sagedamini “horisontaalset” karjäärimudelit (töötamist erinevates kohtades ja erinevatel ametitel kogemuse ja vahelduse mõttes). Nemed väärtustavad kommunikatiivseid oskusi professionaalsete oskustena. Sellest tulenevalt väärtustatakse üha enam ka keeleoskust, sh eesti keele oskust professi onaalsete oskustena ja omaette väärtusena. Kommunikatsiooni seisukohast on tegemist pigem nn avatud sihtrühmaga, keda iseloomustavad positiivsemad üldhoiakud ning väiksemad eelarvamused nii eesti keele õppimise kui ka eksamitegemise suhtes. Samas tuleb selle sihtrühma puhul hakata mõtlema selle peale, kuidas positioneerida eesti keelt inglise keele kõrval. Oluline oleks põlvkondade vahetusega toimuvad nihet karjäärikäsitluses toetada, näiteks

koos eesti keelega õpetada ka teisi sihtrühmas väärtustatud kommuni katiivseid oskusi.

Uute keelenõuete ja tasemeeksami edukaks kommunikatsiooniks on vajalik teostada seda eri tasanditel. Sotsiaalturunduse kontseptsioonide järgi on avalikkuse teavitamisel olulised erinevad tegevused:

- Edustamine – sellel osal kampaaniast on ülesanne luua nõudlus toote järele – sotsiaalreklaam, meediaüritused, kingitused jne. Kuna sihtrühma motivatsioon ja barjäärid on erinevad, siis tuleks siin kasutada mitmeid motivatsioonivõtteid;
- Partnerlus – sageli on sotsiaalsed probleemid nii ulatuslik ud, et üks organisatsioon ei tule üksinda toime, seega on oluline organisatsioonidevaheline koostöö. Antud juhul on oluline koostöö keelekursusi pakkuvate firmade ja õpetajatega, nende kaasamine kommunikatsiooniprogrammi;
- Poliitika – sageli ei saa lahendada a sotsiaalseid probleeme ilma, et sellega kaasneks keskkonnamuutus, seega on vaja muuta ka poliitilist olukorda.

Motivatsioonisüsteemi laiendamisel on oluline roll ka mitte-rahaliste motivaatorite lisamisel. Praegune 50% -line kursuste maksumuse tagastamine on piisav motivaator küll nendele, kes on ka tegelikkuses juba piisavalt motiveeritud õppima, kuid ebapiisav nendele, kes selle kaugemasse tulevikku lükkavad. Mõelda tasuks motivaatoritele, mis inimesi kohe tegutsema panevad. Kaaluda tasub ka rahalise toetuse diferentseerimist – näiteks teatud tingimustel keeleõppe algaasis nõ stardikapital – esimesed 100 tundi tasuta keeleõpet jms.

Keelõppe kommunikatsioon võiks olla enam protsessipõhine ja mitmeastmeline, rõhutades keeleõppimise **loomulikkust** ja selle **astmelisust** – on loomulik, et keeleõppimine toimub samm -sammult. Mitte-rahalise motivaatorina on iga astme saavutamise juures ka oluline teadvustada selle väärtust - mis kaasneb veel lisaks töökoha säilimisele või saamisele? Mida annab selle taseme keeleos kus üldiselt – näiteks võimaluse jälgida Eesti elu läbi eestikeelsete uudiste, võimaluse suhelda kaupluses? Juhul kui potentsiaalsele keeleõppurile ja eksamitegijale teadvustatakse ainult lõppeesmärki (nõutava tasemetunnistuse saamist ilma selle saamiseks vahepeal tehtavate sammudeta ja vastavate vaheeesmärgideta), siis võib tunduda selle saavutamine keeruline ja ebatõenäoline ning sellesuunalisi otsuseid ja tegevusi lükatakse pigem edasi.

Väga oluline on **uue eksamisüsteemi suurem teadvustamine** – eelkõige olemasolevate kahtluste, eelarvamuste ja kuulujuttude hajutamiseks, sest vastasel korral võimenduvad ka pisidetailid. Uuele süsteemile üleminek on sihtrühma teadvuses olnud pikk protsess, vana ja uut süsteemi kiputakse segamini ajama ning seda pigem vana süsteemi idealiseerimise suunas. Uue eksamisüsteemi teadvustamist hõlbustaks näiteks populariseeritud infoteatmik/manual, kus tasub keskenduda eelkõige võrdlusele vana eksamisüsteemiga, et selgitada lihtsalt ja

selgelt uue süsteemi eeliseid ja andes seeläbi süsteemile "inimlikuma ja sõbralikuma näo":

- millised on uue eksamisüsteemi konkreetsed erinevused võrreldes vana süsteemiga ja miks see on parem?
- millised on konkreetsed situatsioonid eksamil ja nende eeldatavad lahendused (võimalik illustreerida markant sete näidetega elust enesest – näiteks Tartu rahu teemalise eksamipunkti juures on võimalik rääkida tegelikult Tartust ja/või rahust)?
- kommenteerida tasub ka probleemseid juhtumeid nõ. elust enesest.

Siiski tasub silmas pidada, et vana süsteemiga võrreldes on oluline eelkõige juba tööturul olevatele põlvkondadele, kellel on olemas teatud vahetud või vahendatud kogemused vana süsteemiga. Vana süsteemiga võrdlust ei vaja eeldatavasti aga noored, kellel vastav kogemus ja "mälu" puudub. Lisaks julgustavale käsiraamatule aitaks pingeid ja arusaamatusi vältida ka näiteks proovieksamite süsteemi juurutamine. Proovieksami abil situatsiooni konkreetselt läbi mängides ollakse enam informeeritud ning seeläbi aktsepteeritakse ka sealseid kriteeriume enam.

Olukorras, kus keelekursused on üks olulisemaid kommunikatsioonivorme täiskasvanute keeleõppes, tasub tähelepanu pöörata toimiva **partnerlussüsteemi** loomisele ning vastavatesse toetavatesse süsteemidesse investeerimisele. Lisaks keelefirmadele on keeleõppe toetajad ka kindlasti koolid ning keeleõppe seisukohast prioriteetsete tegevusalade ettevõtted/asutused. Barjääride madaldamiseks ning pingete mahavõtmiseks oleks vajalik võimendada keelekursustest saadavat positiivset kogemust. Positiivsemate kogemuste tekkele aitaks kaasa keelefirmade ja sealsete õpetajate motivatsiooniprogrammi väljatöötamine:

- Keelefirmade suurem motiveerimine nii läbi õpetajate koolituse toetamise (näiteks kuidas selgitada uue ja vana eksamisüsteemi erinevusi, millega alustada esimest tundi jms) kui ka atesteerimise ning sellekohase info avaldamise ja levitamise (millised firmad on "tasemel", millele ollakse spetsialiseerunud jms);
- Õpetajate suurem motiveerimine eesmärgiga, et nad selgitaksid lisaks konkreetselt õppetegevusele esmalt hajutaksid hirmsa eesti keele õppimise suhtes, selgitaksid uue eksamisüsteemi eeliseid, kasutavad võimalikke väljatöötatud infomaterjale selles osas jms.

Kommunikatsioonistrateegia edasisel arendamisel tuleks enam keskenduda ka teiste partnerite ja toetajate suuremale kaasamisele, näiteks:

- Koolid ja kõrgkoolid on olulised just noortele suunatud kommunikatsiooni edastamise osas;
- Suurema venekeelse töötajaskonnaga ettevõtted annavad võimaluse tegeleda otse keeleõppe seisukohast prioriteetsete sihtrühmadega.

Eesti keele oskuse üldisel väärtustamisel tasub tähelepanu pöörata lisaks eesti keele kui professionaalse oskuse teadvustamisele (vajalik ametialaselt) ka keeleoskuse kui sotsiaalse kompetentsi näitaja teadvustamisele (vajalik Eesti elus osalemiseks). Senikaua, kui ei muutu keelekasutuse keskkond, domineerib pigem delegeeriv suhtumine – kuna lähitulevikus ei nähta eesti keele õppimisel ja/või tasemeeksami sooritamisel olulist ja püsijäävat väärtust, siis lükatakse seda edasi kaugemasse tulevikku. Meediategevuses tasub tähelepanu pöörata **uute kommunikatsiooni sihtrühmade prototüüpide** või **kõneisikute** väljatöötamisele, võttes aluseks “inimesed tegelikkusest”. Uued prototüübid on üks võimalus madaldada psühholoogilisi barjääre eelkõige nendel, kes on küll eesti keele õppe suhtes põhimõtteliselt avatud, kuid kardavad eksamit ja sellega seonduvat.

Järgnevas tabelis on esitatud uuringu tulemustele ja sotsiaalturunduse teooriatele tuginevad soovitused kokkuvõtlikul kujul nii põhimõtteliste eesmärkide kui vahendite lõikes.

Soovitused uue eesti keele tasemeeksami ja seonduva keeleõppe kommunikatsiooniks

Barjäär	inimesed ei oma infot võimaliku uue käitumisviisi ja selle kasutegurite kohta	sihtgrupi teadvuses seonduvad soovitava käitumisega paljud ebamugavad kaastegurid	sihtgrupp tunneb, et senise käitumismustri jätkamine on kasulikum, kui uue omaksvõtmine
Põhi-tegevus	teavitamine	selgitamine: võrdlemine, konkreetset näited, 'katsetamise' võimalus, tugiisikud	eesti keele kui oskuse promotsioon koos nn uue karjääri-ideoloogiaga, mis tõstab esile kommunikatiivsed oskused professionaalse oskuseks
Edustus-tegevused	uuest tasemeeksami süsteemist teavitamine tagasimaksumüsteemist teavitamine	uue eksamisüsteemi tutvustamine võrdluses varasemaga nii kursustel, töökohtadel kui massimeedias erinevad motivatsioonisüsteemid – lisaks 50% tagasimaksele tasuta kursuse alustamine jne.	'ristõppe' korraldamine - eesti keelt õpitakse koos mõne muu kommunikatiivse oskusega pikemaajase PR kampaania
Partnerid, kohad ja kanalid	massimeedia (k.a. reklaam) infopäevad suuremates venekeelse töötajaskonnaga ettevõtetes, elamurajoonides jm	keelekursuste õpetajate koolitused, seminarid, motivatsioonisüsteem keelekursused edukalt läbinute ja eksami sooritanute kaasamine teavitusprogrammi tugiisikud 'proovieksami' tegemise võimalus protseduuri reeglite omandamiseks	positiivsed kõneisikud, keda usaldatakse raadio- ja teleaated

Lühikokkuvõte

Eesti keel annab kindlusetunde tuleviku suhtes

EV keeleseadus sätestab keelenõuded avalikus ja erasektoris töötavatele isikutele, kes ei ole omandanud haridust eesti keeles. Kehtiva seadusandluse kohaselt nõutakse alates 1999.a. juulist eesti keele oskuse tõendamist vastava tasemetunnistuse alusel.

Selgitamaks, kui palju elab Eestis venekeelseid inimesi, kellele ametialaselt kehtivad riiklikud keelenõuded ning kui suur osa neist kavatsevad eksamit sooritada ja vajadusel eesti keelt juurde õppida, viidi Integratsiooni Sihtasutuse ja EL Phare eesti keele õppe programmi tellimusel AS Emori poolt oktoobris ja novembris 2002 läbi esinduslik küsitlus ja vabas vormis rühmavestlused.

Eesti keele õppe ja tasemeeksami sooritamise võimalikku sihtrühma kuulub kokku 251 tuhat 15.-59. aastast mitte-eestlast, kes lähema paari aasta jooksul kas on või plaanivad naasta tööturule, ei oma eestikeelset haridust ning ei oma (ametikohal piisavat) tasemetunnistust.

Riiklikud keelenõuded kehtivad nendest ametialaselt 67 000 (27%) inimesele. Keelenõuded kehtivad valdkondades, kus töötamine eeldab inimeste ohutuse tagamist ja suhtlemist - kas klientidega, patsientidega või õpilastega. Tegevusala, kus töötab kõige enam keeleoskust tõendavaid tasemetunnistusi vajavaid inimesi, on kaubandus ja teenindus (22 000). Töötajate arvult järgnevad transport (16 000), haridus (11 000), meditsiin ja isik uhooldus (8300), avalik haldus (5600) ning hotellid ja restoranid (4600).

Vastavalt eesti keele oskusele, kavatsusele jätkata eesti keele õpet ning praegusele valmisolekule sooritada riiklik eesti keele eksam eristuvad viis suuremat hoiakurühma:

- ~7 000 Eksamitegijat – nad oskavad piisavalt eesti keelt ja on põhimõtteliselt valmis sooritama tasemeeksami lähema aasta jooksul;

- ~ 20 000 Ükskõikset keeleoskajat - oskavad piisavalt eesti keelt, kuid ei ole põhimõtteliselt valmis sooritama tasemeeksamit;
- ~ 75 000 Aktiivset õppijat – kuigi praegune eesti keele oskus ei ole piisav, on nad valmis seda õppima ning ei välista eksami sooritamist;
- ~ 55 000 Kõhklevat õppijat - praegune eesti keele oskus ei ole piisav, kuid nad kavatsevad nii keeleõpet kui eksami sooritamist edasi lükata;
- ~ 90 000 Loobujat – ei ole piisavalt motiveeritud ning ei kavatse seetõttu ei keelt õppida ega eksamit sooritada.

Eesti keele õppimise soovi mõjutavad tööalane vajadus, keelekursuste kvaliteet ja suhtlemis- ja praktiseerimisvõimaluste olemasolu. Kuigi rahalist poolt peetakse põhimõtteliselt väga oluliseks, siis 50% -line raha tagasisaamise võimalus on piisav motivaator vaid nendele, kes juba ka tegelikkuses on piisavalt huvitatud õppima, kuid ebapiisav nendele, kes tegelikku vajadust ei tunnet a ning oma õpinguid ja eksamisooritamist niigi kaugemasse tulevikku edasi lükkavad.

Eesti keele suhtes ei olda üldiselt negatiivselt meelestatud, kuid see on sageli pigem üldtunnustatud väärtus – keele oskus annab suurema kindlustunde tuleviku suhtes. Ligikaudu iga teine-kolmas sihtrühma esindaja ei tunnet, et teda ümbritsev keeleline keskkond oleks muutunud – näiteks tööl kasutatakse sagedasti vene keelt. Veendumus, et eesti keel on tööalane oskus, hakkab tasapisi välja kujunema ja seda koos veendumusega, et lisaks erialasele ettevalmistusele on tõiseks edenemiseks olulised mitmesugused kommunikatiivsed oskused – näiteks meekonnatöö oskus, arvutioskus, inglise keele oskus jne. See veendumus on omane just nooremale põlvkonnale.

Эстонский язык придаёт уверенности в отношении будущего

Законом о языке Эстонской Республики установлены языковые требования к работающим

в общественном и частном секторах лицам, которые приобрели образование не на эстонском языке. Согласно действующему законодательству, начиная с июля 1999 года, для доказательства знания эстонского языка требуется соответствующее свидетельство об уровне знания эстонского языка.

Чтобы выяснить, сколько в Эстонии живёт русскоязычных людей, на которых по занимаемой ими должности распространяются требования по знанию государственного языка и сколько из них намерены сдать экзамен или при необходимости учить эстонский язык, в октябре-ноябре 2002 года по заказу Целевого учреждения по интеграции и Программы Европейского Союза PHARE по обучению эстонскому языку фирма AS Эмор провела репрезентативный опрос и групповые беседы в свободной форме.

К возможной целевой группе по изучению языка и сдаче экзамена на уровень знания эстонского языка принадлежит всего 251 тысяча неэстонцев в возрасте от 15 до 59 лет, которые в ближайшие два года выйдут или намерены выйти на рынок труда, получили образование не на эстонском языке и не имеют свидетельства о знании эстонского языка на начальном, среднем или высшем уровне (согласно занимаемой должности).

Из них государственные языковые требования распространяются на должности, которые сейчас занимают 67 000 неэстонцев, что составляет 27% от целевой группы. Языковые требования предъявляются к тем сферам, где работа связана с обеспечением безопасности людей и общением с клиентами, пациентами, учениками и т.п. Сферой деятельности, где больше всего работает людей, нуждающихся в свидетельствах об уровне знания государственного языка, является сфера торговли и обслуживания (22 000). Затем по численности работающих следует транспорт (16 000), образование (11 000), медицина и персональная опека (8300), общественное управление (5600), а также отели и рестораны (4600).

В зависимости от уровня знания эстонского языка, намерений продолжить его изучение и готовности в настоящее время сдать государственный экзамен по эстонскому языку выделяется пять крупных групп респондентов:

- ~ 7 000 - *Сдающие экзамен* – в достаточной мере владеют эстонским языком и в принципе готовы сдать экзамен на уровень знания эстонского языка в течение ближайшего года;

- ~ 20 000 – *Безразличные люди, владеющие эстонским языком* – в достаточной мере владеют эстонским языком, но в принципе не готовы сдать экзамен на уровень знания эстонского языка;
- ~ 75 000 – *Активно изучающие* – хотя в настоящее время недостаточно владеют эстонским языком, они готовы учить эстонский язык и не исключают и сдачу экзамена;
- ~ 55 000 – *Сомневающиеся* – в настоящее время в недостаточной мере владеют эстонским языком, но как изучение языка, так и сдачу экзамена они намерены отложить на потом;
- ~ 90 000 – *Отказники* – не имеют достаточной мотивации и поэтому не собираются изучать язык и сдавать экзамен.

На желание изучать эстонский язык влияют такие факторы, как профессиональная необходимость, качество языковых курсов, а также наличие возможностей для практического применения языка и возможность общения. Хотя финансовую сторону проблемы респонденты считают очень важной, но возможность получить 50% денег назад является достаточной мотивацией только для тех, кто в действительности заинтересован в изучении языка, и является недостаточной мотивацией для тех, кто не чувствует фактической необходимости в языке и кто отложил изучение и сдачу экзамена по языку на отдалённое будущее.

В целом, относительно эстонского языка не наблюдается негативного настроения. Часто эстонский язык воспринимается как общепризнанная ценность – знание языка даёт больше уверенности в отношении будущего. В то же время почти каждый второй-третий представитель целевой группы не чувствует изменений в окружающей его языковой среде – например, зачастую на работе пользуются русским языком. Убеждённость, что эстонский язык является профессиональным навыком, начинает понемногу формироваться вместе с убеждённостью, что вместе с профессиональной подготовкой для продвижения на работе необходимы разные коммуникационные навыки – например, умение работать в команде, знание компьютера, знание английского языка и т.п. Эта убеждённость наиболее свойственна молодому поколению.

The Estonian language gives a feeling of security towards the future

The Estonian Language Act provides the language requirements to people in the public and private sector who have not acquired their education in Estonian. According to the current legislation as of July 1999 the knowledge of the Estonian language needs to be proven based on the corresponding level certificate. To find out how many Russian speaking people, who professionally fall under the official language requirements, there are and how many of them plan on taking the exam and if necessary – learn more Estonian, representative interviews and group discussions were carried out in October and November 2002 by AS Emor, commissioned by Integration Foundation and by EU Phare Estonian language study programme.

The total of 251 000 non-Estonians, aged 15-59, belong in the possible target group taking Estonian courses and passing the proficiency test – they are planning on being back on the labour market in the next couple of years, they didn't get their education in Estonian and they don't have a sufficient level certificate (from their work place).

Of them the national language requirements are applied to 67 000 (27%) of non-Estonians (mainly Russians) in their profession. The language requirements are applied in fields where working requires communicating – either with clients, patients, students etc. The field where most people, who need a level certificate proving their language proficiency, work is trade and service (22 000). By the number of employees it is followed by transport (16 000), education (11 000), medicine and personal care (8300), public administration (5600), hotels and restaurants (4600).

By the knowledge of Estonian, the intention to continue the studies of Estonian and the current readiness to pass the official Estonian language exam the following five bigger attitude groups can be distinguished:

- ~7 000 Exam taker – they know the Estonian language sufficiently and are principally ready to take the proficiency test during the next year;
- ~20 000 Indifferent language speakers - they know the Estonian language sufficiently but are not principally ready to take the proficiency test;
- ~75 000 Active learners – even though the current knowledge of Estonian is not sufficient they are ready to learn and they would not rule out taking the exam;
- ~55 000 Doubtful learners - the current knowledge of Estonian is not sufficient but they are planning on postponing the learning of the language as well as taking the exam;
- ~90 000 Quitters– they are not sufficiently motivated and therefore are not planning on learning the language or taking the exam.

The desire to learn Estonian is influenced by the professional need, the quality of language courses and the existence of communicating and practicing opportunities. Even though the financial side is principally considered very important, the possibility to get a 50% refund is a sufficient motive for only those who are actually already interested in studying but insufficient for those who don't feel the actual need and postpone the studies and the exam into distant future.

Generally they are not negative towards the Estonian language but that is often a rather generally approved value – the knowledge of the language gives you a stronger feeling of security when considering the future. At the same time approximately every second/third target group representative does not sense that the language environment around him has changed – for example at work they use Russian very often. The conviction that the Estonian language is a professional skill is starting to develop slowly – together with the conviction that in addition to professional training different communicative skills are important to move forward at work – for example teamwork skills, computer skills, knowledge of English etc. This conviction is especially characteristic of the younger generation.

Lisad

A Metoodika kirjeldus

A.1 Kvantitatiivuuring

Kvantitatiivuuringu üldkogumi moodustasid Eesti Vabariigis alaliselt elavad 15 - 59.a. mitte-eestlased (seisuga 01.01.2001 266 366 inimest) *.

Valimi suuruseks, st uuringu käigus küsitletavate hulgaks oli kokku planeeritud 1000 inimest, tegelikult küsitleti kokku 981 sihtrühma esindajat. Uuring viidi läbi territoriaalselt esindusliku uuringuna, kokkuleppel uuringu Tellijaga ei hõlmanud uuring väga väikese mitte -eestlaste osakaaluga piirkondasid (kokku moodustavad nimetatud piirkondades elavad mitte -eestlased 4% Eesti mitte -eestlastest).

Kvantitatiivuuringu sihtrühma moodustasid mitte -eestlased vanuses 15-59 aastat, kes küsitluse läbiviimise ajal (25. oktoober – 13. november 2002):

- töötasid ja ei planeerinud lahkuda tööturult lähema paari aasta jooksul;
- või olid töötud / kodused, aga kavatsesid siirduda tööturule lähema paari aasta jooksul;
- ei omanud eestikeelset põhi -, kesk-, keskeri- või kõrgharidust;
- ei omanud eesti keele ta semetunnistust;
- või ei omanud ametikohale nõutavat tasemetunnistust.

Valimi moodustamiseks kasutatakse kihistatud kaheastmelist valikut. Esmalt on üldkogum jagatud 5 kihiks territoriaalselt elukoha järgi. Valimi suurus on igas kihis võetud proportsionaalselt üldkogumi jaotusele (vt järgnev tabel). Seejärel teostatakse igas kihis kaheastmeline valik.

* Eesti Statistikaameti arvestuslikud andmed seisuga 01.01.2001. a.

Esmased valikuühikud (kõigis kihtides kokku 100 valimipunkti) on asulad (linnad, alevid, alevikud, külad). Valimipunktid (täpsustusega kuni lähteadressi tas andini) valitakse juhuvalikuga asula suurusele (elanike arvule) proportsionaalse tõenäosusega. Valiku baasiks on AS Andmevara elanike register.

Igas esmasel valikuühikus valitakse seejärel teised valikuühikud – leibkonnad ja inimesed. Valimi suurus kõigis valimipunktides oli 10 inimest. Küsitletavate valikuühikuks valimipunktis kasutatakse lähteadressi meetodit. Vastajad leiti juhuvaliku meetodil vastava värbamisankeedi põhjal.

Arvestades inimeste valikutõenäosusi ja nendega kontakti saamise võimalust, võib kirjeldatud meetodil saadud valimit nimetada isekaaluvaks, st. üldkogumit proportsionaalselt esindavaks.

Küsitlustöö käigus kujunenud valimi täiendava kontrollina võrreldakse selle sotsiaaldemograafilist struktuuri vastavate statistiliste näitajatega üldkogumi kohta (vt. tabel). Vajaduse korral teostatakse uuringu esinduslikkuse tagamiseks kaalumine.

Valimi mudel ja tegelik ning kaalutud jaotus

Liigituse nimi	Lõigete sisu	Üldkogum (ESA 01.01.2001)		Mudel VP arv	Valimi jaotus (kõik vastanud 15-59a.)		Valimi jaotus (sihtrühm)		Kaal	Kaalutud jaotus (sihtrühm)	
		Abs. arv	%		Arv	%	Arv	%		Arv	%
KOKKU		266 366	100,00%	100	1 043	100,00%	981	100,00%		981	100,00%
PIIRKOND	Tallinn	118 883	44,63%	45	463	44,39%	428	43,63%	1,0234	438	44,65%
	Ida-Virumaa	88 759	33,32%	33	344	32,98%	341	34,76%	0,9589	327	33,33%
	Harjumaa	22 540	8,46%	8	82	7,86%	81	8,26%	1,0247	83	8,46%
	Tartumaa	16 401	6,16%	6	68	6,52%	60	6,12%	1,0000	60	6,12%
	muu Eesti*	19 783	7,43%	8	86	8,25%	71	7,24%	1,0282	73	7,44%
SUGU	Mehed	125 554	47,14%		489	46,88%	457	46,59%	1,0109	462	47,09%
	Naised	140 822	52,87%		554	53,12%	524	53,41%	0,9905	519	52,91%
VANUS	15-24	60 170	22,59%		234	22,44%	223	22,73%	0,9955	222	22,63%
	25-34	51 389	19,29%		228	21,86%	216	22,02%	0,8750	189	19,27%
	35-44	69 894	26,24%		238	22,82%	219	22,32%	1,1735	257	26,20%
	45-59	84 913	31,88%		343	32,89%	323	32,93%	0,9690	313	31,91%

muu Eesti* - Rapla-, Lääne-, Pärnu-, Jõgeva-, Valga- ja Lääne-Virumaa linnad ja alevid

Küsitlus

Küsitleti arvuti abil tehtavate personaalintervjuude (CAPI) meetodil.

CAPI intervjuu puhul on ankeedi küsimused sülearvuti ekraanil ja vastused sisestatakse kohe arvutisse. Filtrid ja roteerimised on programmeeritud, vähendades nii vigu küsitlemisel.

Küsitlustöös osales 43 vastava ettevalmistuse saanud ASi Emor küsitlejat.

Kokku tegid küsitlejad 3116 kont aktivõttu, neist:

- 981 juhul viidi intervjuu läbi;
- 778 juhul ei olnud kahe külastuskorra järel kedagi kodus;
- 153 juhul keelduti kontaktist;
- 950 juhul oli kodusolija vanem või noorem kui küsitluse vanusepiirid ette näevad;
- 254 korral keelduti vastamisest või sobiv isik oli vastamisvõimetu.

Sihtrühma esindajaga läbiviidud intervjuu keskmine pikkus oli 32 minutit. Intervjuud toimusid vene keeles.

Andmetöötlus

Andmete töötlemisel kasutati statistikapaketti SPSS for Windows ver. 6.1. ning Galileo ver. 4.0.

Usalduspiirid

Kõigi küsitletute (981 inimest) hinnangute maksimaalne, juhuvaliku protseduurist tulenev võimalik viga ei ületa $\pm 3,1\%$ taset usaldusnivool 95%.

Kui soovitakse vaadelda väiksemat sihtrühma, siis tuleks tulemuste kasutamisel arvestada suurema võimaliku veaga, mis ei ületa aga $\pm 10\%$, kui sihtrühma esindab 100 vastajat. Tulemuste usalduspiiride hindamise tabel on toodud allpool.

Statistilise vea piirid

Vastuse osakaal	50%	45%	40%	35%	30%	25%	20%	15%	10%	5%
Valimi suurus	55%	60%	65%	70%	75%	80%	85%	90%	95%	
10	31,0%	30,8%	30,4%	29,6%	28,4%	26,8%	24,8%	22,1%	18,6%	13,5%
30	17,9%	17,8%	17,5%	17,1%	16,4%	15,5%	14,3%	12,8%	10,7%	7,8%
50	13,9%	13,8%	13,6%	13,2%	12,7%	12,0%	11,1%	9,9%	8,3%	6,0%
75	11,3%	11,3%	11,1%	10,8%	10,4%	9,8%	9,1%	8,1%	6,8%	4,9%
100	9,8%	9,8%	9,6%	9,3%	9,0%	8,5%	7,8%	7,0%	5,9%	4,3%
150	8,0%	8,0%	7,8%	7,6%	7,3%	6,9%	6,4%	5,7%	4,8%	3,5%
200	6,9%	6,9%	6,8%	6,6%	6,4%	6,0%	5,5%	4,9%	4,2%	3,0%
300	5,7%	5,6%	5,5%	5,4%	5,2%	4,9%	4,5%	4,0%	3,4%	2,5%
400	4,9%	4,9%	4,8%	4,7%	4,5%	4,2%	3,9%	3,5%	2,9%	2,1%
500	4,4%	4,4%	4,3%	4,2%	4,0%	3,8%	3,5%	3,1%	2,6%	1,9%
600	4,0%	4,0%	3,9%	3,8%	3,7%	3,5%	3,2%	2,9%	2,4%	1,7%
700	3,7%	3,7%	3,6%	3,5%	3,4%	3,2%	3,0%	2,6%	2,2%	1,6%
800	3,5%	3,4%	3,4%	3,3%	3,2%	3,0%	2,8%	2,5%	2,1%	1,5%
900	3,3%	3,2%	3,2%	3,1%	3,0%	2,8%	2,6%	2,3%	2,0%	1,4%
1 000	3,1%	3,1%	3,0%	3,0%	2,8%	2,7%	2,5%	2,2%	1,9%	1,4%

A.2 Kvalitatiivuuring

Kvalitatiivuuringu meetodiks oli fookusgrupp -intervjuu. Intervjuude käigus kasutati lisaks fokuseeritud intervjuu tehnikatele ka erinevaid projektii tehnikaid (kollaažid, mõttekaardid, ankeedid) ja abistavaid stiimul -materjale.

Sihtrühma esindajate selekteerimine toimus etteantud värbamisküsimustiku põhjal. Fookusgruppides osalejad leiti 15 -59. aastaste vastavate piirkondade mitte -eestlaste seast, kes:

- töötasid järgmistes tegevusvaldkondades: meditsiin, päästeteenistus, haridus, politsei, piirivalve;
- ei omanud eestikeelset põhi -, kesk-, keskeri- või kõrgharidust;
- ei omanud eesti keele tasemetunnistust;
- või ei omanud ametikohale nõutavat tasemetunnistust.

Kõik intervjuud lindistati ja nende põhjal koostati vestluse täielik stenogramm. Uuringu aruande koostamise aluseks on kogutud tekstilise materjali sisuanalüüs teemade kaupa erinevate sihtgruppide lõikes. Tehtud üldistusi iseloomustavad originaalkujul tsitaadid grupivestlustest, mis on aruandes esitatud kursiivkirjas. Iga tsitaadi juures on märgitud tsitaadi esitaja alarühm ja elukoht.

Kokku viidi läbi kaheksa fookusgrupp -intervjuud perioodil 22. november - 28. november 2002, nendest 4 Tallinnas ja 4 Kohtla-Järvel. Ühe grupiintervjuu kestvus oli kuni 2 tundi. Kõik fookusgruppide vestlused olid venekeelesed ja need viisid läbi vastava koolituse saanud ning suure praktilise töökogemusega moderaatorid, kelle emakeeleks on vene keel.

Vestlusgruppides osales kokku 52 inimest. Grupid ja osalejad jagunesid järgnevalt:

Valimi jaotus

Kavatseb sooritada tasemeeksami	
Aktiivsed õppijad 8 inimest Ida- Virumaalt 6 inimest Tallinnast	Eksamitegijad 6 inimest Tallinnast
Ei oska eesti keelt vastavalt ametikoha nõuetele	Oskab eesti keelt vastavalt ametikoha nõuetele
Kõhklevad õppijad /Loobujad 8 inimest- Ida-Virumaalt 3 inimest Ida-Virumaalt 8 inimest Tallinnast	Ükskõiksed keeleoskajad 6 inimest Ida-Virumaalt 7 inimest Tallinnast
Ei kavatse sooritada tasemeeksamit	

A.3 Conjoint-metoodika

Fookusgrupp-intervjuude ühe osana viidi läbi kvantitatiivne conjoint-analüüs. Conjoint-analüüsi kasutatakse tarbijate eelistuste kindlakstegemiseks, andes ühtlasi ülevaate sellest, milline omadus või komponent avaldab kõige suuremat mõju tarbija valikutele. Keeleõppevormi eelistuste analüüsil selgitati, milline omadus või komponent avaldab kõige suuremat mõju keelekursuste valikul.

Analüüsi tegemiseks peame teada saada keelekursuse iga tõenäoliselt olulise komponendi variandi nn väärtuse (*utility*) keeleõppijate silmis. ACA (*Adaptive Conjoint Analysis*) intervjuu viiakse läbi arvutil töötava ankeet -programmi abil. See koosneb mitmest osast:

- 1) Küsimused ideaalse keeleõppe vormi omaduste kohta;
- 2) Küsimused, kus vastaja saab näidata, milline keeleõppe variant on talle täiesti vastuvõetamatu (nt rahalise toetuse puudumine);

- 3) Küsimused, kus vastaja järjestab mingi omaduse variandid meeldivuse järjekorda;
- 4) Küsimused, kus vastaja näitab, kui oluline on talle üks või teine keeleõppe vormi omadus (nt oluline on tasumine, ebaoluline aga toimumise aeg);
- 5) Küsimused, kus vastaja peab tegema valiku ja näitama oma valiku kindlust 7 - pallisel skaalal vastandlike keelekursuste paaride vahel. Paarid koostab arvuti iga vastaja jaoks eraldi nii, et mõlemal pool on üks vastaja poolt eelistatud ja üks mitte-eelistatud omadus, näiteks "soovitud keeleõppe vorm, aga ise peab tasuma" või "vähem soovitud keeleõppe vorm, aga tasuta". Nii selgubki, mis tegelikult on vastaja jaoks määrava tähtsusega. Taolisi paare genereerib programm igale vastajale tulenevalt tema eelnevatest keeleõppe vormide eelistustest;
- 6) Küsimused, kus vastajale esitatakse 4 pikemat keeleõppe vormi kirjeldust. Vastaja peab ütleva, kui suure tõenäosusega ta neist igaühte tegelikkuses valiks. Esimene keeleõppe vorm peaks olema vastajale kõige vähem meeldima, teine peaks sobima kõige rohkem ja viimased peaksid olema keskmise valiku tõenäosusega.
- 7) Lõpetuseks esitatakse küsimused vastaja praeguse keeleõppes, soovitava keeleõppes ja sotsiaal -demograafilise staatuse kohta.

Tulemused näitavad inimeste käitumise tõenäosuslikku suunda ja keelekursuse vormi mõju suhtelist ulatust prioriteetsetes sihtrühmades.

Uuringuprojekti tööühm

Uuringu eri etappides osalesid ja olid vastutavad:

Tellijapoolsed kontakti sikud:	Karin Rätsep (Integratsiooni Sihtasutus) Hille Hinsberg (Integratsiooni Sihtasutus)
Konsultant:	Triin Vihalemm (Tartu Ülikool)
Projektijuht:	Kaidi Kandla (Emor)
Projektijuhi abi:	Karen Alamets (Emor)
Kvantitatiivuuring	
Aruanne:	Kaidi Kandla
Valimi koostajad:	Helje Proosa, Katre Seema (Emor)
Ankeedi programmeerija:	Mare Lepik (Emor)
Küsitlustöö koordineerijad:	Anu Ilves, Marit Schultz (Emor)
Tabeltöötlus:	Aivar Felding, Katre Seema (Emor)
Graafilised tööd:	Eve-Mai Lindau (Emor)
Tõlge vene keelde:	Maria Repkina, Jana Bruns (Emor)
Kvalitatiivuuring	
Aruanne:	Karen Alamets
Moderaatorid:	Tatjana Kriger, Jana Bruns (Emor)
Värbamistöö koordineerijad:	Anu Vavilov, Marju Kalve (Emor)
Conjoint-ankeedi programmeerija:	Triinu Ojala (Emor)
Andmetöötlus:	Triinu Ojala (Emor)
Tehnika eest vastutaja:	Aleksei Gromov (Emor)
Stenogrammide transkriptsioonid:	Tatjana Rõntseva (Emor)
Tõlge vene keelde:	Maria Repkina, Tatjana Kriger (Emor)
Kontaktandmed:	
Telefon:	(0) 626 8517; (0) 626 8531
Telefon (üld):	(0) 626 8500
Faks:	(0) 626 8501
E-mail:	kaidi.kandla@emor.ee; karen.alamets@emor.ee
E-mail (üld):	emor@emor.ee www.emor.ee